Njai

M. ter Heide

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
2521 5440

NJAI

NJAI

DOOR

M. TER HEIDE

UITGEVERIJ „DE KERN" 'S-GRAVENHAGE

„Gerard, kom, voortmaken, naar de kerk. 't Is zoo half zes."

„Alweer? 'k Ben twee keer geweest! Twee keer naar de kerk vind ik welletjes."

„Wat scheelt je? Je weet: Als er drie keer dienst is, gaan we drie keer. Wanneer de kerkklokken luiden moet de gemeente komen. Jong gewend, oud gedaan."

„'t Is zoo warm. En dan drie keer", mopperde Gerard van Hulzen nog.

„Voortmaken, hoor. We gaan alvast."

De klokken van de oude kerk begonnen te luiden. Vader en Gerards jongere broers gingen op weg. Moeder zou thuis blijven, op het jongste zusje passen. „Kleine Bep kunnen ze niet drie keer meenemen", dacht Gerard bitter. „Anders deden ze het ook nog." Gerard nam zijn pet en ging het huis uit.

Wat scheen de zon mooi op het oude stadhuis aan de haven. Het water lag spiegel-glad. De huizen aan den overkant droomden in verzachte tinten in de gracht. Zou hij stil naar de rivier gaan? Vader was hem al een heel eind vooruit. Vader zou hem in de kerk niet missen. Het was toch vol. Hoe de menschen er zin in hadden drie keer per Zondag naar de kerk te gaan . . .

Driemaal twee volle uren in dat oude gebouw. Ze hoorden de preek. Ze roemden den dominee. Ze deden er toch niet naar.

Elken Zondag bad de dominee, of God een einde wilde maken aan den schrikkelijken wereldbrand. Zou er wel één zijn in Schoonhoven en in heel de waard, die blij zou wezen, als de oorlog eindigde? Ze verdienden er veel te veel aan.

Ds. Veerman was een eerlijke kerel. Die meende wat hij zei en bad. Alleen was hij wat zwaar op de hand. Een gebed van minstens een kwartier. Gerard had meer dan eens op zijn horloge gekeken. Maar hij was ten minste eerlijk. Hij smokkelde niet. Hij leed haast gebrek. Hij wilde niet meer hebben dan hij wettig kon koopen. Nu, dat was niet veel. Tweehonderd vijf en vijftig gram brood per dag. En slechte aardappelen. Groene erwten, die na twee dagen weeken nog niet gaar waren te koken. Wat bruine boonen en rijst. Een kruimeltje boter of mélange A of B. Gerard was maar blij, dat zijn vader niet zoo consciëntieus was. Die kocht wel eens een gesmokkelde kaas. Die kreeg nog wel eens een extra pondje boter. Zelfs soms een stukje varkensvleesch.

Wat moest moeder oppassen, dat de politie het niet rook, als ze vleesch braadde. Moeder ging dan meteen maar „koffie branden". Ze liet de nooit-gaar-wordende groene erwten in een ijzeren pan zwart branden. Van dat brandsel werd „koffie" gezet, of wat voor koffie moest doorgaan. In de week deden ze het er mee. Voor den Zondag had moeder nog wat echte koffie. Hoe ze er aankwam? 't Zou wel kapitalen gekost hebben. Voor een ons thee had moeder eens twee gulden betaald.

't Was niet eens beste. Door de brandlucht rook je den reuk van het gebraden vleesch niet zoo.

Ds. Veerman deed aan dat alles niet mee. Hij wilde een voorbeeld wezen. Hij had met zijn vast tractement geen voordeel van den oorlog. Maar dan moest je Ds. van Ginneken uit Loopoord hebben. Wat hadden de kommiezen hem fijn te pakken gehad. Deftig in 't zwart kwam hij terug van Montfoort, waar hij Woensdagavonds een bidstond voor den vrede had geleid. In zijn city-bag een pond of tien vleesch en vet. Ze brachten hem met een wagentje thuis.

„Halt, kommiezen!"

Het paard stond stil.

„Verboden waar?"

„Goed volk", zei Ds. van Ginneken met zijn zalvende stem.

„Prachtig", zei de kommies. „Dan kan ik zonder gevaar in den wagen komen zien. Je hebt soms van die lui, die op de politie schieten. En al komen die lui er slecht af, ik krijg toch liever geen kogel."

Hij keek het wagenje rond. Geen smokkelwaar. Even onder de bank zien. Niets.

„Wat zit er in die tasch?"

„Ik ben Ds. van Ginneken uit Loopoord. Ik heb in Montfoort gepreekt. Daar zit mijn preek en kerkboek in."

De kommies neemt de city-bag op en zegt: „Een zware preek, dominee".

„Ja", grapt dominee nog. „Van lichte stof houd ik niet." Hoe hij zich gevoeld zal hebben?

De kommies wil de tasch opendoen. Op slot.

„Goed verzekerd, dominee. Mag ik soms het sleuteltje even?"

Dominee aan 't zoeken. In zijn broekzakken, in de zijzakken van zijn jas, in vestzakjes. Nergens kon hij het sleuteltje vinden.

„Laat U maar, dominee."

De kommies neemt zijn eigen sleutelbos en zegt: „U permitteert? Misschien heb ik wel een sleutel, die past".

Na eenig probeeren ging de tasch open. Vleesch en vet. In beslag genomen natuurlijk en dominee op den bon.

Wat had Gerard gelachen, toen hij het verhaal gehoord had. De koetsier had het tegen zijn vrouw verteld. En die, heel vertrouwelijk natuurlijk, aan een buurvrouw. Dominee was woedend geweest. Maar 't was toch overal bekend. Nu vonden de menschen het niets erg. Ze smokkelden allemaal. Behalve Ds. Veerman dan en misschien nog een heel enkele: de oude meester Braams, en van Vleuten van de kleine kerk. Die telden echter niet mee. Hoe moesten ze anders in 't leven blijven? Er werden kapitalen met smokkelen verdiend. Menschen uit Rotterdam en Den Haag reisden de buurt af om boter en kaas te koopen. Ze waren nog blij als de boeren het voor fancy-prijzen verkoopen wilden. Twee gulden, een rijksdaalder voor een pond kaas.

Zouden die lui, die door den oorlog schatten verdienden, nu werkelijk hopen, dat de oorlog ophield? De boeren werden slapend rijk door den oorlog. Sommigen waren zoo eerlijk om te zeggen: „Het kan voor mijn part nog tien jaar zoo blijven". De meesten zeiden: „Ik hoop, dat aan die ellende een einde komt. Al die

menschenlevens, vreeselijk". Ondertusschen genoten ze fijn ervan. Het geld was zoet.

En als het biduur was voor den vrede, zaten ze met z'n allen in de kerk met een schijnheilig gezicht. Zoo nu en dan was er Zondagsmiddags biduur. Dan was er driemaal preek. Nu, hij vond twee keer genoeg. Hij vertikte het zes uur van zijn vrijen Zondag in dat muffe kerkgebouw te zitten, te midden van die benauwde menschenluchtjes.

„Moet jij niet naar de kerk, van Hulzen?", stoorde een mede-H.B.S.-er hem in zijn droomen.

„'k Ben al geweest, jô. Vanavond vrijaf."

„Of soms aan 't spijbelen? Dan zal er wat van pa opzitten!"

Gerard kon Aart van Pernis slecht uitstaan. Aart kwam uit een modern gezin. Hij ging weinig of nooit naar de kerk. Hij spotte met Gerard als met het zoete joggie, dat steeds met zijn pappie mee moest. Vervelend, dat die Aart hem nu juist zien moest.

Gerard liep verder naar de Veerpoort, zoo naar de rivier.

Wat 'n pracht-avond! Het was hier beter dan in die benauwde kerk. De Lek stroomde traag verder. Enkele schepen voeren voorbij. Hier kon Gerard wel uren staan droomen.

Vóór den oorlog voeren hier veel rijn-aken langs. Nu was het stiller. Toch nog levendigheid genoeg. Een rivier geeft steeds afwisseling. Wat lag dat Nieuwpoort daar mooi in de avondzon. Het groen van de boomen tegen de blauwe lucht. Een enkele wolk zette even het stadje half in de schaduw. Je zag de schaduw over het land trekken, schijnbaar langzaam, in werkelijkheid

met behoorlijke vaart. Een auto zou haar met moeite kunnen bijhouden.

Daar kwam de raderboot van de reederij. Ze kwam van Nieuwpoort. Ze moest eerst omzwaaien, voor ze aanleggen kon. De booten leggen steeds aan met den kop tegen den stroom. Wat 'n kracht had het water. Met het ronddraaien nam de stroom de boot tientallen meters mee. Eindelijk lag ze aan. Weinig passagiers op Zondag. Het veer naar Gilkenes voer juist over. Daar ging de boot weer. Even handgezwaai naar achtergebleven kennissen. Ze ging snel stroomafwaarts, richting Rotterdam.

Als Gerard bij de rivier stond, gingen zijn gedachten altijd naar Rotterdam en de zee. Rotterdam, dat was me nogeens een stad. Hier kende iedereen je. Als je wat uitvoerde, 's avonds wist je vader het. Er was altijd wel een gedienstige geest, die het oververtelde. Daar kon je doen wat je wou. Niemand kende je. Daar was je vrij.

Of naar zee! Dan was je heelemaal vrij. Werken natuurlijk, hard werken. Dat was best. Dat wou hij wel. Maar het eeuwige: „dit mag niet" en „dat past niet", nooit eens vrij, nooit eens eigen zin doen, altijd onder de plak, — hij was het beu. Vandaag was het toch al te bar. Twee keer naar de kerk was nog niet genoeg. Als hij ouder werd, eigen baas was, ging hij alleen als hij zin had. Misschien wel nooit meer. Of . . . dat was toch niet goed. Je moest God toch dienen. Maar niet zooals hier. En je kon er toch niets aan doen? Het moest je gegeven worden. Het was hem zeker niet gegeven.

Hoor, daar speelde het al zeven uur. Langzaam liep Gerard den kant van het kerkgebouw op. De zon scheen

tegen den grijzen, mooi-gevormden toren. Dat gaf hem een vroolijken glans, den dikkert. Schoonhoven was wel een aardig stadje . . . Ja, voor een uurtje, om eens een keertje te bezien. Maar niet om in te wonen. Hij wilde weg. Hij zou zijn best wel doen. Fijn, dat hij zijn vader had overgehaald hem in Gouda op de H. B. S. te doen. Dat was een stap in de goede richting geweest.

Hij kwam bij de kerk. Ze zongen juist den slotzang: „Gedenk niet meer aan 't kwaad, dat wij bedreven". Prachtig. Dat wist hij dus. Als vader maar niets vroeg . . .

De eerste menschen kwamen uit de kerk. Gerard wist zich onder de kerkgangers te mengen. Daar zagen hem zijn broers.

„Waar heb jij gezeten, jô?"

„Boven op de vrije plaatsen. Ik was wat laat."

„Zeker zitten slapen?"

„Nu, als je voor den derden keer gaat, mag dat wel. Hebben jelui goed geluisterd? Wat was de tekst?"

„Zeg, je bent pa niet. We zullen voor jou opbiechten. Weet je het zelf wel?"

Gerard had gehoopt op die manier den tekst te weten te komen. Maar tevergeefs.

„Hebben jelui het goed gehad?", vroeg moeder, toen ze thuis waren.

„Ja, dominee heeft kostelijk gepreekt", gaf vader ten antwoord.

„Wat was de tekst?"

„Och, hoe was het ook alweer. Over de hardnekkigheid van Israël." Vader was even stil, schudde zijn

hoofd: „He, ik kan er niet opkomen. Ik merk dat ik ouder word.

Zeg jij het maar, Gerard!"

Gerard, hoorende van Israël en hardnekkigheid, dacht aan de woestijn en zei op goed geluk: „Exodus 33".

„Och neen, hoe kom je daarbij! Uit Exodus is voorgelezen. Maar de tekst was uit het Nieuwe Testament. Help me nu even."

„Ik kan er ook niet opkomen."

„Ha! En die vroeg ons nog wel, of wij den tekst nog wisten, merkte Aart op. „Ook een mooie. Hij wist het zelf niet eens."

„Geen ruzie maken, jongens!", merkte vader op. „Als jelui maar goed geluisterd hebben. God wederstaan geeft nooit vrede. En dat doen we toch telkens in groote en kleine dingen. Dat geeft de onrust in ons leven."

Gerard was blij, dat het gevaar nu voorbij was. Vader had niet de minste verdenking, dat hij de kerk verzuimd had.

's Avonds kwam nog even een vriend van Aart. Aart, plagerig, zonder te vermoeden, hoe hij zijn broer erdoor verraden zou, vroeg: „Dirk, heb je Gerard vanavond in de kerk zien zitten slapen? Hij heeft op de galerij gezeten, maar weet niets meer van de preek".

„Hou je mond toch", wierp Gerard ertusschen. „Ik wist de preek wel, maar kon zoo gauw niet op den tekst komen."

Dirk: „Heb jij op de galerij gezeten? Ik heb je heelemaal niet gezien."

„Och, Aart zeurt wat."

Vader werd nu opmerkzaam. Hij herinnerde zich Gerards mopperen voor het naar de kerk gaan. „Waar heb je gezeten, Gerard?"

Nu werd het moeilijk. Hij had tegen de jongens gezegd: „Op de galerij". Maar Dirk kon weten, dat hij daar niet gezeten had. En beneden . . . Vader had drie plaatsen vrijwel in het midden. Hij kon de kerk goed overzien. Die ellendige Aart toch. Met zijn geplaag verried hij hem geheel.

„Och, die jongens zeuren maar wat. Aart is mijn vader niet. Hij denkt contrôle op me te moeten uitoefenen. Nog niet noodig, ventje! Gerard kan wel voor zichzelf zorgen." Gerard hoopte zoo de aandacht van zijn vader af te leiden.

Tevergeefs. Zijn vader kreeg een leelijk vermoeden.

„Waar heb je gezeten? En wat heeft de dominee laten zingen? Geef eens antwoord, kort en goed."

„Gedenk niet meer het kwaad, dat wij bedreven. En . . . ."

„En wat nog meer. Dat was de slotzang. Die kun je wel buiten gehoord hebben."

„Hà! Gerard valt door de mand. Die heeft rond de kerk geloopen in plaats van erin", plaagde Aart.

„Och, rotjong. Jij ook altijd."

„Zwijg. Die woorden duld ik in huis niet. En dat op Zondag. Aart mag niet zoo plagen. Maar jij moogt veel minder zoo uitvallen. Geef behoorlijk antwoord." Vader werd nu boos.

„Nu, als U het dan weten wilt, ik ben niet naar de

kerk geweest. Tweemaal is me genoeg. Ik vertik het een derden keer te gaan met die hitte. U maakt met dat drijven, dat uw kinderen heelemaal een hekel aan de kerk krijgen. Als ik mijn eigen baas ben, ga ik alleen als ik zin heb. Misschien nooit meer. Dat gehuichel."

Gerard sprak hard, opgewonden; tegelijk heel zenuwachtig, een beetje stootend.

Aart zag nu pas, wat hij aan den gang had gebracht. Hij schrok ervan. Had hij maar gezwegen!

Vader werd wit. Was het boosheid of verdriet? Allebei misschien. Wat moest hij nu? Hij bedwong zich.

„Jongen, ga naar bed. Ik wil over je woorden nadenken. En ook nadenken, hoe ik je straffen moet. Misschien heb ik verkeerd gedaan je naar de neutrale H. B. S. in Gouda te sturen. En dat je je vader voor een huichelaar uitmaakt . . . Dat heb ik me toch nooit betoond."

Gerard zag wel in, dat hij met „dat gehuichel" te ver was gegaan. Hij had, toen hij dat zei, ook allerminst aan zijn vader gedacht.

„Ik bedoel U niet. Ik vind het gehuichel van die menschen, die schatten door den oorlog verdienen en in de kerk komen, om te bidden voor den vrede. Daar meenen ze toch niets van. Hoe langer oorlog, hoe liever zij het hebben, des te eerder zijn ze rijk. Als de dominee voor den vrede bidt, denken zij stilletjes: „Ik hoop maar, dat God het niet verhoort"."

„Zwijg, jongen! „Oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld wordt". Wat weet jij ervan af, wat in het hart van de menschen omgaat. Laat dat aan God over. En nu dadelijk naar bed. Vanavond wil ik je niet meer zien."

Mokkend ging Gerard naar boven. „Als een klein kind naar bed gestuurd. Die lamme Aart, die door zijn eeuwig geplaag hem verraden had. Hij vond het toch huichelaars. In de kerk bidden voor iets, waarvan je hoopt, dat het er niet komt, is huichelen. Zijn vader moest het natuurlijk goed praten. Hij moest er niets van hebben.

Stel je voor, dat zijn vader hem van de H. B. S. nam. Maar dat zou zijn vader wel niet doen. Hij hoopte nu naar de vijfde klas te gaan. Hem van school nemen zou dwaasheid zijn. Dan was al het geld voor zijn leeren weg.

Altijd kreeg die neutrale school de schuld. De leeraren vloekten nooit. Er waren heel geschikte kerels bij. Ook lammelingen. Maar die had je op de Christelijke scholen evengoed. Dat hij niet naar de kerk wou, kwam door het overdrijven van zijn vader . . . ."

Hij wist zelf niet, hoe hij, door den voortdurenden omgang met ongeloovigen, min of meer van de godsdienstige sfeer van het gezin was losgeraakt.

Eer vader van Hulzen zich ter ruste begaf, boog hij de knieën voor zijn God. Dien Zondagavond langer dan gewoonlijk. Hij had zooveel te vragen. In 't bizonder had hij veel te bidden voor zijn kind, dat zich zoo opstandig had getoond.

„Heere, behoud mijn jongen. Hij is naar Uw Naam genoemd. Word Gij hem te sterk en overwin Gij hem. Laat hij niet door de wereld en door den opstand van zijn hart van U afgetrokken worden. Er zijn zooveel moeilijkheden. Bewaar hem, o God.

Heere Jezus, die voor Petrus hebt gebeden, bid ook voor mijn kind en voor al mijn kinderen, dat zij U dienen mogen en liefhebben.

En geef mij wijsheid, tact, liefde, geduld, om ze naar U heen te leiden. Leer mij, hoe ik hem bestraffen moet. Niet in drift, maar zooals Gij wilt. Bewaar ons, o God!"

Zoo bad hij. Het gaf rust. Hij mocht „Amen" zeggen. Hij was verzekerd, dat God hem hoorde. Maar verhooring wil niet altijd zeggen, dat God geeft, wat wij vragen. En wij willen zoo gaarne letterlijke verhooring hebben. Dat geeft weer onrust.

Vader van Hulzen kon dan ook niet direct in slaap komen. Allerlei gedachten woelden in zijn hoofd. Hoe

kwam Gerard zoo opstandig? Had hij toch verkeerd gedaan hem naar die H. B. S. te sturen? Zou de jongen zich geheel van God en Zijn dienst afwenden? Of zou het maar een tijdelijke uitbarsting wezen, en straks alles weer in orde komen?

„O Heere, laat van de kinderen, die Gij ons gegeven hebt, geen verloren gaan. Houd ze bij U en trek ze tot U!", bad hij weer.

Was zijn eisch te streng drie keer naar de kerk? Het kwam maar een enkelen keer voor. Hoogstens gebeurde het vier of vijf keer in een jaar, dat er driemaal dienst was. Alleen als er Zondagsmiddags biduur werd gehouden voor den nood der tijden. Hij had steeds gedacht: Wanneer God Zijn volk samenroept, moeten wij komen, al was het, om zoo te zeggen, zes keer 's Zondags. En hij wilde zijn kinderen jong wennen trouw naar de kerk te gaan. Hij had genoeg de ellende gezien van slap kerkbezoek. Had hij het echter bij tweemaal moeten laten? Misschien was het beter geweest. Tweemaal is toch normaal.

Maar hoe kwam die jongen zoo ongehoorzaam, dat hij stil uit de kerk wegbleef? Hoe durfde hij? Het was toch feitelijk zijn vader bedriegen. Hij had gedaan, alsof hij naar de kerk was gegaan . . . .

Vader van Hulzen woelde om en om. Hij kon den slaap niet vatten.

„Kun je niet slapen, man? Tob je over Gerard? We moeten het voor den Heere brengen. Hij zal het maken."

Zoo was zijn vrouw. Vertrouwend en stil. Maar wat in den lijdelijken hoek. God had hem toch als wachter over zijn huis aangesteld?

„Zeker, vrouw. We moeten op God vertrouwen. Maar wij moeten ook waken en bidden."

„Dat wil nog niet zeggen 's nachts wakker liggen en tobben en woelen."

„Dat kan wel eens inhouden in den nacht wakend en biddend overdenken, hoe te doen."

„Als je dan maar rustig ligt. En denk er om: De Heere moet de harten neigen."

Hij gaf maar geen antwoord. Een nachtelijk dispuut hierover had weinig nut. De vraag, die hem wakker hield, was: Wat moest hij doen? Want hij kon de zaak toch zoo maar niet laten loopen? Hij moest morgen met Gerard praten, hem straffen. Hoe?

Gerard had de kerkgangers huichelaars genoemd, omdat ze baden voor den vrede en voordeel trokken van den oorlog. Maar dat kon toch niet anders? Woekerwinsten maken met smokkelen, dat was verkeerd. Dat zou hij nooit doen. Maar dat de prijzen hoog waren, daar was niets aan te doen. God wist, dat hij graag de helft minder wilde verdienen, al zijn extra-winst weer verliezen, als hij daarmee een eind kon helpen maken aan dien God-onteerenden oorlog. Maar het kon immers niet! Er waren zeker wel kerkgangers, die er anders over dachten. Die soms wel zeiden: „Laat het, wat mij betreft, nog maar een poosje zoo blijven". Maar dat waren toch uitzonderingen naar hij hoopte.

Hij zou Gerard vermanen over zijn stil uit de kerk blijven. Voor straf zou hij hem twee weken thuis houden, dat hij niet uit mocht behalve naar school. Hij zou ernstig met hem spreken. Maar voortaan toch met twee keer kerkgaan tevreden zijn.

Als die jongen dan maar niet denkt: „Ik heb het

gewonnen; ik hoef nooit meer drie keer". Dat moest hij echter overgeven. God vroeg van hem te doen, wat hij begreep, dat zijn plicht was.

Nog woelde vader van Hulzen een tijdlang rond. Tot hij eindelijk, de klok had al twee geslagen, in slaap viel.

Toen Gerard den volgenden morgen opstond, was van zijn bravoure een heel stuk verdwenen. Hij wilde nu wel, dat hij Zondag maar rustig driemaal naar de kerk was gegaan, al was het dan warm en al duurde het lang. Maar hij zou dat nooit erkennen! En ge deedt ook beter er hem niet naar te vragen. Ge zoudt geen vriendelijk antwoord hebben gekregen.

Zei vader nu maar wat. Maar vader zei niets dien morgen. Het was niet het geschikte oogenblik. 't Was altijd haastig ontbijten en dan met de tram naar Gouda. Vader had een rustig halfuurtje noodig om met Gerard te praten.

In de tram was het lieve leven weer gaande. Een geschreeuw en geros van jawelste. De scholieren hadden zich genesteld in den voorsten wagen. Rustige reizigers zochten daarom het achterste tramrijtuig maar op. Want voor een rustig mensch is het te midden van de schoolgaande jeugd niet te harden.

Schooltasschen werden heen en weer gegooid, jongens tuigden elkander af. Dat niet steeds de meest gekuischte taal werd gebruikt, behoeft geen afzonderlijke vermelding. Helaas deden ook jongens uit Christelijke gezinnen wel mee met het gebruik van rauwe woorden en het misbruiken van Gods Naam. Sommigen deden

maar al te veel hun best, om niet te laten merken, dat ze uit een Christelijk gezin kwamen.

„Daar komt Gerard van Hulzen, lui. Gisteren zeker weer met pappa driemaal zoet naar de kerk geweest."

De spreker was een zoon van een O.W.-er, wiens ouders, toen ze nog eenvoudige menschen waren, trouw twee keer naar de kerk gingen, maar rijk geworden hadden ze aan éénmaal kerken genoeg. Daarbij meenden ze zich als intellectueelen voor te doen, als ze zeiden: „De kinderen moet je vrij laten. Wij hebben natuurlijk graag, dat ze gaan, maar dwingen achten we verkeerd. Een mensch moet naar de kerk gaan uit overtuiging". Zoonlief, die tot zijn veertiende jaar elken Zondag naar de kerk moest gaan, maakte van die vrijheid een dankbaar gebruik, meest door den kerkdienst te verzuimen. Hij had met de kerk afgedaan. Die was goed voor arbeiders en onontwikkelden.

Gerard was in de tram gestapt.

„Zeg, van Hulzen, een fijne Zondag voor je. Nu mocht je zeker driemaal met je papa mee naar de kerk."

Gerard had er zich nooit voor geschaamd, dat hij naar de kerk ging. Waarom ook? Om lefschoppers als Dirk de Gier gaf hij niets.

Maar nu kon hij het toch niet velen.

„Klets niet. Gaat het jou wat aan?", bromde hij terug.

„Heb je nogal genoten? Kom, vertel ons ook eens wat!", klonk het treiterig.

Gerard ging in zijn tasch kijken.

Anderen praatten over de voetbaluitslagen, over fietstochten, over meisjes. Gerard hoopte, door in zijn boeken te gaan kijken, van het gezeur af te wezen. Maar Dirk hield niet op.

„Gerard is zoo stil. Zeker een vermaning van den dominee gehad, dat hij niet zoet genoeg luisterde", teemde hij.

„Wat moesten we voor aardrijkskunde, Verduijn?", vroeg Gerard.

„Hij wil ons niet vertellen, jongens, wat de dominee gezegd heeft. 't Is toch jammer. Wij konden ook wel eens een goed woord gebruiken."

Nu werd het Gerard toch te kras. Hij pakt zijn tasch en eer Dirk de Gier erop verdacht was, heeft deze met die tasch een stevigen tik op zijn hoofd gehad.

Toen brak het tumult pas recht los. Het werd een formeele vechtpartij.

Gelukkig kwam de conducteur gauw. Voor hem hadden de jongens een beetje respect. Die kon hun abonnementen afnemen.

Met dat al kwam Gerard van Hulzen niet in een beste stemming op school. En zooals het gewoonlijk gaat: Als het eenmaal mis is, komt na de eene narigheid de andere.

Gerard kon zijn gedachten niet goed bij zijn werk houden. Gevolg: slechte beurten, slechte cijfers, strafwerk.

Een Gerard, die de heele wereld vol onrecht en verkeerdheid vond, kwam 's avonds half zes thuis. Veel huiswerk. Strafwerk. En wat zou vader zeggen?

De heer van Hulzen had een zilversmederij aan de Koestraat. Hij werkte met drie of vier knechts. In normale tijden was er een goed burger-bestaan te verdienen. Nu leek het wel alsof hij rijk zou worden binnen enkele jaren. Wel was het zilver schaarsch en

duur. Maar juist daarom was het gezocht. Oud-zilver werd overal opgekocht en gesmolten. Voor nieuwe zilverwerken werden hooge prijzen betaald. In menige boerderij kon men tegenwoordig een handgedreven zilveren theepot of een of ander kostbaar kunstvoorwerp vinden. De boeren verdienden veel. Waarom zouden ze het ook niet uitgeven? Zilver hield zijn waarde.

Vóór lagen woonkamer en salon. Daartusschen de gang. Achter links de keuken, rechts het kantoor van mijnheer; daar weer achter de fabriek. Boven waren slaapkamers.

Het gezin at 's middags warm eten. Omdat Gerard naar Gouda ging en brood meenam, kreeg hij 's avonds zijn middagmaal. Zijn moeder zorgde wel een goede portie voor hem te bewaren. „Want, wat die jongen niet opkon? 't Was verschrikkelijk."

Na zijn eten zei vader: „Gerard, kom straks even op het kantoor".

Gerard zocht nog een uitvlucht. „Mag ik niet eerst mijn huiswerk maken? Ik heb zooveel."

„Eerst bij vader komen", was het antwoord.

Als in looden schoenen, ging Gerard naar 't kantoor.

Bij vader binnen wou Gerard blijven staan.

„Ga maar zitten. We moeten eens praten", zei vader.

Vader deed zijn best, om zijn stem vriendelijk te doen klinken. Hij wilde den jongen winnen.

„Heb je er berouw van, dat je gisteren zoo verkeerd hebt gedaan?"

Toen kwam de onwil weer boven. Het was hem den heelen dag ook tegengeloopen.

„Was het dan niet genoeg, dat ik tweemaal naar de

kerk ben geweest. De meeste jongens gaan één keer of heelemaal niet. U bent niet eens tevreden als ik twee keer ga. Wanneer ik den derden keer vrij wil, klinkt het zonder meer: „Je moet". Het gaat toch alles langs me heen."

„Maar jongen, je mag je vader toch niet voor den gek houden. Je deed, alsof je naar de kerk was geweest. Je praatte zelfs over wat er gezongen was. Je vroeg je broers naar de preek. En je was er in 't geheel niet geweest. Zoo te doen is toch niet eerlijk?"

„Ik had eens eerlijk moeten zeggen: „Ik ben niet naar de kerk gegaan; ik heb wat bij de Lek gekeken". Hoe zou U dat opgenomen hebben?"

„Niet best, geloof ik. Maar je had toch wel eens rustig met me kunnen praten. Eerst gaan, en later netjes vragen of twee keer voortaan genoeg was? Nu ben je ongehoorzaam geweest door stil weg te blijven. Je bent oneerlijk geweest door je voor te doen, alsof je in de kerk was geweest. En je hebt bovendien nog de kerkgangers voor huichelaars uitgemaakt. Dat is laster.

Weet je wel, dat God ons ziet en hoort. Je bent in 's Heeren Naam gedoopt. In je Doop heb je het teeken ontvangen, dat je bij Koning Jezus hoort. Als je naar den vijand overloopt, ben je deserteur."

„Maar dat wil ik niet. Alleen ik vind drie keer overdreven. Dat doe ik niet meer."

„St. . . st. . . Kalmpjes wat. Vader heeft nog wat te zeggen. Ik wil je echter wel vrijlaten met tweemaal naar de kerk te gaan. Driemaal hoeft trouwens toch haast nooit. Maar niet zoo opstandig zijn. Vader beslist ten slotte en jij niet. Je moet je naar de gewoonte van het huis richten."

„'t Is hier alles zoo klein en duf. Ik wil zoo gauw mogelijk uit Schoonhoven weg. Liefst naar zee. Of naar Indië. Altijd diezelfde straatjes. En altijd diezelfde menschen. Dat elkaar bekletsen. Alles doen om die of om die. Ik wil er uit."

„Hoe kom je daar zoo bij? Heb je het thuis dan niet goed?"

„Daar gaat het niet om. Misschien te goed. Maar ik wil uit die oude sleur weg. U zei: „naar de gewoonte van het huis richten". Dat is hier juist het akelige. Alles moet naar gewoonte, of omdat het altijd zoo is geweest. Ik heb een hekel aan dien sleurgang. Omdat iets gewoonte is, daarom is het nog niet goed.

Ik heb er allang over gedacht. Als ik mijn einddiploma heb, en de oorlog is voorbij, dan wil ik naar Indië, of naar zee. Wat, zullen we dan nog wel eens zien. Maar hier blijven . . . nee hoor!"

„En de zaak dan?"

„Laat Aart maar in de zaak gaan. Mij houdt U hier niet."

„Weer dat eigenwillige. Heeft je vader hier dan niets in te zeggen? Je gelooft toch wel, dat je vader het beste voor je zoekt?"

„Zeker wel. Maar ik weet toch zelf nog beter, wat het beste voor me is. Een mensch kan zijn leven niet dwingen in een richting, waar hij geen zin in heeft. Ik wil hier nu eenmaal niet in dit dooie stadje blijven. Hier word ik suf."

„Wij zullen hier later nog wel eens over praten. Omdat je gisteren zoo onbehoorlijk bent opgetreden, mag je van de week, behalve naar school, niet uit. Begrepen?"

„Ja, va. 'k Heb toch te veel werk."

Vader van Hulzen had het maar bij één week huisarrest gelaten. Hij zat er mee. Wat moest hij met dien jongen? Veel van wat zijn jongen zei, was waar. Men kan niet ter wille van zijn vader een levenspositie kiezen, waar men een tegenzin in heeft. Maar je kon toch ook zoo'n jongen niet altijd zijn eigen zin laten doen. Dan kwamen er ongelukken van. Zoo'n jongen van zestien jaar weet nog niet goed, waar hij echt zin in heeft en waarin hij levensbevrediging kan vinden.

De voedselvoorziening werd moeilijker. Ten gevolge van den onbeperkten duikbooten-oorlog konden haast geen schepen meer uit- of invaren.

De boeren maakten het echter best. De prijzen liepen al meer op. Wel mopperden ze soms over de zeer hooge oorlogswinst-belasting. En menige boer, niet gewoon boek te houden, werd voor hooger aangeslagen dan hij in werkelijkheid verdiende. Met dat al: geweldige winsten werden gemaakt.

Met het geld kwam de weelde in de woningen.

Oudere boeren, die hun geheele leven zuinig hadden geleefd en hard gewerkt, om op hun ouden dag een kapitaaltje bijeen te hebben, waarvan ze rustig en eenvoudig konden rentenieren, schudden wel eens bedenkelijk het hoofd. Het geld scheen hun kinderen in den schoot geworpen te worden.

In Rusland heerschten de arbeiders- en soldatenraden. Het leek eerst, dat door de revolutie het Russische front zou ineenstorten. Kerensky bracht echter orde. Het Russische leger, aangevuurd door de revolutionaire gedachte, maakte zelfs eenige vorderingen.

Nog altijd scheen er evenwicht te zijn tusschen de

Centrale mogendheden en de Geallieerden. Geen van beiden wilden toegeven. „Van het westelijk front geen nieuws."

Twaalf Juni 's avonds stonden bulletins aangeplakt: „Koning Konstantijn van Griekenland doet onder Franschen drang afstand van den troon".

„Dat is de tweede, die verjaagd wordt. Het is te begrijpen, dat ze hem in Griekenland wel kwijt wilden. Hij was te Duitschgezind om de Turken flink aan te pakken. En de Turken moeten weg uit Europa."

Venizelos was de volksheld, die streed voor een groot Griekenland.

De Schoonhovensche jeugd leefde sterk met het wereld-gebeuren mee. Gerards aanstaande zwager, de verloofde van zijn oudste zuster, was soldaat. Hij lag in Brabant aan de grens. Vervelend. Hij wilde graag verdienen om straks te kunnen trouwen. Nu was er kans om wat geld bij elkaar te krijgen. Maar hij mocht niet; hij moest niets-doen bij de grens.

Vader zei menig keer: „Wees dankbaar, Huib, dat er geen oorlog is. Je moet denken aan de jonge mannen in andere landen. Een groot deel is gesneuveld. De meesten zijn gewond geweest. En wat 'n hel is het daar aan het front. Elken dag de dreiging van den dood. Die hebben wat te doen. Maar hoe vreeselijk!"

Dan zei Huib niet veel. Maar zijn hart bleef ontevreden over den gang van zaken. Hij mopperde: „Ze laten ons toch wel met rust". Of: „We kunnen de Duitschers toch niet tegenhouden". Dat hij het juist zoo treffen moest. Hij was nu al twee jaar in dienst. Anderen werden slapend rijk. Hem ging het den neus voorbij.

Gerard ging met een vrij goed rapport over naar de vijfde klas. Nog één jaar, dan was hij klaar. Betrekkingen genoeg. Maar als het vrede was, ging hij naar Indië.

Op een Dinsdag, eind Juli, fietste hij naar Rotterdam. Het was prachtig weer. Weinig wind. Het kon een fijn dagje worden. Aart en twee vrienden gingen mee. Moeder had voor boterhammen en nog wat extra's gezorgd: Cake van aardappelmeel gebakken. Hun brood-portie konden de jongens in één keer wel op. Het was tobberij in een gezin met enkel groote jongens. Waren er kleine kinderen, dan ging het nog. Die aten hun portie niet op, dat konden de grootere dan krijgen. Maar hier was de kleinste negen jaar. Die lustte zelf haar portie dubbel en dwars. Moeder deed echter al haar best om te zorgen, dat haar kinderen niets te kort kwamen. Gelukkig werd er goed verdiend. Bij de boeren was nog wel eens wat extra's te krijgen.

Ze fietsten vroolijk langs den Lekdijk. Den wind hadden ze tegen. Dat was juist wel prettig. Het zou misschien anders te warm zijn geworden. De dijk maakte wonderlijke bochten. Soms leek het haast alsof je terugging. Het wisselend uitzicht op de rivier maakte den tocht mooi. Na vijf kwartier waren ze bij Krimpen aan den IJssel. Daar moesten ze overvaren.

De pont was juist aan den anderen kant. In de verte zagen ze Rotterdam. Het werd drukker op den weg. Het was markt. De boeren uit de omgeving gingen in groepen naar de stad. Hoe drukker, hoe gezelliger.

In de stad gekomen wilden de jongelui eerst hun

fietsen stallen. In de drukte met de fiets aan de hand loopen, daar was niets aan. Toen aan den wandel.

Ze sjouwden tusschen de kraampjes door op de markt. Ze liepen over de Hoogstraat; den Franschen bazar in. De drukte van straten en pleinen trok. Dat was nog wat anders dan Zaterdagsavonds in Schoonhoven. Maar wat Gerard het meeste toch boeide, was de Maas met zijn schepen. Ze liepen over de Maasbrug naar het Prinsenhoofd. Gerard kon daar wel een uur blijven kijken naar het levendig gewoel op het water. De zijkanten van de zeeschepen waren grootendeels wit geverfd. En op die witte vlakken stond met letters van wel drie, vier meter hoogte de naam van het schip en van het land, waar het vandaan kwam.

VOLENDAM HOLLAND

lazen zij op één van de passagiers-schepen der Holland-Amerika-lijn. Er waren toch altijd nog kapiteins, die, niettegenstaande mijnen en duikbooten, het waagden uit te varen.

De jongens liepen langs de Boompjes. Ze zochten de haven op. Daar loste een vrachtschip maïs. Ze zagen de gele korrels wegstroomen. Dat beteekende weer voedsel.

„Als onze dappere zeelui hun leven niet waagden om koren en kolen te halen, de menschen zouden van honger en kou moeten omkomen", zei Kees de Graaf.

„Kom nou. Ze doen het alleen om geld binnen te krijgen. Ze verdienen nu op één reis net zooveel als vroeger op tien", merkte Aart neuswijs op.

„Toch moet jij er maar blij mee wezen, jongetje. Je hebt nu al nooit genoeg. Je zou, als we van ons weinigje

inlandsch graan moesten leven, heelemaal scheel van den honger kijken."

Gerard zei niet veel. Hij droomde van verre landen overzee. Straks ook op zoo'n groote boot. Dan naar Indië, Amerika of Zuid-Afrika. Het deed er weinig toe waarheen. Hij wil iets van de wereld zien. Vrij zijn. Eigen baas. Het rustige leven van geld-verdienen thuis lijkt hem niet.

Hij stond liefst stil over het water te turen. Dan droomde hij van booten aan verre kusten. Hij ziet ze in zijn verbeelding daar aankomen. Een vlak strand. Palmboomen hier en daar. Zwarten, die pakken sjouwen. Zichzelf in een wit pak en een groote zonnehoed op. Wat hij er doen zal, is hem nog niet duidelijk. Daar denkt hij eigenlijk nog niet over. Maar zijn besluit wordt vaster dan ooit: Hij wil weg.

Thuis spreekt hij weinig over zijn plannen. Hij doet goed zijn best. Hij is gewillig. Hij begrijpt wel, als hij onwillig is, zal het hem veel meer moeite kosten weg te komen. Hij klaagt zelfs niet over twee preeken van twee uur. Hij gaat liefst met toestemming van zijn vader.

Kwam de vrede maar. Volgend jaar eindexamen. Als er dan nog geen vrede is, kan hij moeilijk weg. En wanneer hij eenmaal in de zaak hier gewend is, laat vader hem niet meer gaan.

Met groote spanning volgt hij het wereldgebeuren.

In Augustus was de Czaar naar Siberië verbannen. Kerensky kon het niet tegenhouden. De mensjewiki verloren. De bolsjewiki kwamen aan het bewind. Lenin. Een geduchte naam. Jarenlang had hij rond-

gezworven. Op 'n geheimzinnige manier was hij weer in Rusland gekomen. Kerensky moet vluchten. Lenin en Trotsky worden volkscommissarissen.

Ondertusschen — het was November zeventien — leden we hier bitter door den kolennood. Gerard zat thuis met zijn jas aan huiswerk te maken. Er was geen brandstof voor zijn kamertje. En in de huiskamer werken ging ook moeilijk. Daar werd te veel gepraat. Een carbid-lantaarn verschafte hem licht.

Kwam er nooit vrede?

Beide partijen waren strijdensmoe. Maar niemand wilde het opgeven.

Rusland deed een oproep uitgaan tot vrede zonder annexaties. Geen antwoord.

Het was weer December geworden. Hoeveel menschenlevens waren er nu al vernietigd in dien nutteloozen strijd? Jonge menschenlichamen uiteengerukt door granaatscherven. Zielen verscheurd en verdorven door haat en zedeloosheid. Straks zou het weer Kerstfeest worden. Een geïllustreerd blad gaf een plaat op de voorpagina: „Twintig eeuwen Christendom": Een verzameling lijken. Daarboven de dood en de duivel, lachend.

Een bulletin.

Berlijn, 15 Dec. 1917. Te Brest-Litovsk is een wapenstilstand geteekend tusschen Rusland en de Centrale Mogendheden.

De socialisten juichten. „Wat het Christendom niet heeft kunnen bewerken, dat heeft het socialisme klaargespeeld. Op één front ten minste is het moorden ten einde."

Ondertusschen kwamen berichten binnen van het schrikbewind in Rusland. Was de Czaar ook vermoord? De nieuwe orde in Rusland scheen alleen gebouwd te kunnen worden op de lijken van tienduizenden. De Fransche revolutie was nog zachtmoedig geweest, vergeleken bij deze proletarische revolutie.

„Ze kunnen het nooit volhouden, die bolsjewiki. Zulk 'n schrikbewind houdt geen stand. Evenmin als in Frankrijk. En nu gaat alles nog veel sneller."

„Dat hebt U ook gezegd aan 't begin van den oorlog. De Fransch-Duitsche oorlog had geen twee jaar geduurd, deze oorlog zou waarschijnlijk nog geen twee maanden duren. Alles ging zoo vlug. Met dat al zitten we nu al bijna vier jaar in de ellende."

„Maar zoo'n volk als Rusland laat zich toch niet knechten door een paar communisten? Het volk is veel te religieus. Als die Russische kolos wakker wordt, schudt hij de communisten van zich af. Dan komt er een nieuwe maatschappij. Dit is de overgang."

„We zullen het hopen. Ik geloof, dat we in 't laatste der dagen zijn."

„'t Heeft wel eens eerder somber geleken. We moeten zoo spoedig niet denken, dat het einde daar is. Het doet er ook weinig toe, als we maar aan Christus vasthouden. Hij regeert."

„Maar Hij laat zooveel toe."

„Toch niet meer dan Hij weet wat goed voor Zijn volk is."

Gerard hoorde die gesprekken.

Zijn vader was meest nogal optimist. Toch leed zijn vader, meer dan oppervlakkig te zien was, door de spot en laster van de wereld en door de vreeselijkheid van

den krijg. Menigen nacht kon hij niet slapen, als hij dacht aan de gewonden op de slagvelden, menschen naar Gods beeld geschapen, menschen met een ziel, heusch niet slechter dan hij was, vaders van gezinnen. Daarbij de gruwelijke pijn van hun verwonde lichamen. Dan bad van Hulzen veel en ernstig voor die ellendigen: Of God ze toch bovenal geven wou vrede in het hart. Dat ze mochten sterven, verzoend met God. En of God toch dien oorlog wilde doen ophouden. En de laster wilde doen verstommen. „Laat de volken toch erkennen, dat Gij regeert, o God!"

Duitschland had nu zijn handen wat meer vrij voor het Westen. Maar in Frankrijk was Clemenceau aan 't bewind gekomen. De tijger.

„Geen pacifistische campagne; geen Duitsche kuiperijen; geen verraad of half verraad meer; de oorlog en niets dan de oorlog."

Intusschen werden in ons land met smokkelen en kettinghandel door sommigen schatten verdiend.

„Diefstal", noemden ernstige Christenen het.

„Omdat gewetenlooze smokkelaars en prijsopdrijvers de goederen achterhouden, komen duizenden kinderen en zwakken in de groote steden te kort." Veler krachten werden ondermijnd. Het werd hoe langer hoe moeilijker als een vroom Christen te leven.

Ds. Veerman met zijn gezin leed gebrek. Hij wilde een voorbeeld zijn. De Overheid als dienaresse Gods moest gehoorzaamd. Smokkelen was stelen van de gemeenschap. Als wij smokkelen hebben de socialisten recht op ons te schimpen.

„Laten ze maar schimpen, dominee. Maar zoolang er

nog is en ik nog geld heb, laat ik mijn gezin geen honger lijden."

„Het ligt voor uw consciëntie, broeder. Ik meen, dat ik het de Overheid niet moeilijker moet maken, dan ze het al heeft; de Overheid is dienaresse Gods, ze moet gehoorzaamd. Gods Woord leert me, dat wie de Macht wederstaat, die wederstaat God. En ik wil er me voor wachten God te weerstaan."

„En uw kinderen dan?"

„Die zijn, Gode zij dank, nog gezond. God zegent het weinige, dat wij ontvingen."

In Duitschland begon het hier en daar te gisten. Bij dat land vergeleken, hadden wij het hier nog best. Er kwamen geruchten van werkstakingen, tot zelfs in de wapen-industrie. Toch wist de regeering spoedig weer orde te scheppen. Na afloop van den wapenstilstand verklaarde Rusland den oorlogstoestand geeindigd. De communisten hadden kracht noch lust tot voortzetting van den krijg. De Duitschers meenden nu hun slag te kunnen slaan. Zij bezetten Lijfland en Esthland. Toch begeerden zij ook vrede. Den derden Maart 1918 werd dan ook te Brest-Litovsk de vrede geteekend tusschen Rusland en de Centrale Mogendheden. Nu kon Duitschland al zijn krachten aan het Westelijk front samentrekken.

In Rusland vochten de Witten tegen de Rooden.

„Ziet U wel. De communisten houden het niet. Wreede heeren regeeren niet lang."

„Het zou een zegen zijn, maar ik weet niet. We moeten stil afwachten. Wij mogen wel bidden, dat God het juk der goddeloozen verbreken wil."

Gerard hoorde dit gesprek. „Bidden, dat in Rusland de Witten winnen?" Het leek hem zoo vreemd, het was zoo ver. „Zou dat nu invloed hebben op den gang van zaken daar, als hier een mensch zijn knieën boog en voor de Witten bad?"

„Al die gruwelijkheden wijzen erop, dat we in het laatste der dagen zijn."

„Dat is nooit op een jaar af te zeggen, van Hulzen. Dien dag en die ure weet niemand. Als we maar bereid zijn, om Christus te ontmoeten. Voor ons land schijnt wel te gelden: „Zij aten, zij dronken, zij gaven ten huwelijk en werden ten huwelijk gegeven". Het leven gaat zijn gang, de menschen maken pret. De harten zijn vol van geld-verdienen. En rondom brandt de wereld als een hel. „Bloed en vuur en rookdamp." Als er iets heel bizonders gebeurt, zien ze even op. „De Czaar naar Siberië." „Honderdduizend dooden." Ze steken hun sigaartje weer op. Ze kijken hun rekeningen na. Ze koopen nieuwe effecten. Ze denken practisch: „Al die ellende raakt ons niet".

„Ik moet er mijzelf ook menig keer van beschuldigen, dat ik er te veel langs heen leef. Ik denk er te weinig aan: 't zijn mijn broeders. In deze dagen merk je pas goed, wat 'n zelfzuchtig wezen je eigenlijk bent."

Het leek even, alsof Duitschland het toch nog zou winnen. Ludendorff had een nieuw aanvalsplan opgesteld. Alles leek aanvankelijk volgens dat program te verloopen.

De pro-Duitschers roemden: „Zie je wel. Duitschland verplettert zijn tegenstanders. Ze gaan stormenderhand vooruit. Ze beschieten Parijs al."

En werkelijk, in korten tijd hadden de Duitschers het gebied, dat ze in de vorige jaren hadden moeten prijsgeven, herwonnen. Ze drongen dieper Frankrijk binnen dan eind veertien. Hun monster-kanonnen, de „dikke Bertha's", konden honderdtwintig kilometer ver schieten. Zoover waren de Duitsche legers niet eens meer van Parijs.

„Maar de Duitschers hebben geen reserves meer. Ze hebben al wat ze hadden in 't veld gebracht. Straks komen de Amerikaansche troepen en de inlandsche troepen uit Afrika."

„Is het geen gruwel, dat ze die negers op de blanken laten losstormen. Dat toont de zwakheid van de Geallieerden wel allerduidelijkst. Negers moeten ze helpen. En als die maar moorden kunnen . . . ."

„Alsof de Duitschers beter zijn. Wat hebben ze in België niet gemoord. Onschuldige vrouwen en kinderen bij rijen doodgeschoten."

„Dat waren franc-tireurs. Die schoten uit de huizen op de voorbijgaande troepen. Dat is eenmaal oorlogsrecht. Als uit een huis wordt geschoten, moeten allen, die in dat huis worden gevonden, eraan gelooven."

„Tot kleine kinderen toe, zeker? Dat is net iets voor die boches."

De nieuwe Duitsche offensieven en het aanvankelijk succes der Centralen deden de oude hartstochten van pro- en anti-Duitsch weer fel oplaaien. Tegelijk deed het de hoop geboren worden op een spoediger einde van den oorlog.

Het hield echter geen stand met de Duitsche overwinningen.

In den zomer van achttien kwamen de Amerikaansche legerkorpsen de Geallieerden te hulp. De Duitsche duikbooten konden niet verhinderen, dat tienduizenden Amerikaansche soldaten het Fransch-Engelsche front kwamen versterken. Half Juli begon de terugtocht van de Duitschers. Langzaam. Toch moest het pas-veroverde land weer worden prijsgegeven. Hoeveel jonge levens dit weer kostte?

Gerards eindexamen stond voor de deur.

Vader van Hulzen had meer dan eens tegen zijn vrouw gezegd: „Je hoort Gerard niet meer over Indië. Dit is een voordeel van den oorlog. De jongens kunnen het land niet uit. Gerard schijnt zijn opstandige bui geheel te boven te zijn. Met kerkgaan hebben we ook geen last. Och, iedere jongen heeft wel eens zoo iets. En driemaal op zoo'n warmen Zondag . . . Wij zijn ouder, wij hebben onwillekeurig meer belangstelling voor de eeuwige dingen dan jonge menschen. Het moet nog groeien. We hebben ons misschien te bang gemaakt."

„Laten we dankbaar zijn, vader. Gerard doet goed zijn best. Hoewel hij het druk had, is hij dezen winter toch trouw naar catechisatie geweest. Het was blijkbaar een voorbijgaande bui. Straks komt Gerard bij je op 't kantoor."

„Hij moet het vak ook nog leeren. Het is goed, dat hij de H. B. S. doorloopen is. Maar de zilversmeedkunst mag hij niet verwaarloozen. De eigenaar van de zaak moet heel het bedrijf in de puntjes kennen. Gerard heeft er aanleg voor. Hij heeft wel eens een kleinigheid

gemaakt. Dat leek uitstekend. Eerst moet hij een jaar in de smederij. Ondertusschen kan hij met zijn talenkennis mij helpen, als de oorlog voorbij is, connecties met het buitenland aan te knoopen."

Zoo droomde de vader van zijn jongen in de oude zaak. Als hij geweten had van Gerards plannen, zou hij niet zoo blij gestemd zijn geweest.

Gerard had zich voorgenomen dit jaar goed zijn best te doen. Een mooi eindexamen. Dan zijn vader vragen of hij naar Indië mocht. In Indië was plaats voor jongens met H. B. S.-diploma op allerlei ondernemingen. Hij wilde naar een tabaksplantage of op een rubberonderneming als assistent.

Hij gedroeg zich juist voorbeeldig, om het vertrouwen van vader te winnen. Hij hield van zijn ouders. Hij wilde liefst met volle toestemming van zijn vader naar Indië gaan. Dan zou hij ook pas echt ervan kunnen genieten.

Daarom had hij niet gemopperd over tweemaal naar de kerk gaan. Daarom had hij zelfs de catechisaties trouw bezocht, al had hij het druk. Als vader merkte, dat het hem ernst was, dat hij naar Indië wilde, zou hij wel toegeven. In Indië moesten toch ook menschen zijn! Daar kun je toch ook God dienen!

Het goede gedrag van Gerard, dat bij vader van Hulzen de hoop wekte, dat zijn oudste zoon wel rustig thuis zou blijven, was bedoeld als lokaas, om vader tot toegeven te overreden.

Ondertusschen werd het droeve gerucht bevestigd, dat Czaar Nicolaas en de zijnen in een kelder in

Jekaterinenburg met revolverschoten waren afgemaakt. Als wilde beesten.

Had God Europa overgegeven aan het goeddunken van eigen boos hart?

Ook in Nederland heerschte ontevredenheid. De Koningin kwam niet meer in de hoofdstad, sedert ze haar „honger" hadden nageroepen. De geruchten gingen, dat ze haar rijtuig met rotte eieren en slechte aardappelen hadden nagegooid.

Oorlogsellende en geldverdienen hadden alle verhoudingen ontwricht.

Het schriftelijk examen had Gerard van Hulzen er naar zijn idee tamelijk goed afgebracht. Mondeling had hij pas eind Juli.

Heel het gezin leefde in spanning mee.

Zelfs Aart plaagde zijn broer niet zoo als gewoonlijk.

Op den morgen, dat Gerard examen moest doen, had vader bizonder voor hem gebeden: Of God hem wijsheid en helderheid van gedachten wilde geven, zoodat hij gemakkelijk de vragen beantwoorden kon.

's Avonds zou hij den uitslag hooren.

Moeder had bij voorbaat al wat extra's in huis gehaald. „Als Gerard geslaagd was moest er toch feest zijn!"

Vader wilde naar Gouda, Gerard afhalen.

Maar Gerard vond dat niet zoo prettig. „Ik zal wel telegrafeeren, dan weten ze het thuis allemaal tegelijk." Zoo was maar afgesproken.

Moeder keek 's middags half drie al telkens de straat op, of ze nog geen telegrambesteller zag aankomen, hoewel Gerard gezegd had, dat de uitslag in geen geval voor vier uur kwam.

Vader werkte ook niet rustig.

Om half vier. Daar kwam heusch een telegram-

besteller aan. Moeder naar de deur. Roepen: „Vader, een telegram!". Ze rukte den besteller het telegram half uit de hand. Vader kwam aanloopen. Ze las niet eens het adres.

Van Hulzen Schoonhoven.

Zend tien dozijn zilveren lepels en vorken.

Model alsvoren. De Ridder Leiden.

Anders zou zulk 'n bericht, zelfs in deze gunstige tijden, blij en dankbaar begroet zijn. Nu gaf het hen een gevoel van teleurstelling, al zat er een paar honderd gulden verdienste aan.

Moeder van Hulzen zei tenminste: „Heb ik daar nu zoo hard voor geloopen? Ik dacht dat het bericht van Gerard was. Wat blijft dat lang uit".

„Zoo'n bestelling is toch wel de moeite waard, vrouwtje! Daar moeten we van leven. Ik ben er ten minste blij mee, hoor.

En wat Gerard betreft. 't Is eigenlijk nog te vroeg voor bericht. 't Is pas even half vier."

„Ik wou, dat we maar vast goede tijding hadden."

„Ik niet minder, vrouw. We moeten nu echter maar afwachten en het in 's Heeren hand geven."

Er leek wel geen eind aan den middag te komen.

Vier uur, kwart over vieren, half vijf . . . . Nog geen bericht.

Mijnheer van Hulzen was nu en dan al naar voren gekomen.

Tien voor vijven . . . . Hij werd nu toch echt bang. Als Gerard geslaagd was, had hij nu toch wel kunnen telegrafeeren.

Een loopjongen bracht de krant.

„De Duitschers trekken al verder terug met achterlating van veel materiaal. Hier en daar probeeren ze stand te houden, zich een nieuwe positie te verschaffen, maar de geallieerde legers geven hen geen gelegenheid ergens vasten voet te krijgen."

Anders had mijnheer van Hulzen steeds alle belangstelling voor de krijgsverrichtingen. Nu: hij keek de krant even in: „Niets bizonders". Het leed, dat daar op enkele honderden kilometers afstand geleden werd, raakte hem niet 't minst, nu heel zijn hart gericht was op het zakken of slagen van zijn jongen.

Vijf voor vijven. Hij had even niet naar buiten willen kijken. Voetstappen. Gebel. „Of de juffrouw ook oud ijzer te koop heeft?"

„Ze moesten dat geleur langs de huizen verbieden."

„Zeker omdat Gerard vandaag examen doet."

„Het wordt zoo laat. 't Is vast mis."

„Nu, dan nog maar een jaar naar Gouda. Daar komen we wel weer overheen. Hij heeft zijn best gedaan. Dat weten we. Iedereen kan ongelukkig zijn met een examen."

„Ik had zoo gehoopt den jongen van 't jaar in de zaak te kunnen krijgen. Hoe eerder, hoe beter. Maar, we moeten het overgeven."

„Een telegram, mijnheer!"

„Wat? nu toch?"

Terwijl vader en moeder samen praatten, was de telegrambesteller gekomen. Het dienstmeisje was juist bij de deur. Daarom had hij niet behoeven te bellen.

Zenuwachtig openscheuren.

van Hulzen Schoonhoven.

Geslaagd. Gerard.

„Gefeliciteerd, moeder!"

„Van hetzelfde, vader. Je bang gemaakt voor niets, he?"

„En jij dan? Elkaar maar niets verwijten. Maak maar wat feestelijks klaar."

„Als je maar wist wat. Er is haast niets te krijgen."

„Nu, gebakjes, limonade, daar is in ieder geval wel aan te komen. Doe je best maar."

„Hoe laat kan hij nu hier zijn?"

„Kwart voor zes ongeveer. Dus nog even geduld, dan kun je je geslaagden zoon aan het hart drukken."

Het werd een echt feestelijke avond.

Een paar vrienden van Gerard kwamen ook. Moeder had zelfs echte thee gezet.

„Thee, mevrouw?, had vol verwondering een van de jongens uitgeroepen. Ik heb in geen twee jaar thee geproefd. Wat fijn! Daar moest moeder eens van kunnen genieten."

„Breng je kopje naar huis, jô!", spotte Aart.

„Is ook als feestdrank bedoeld voor 't slagen van Gerard. Ik had nog een beetje voor bizondere gelegenheden bewaard."

„Ze betalen wel drie gulden voor een ons", wist Henk Schoevers te vertellen.

Mevrouw van Hulzen vertelde maar niet, dat haar laatste onsje drie gulden vijftig gekost had. Maar ze had het. En ze konden er nu van genieten.

De stemming was best.

Eens vroeg Henk Schoevers aan Gerard: „En wat nu, jô?"

„Wachten he, tot de oorlog voorbij is", gaf Gerard ten antwoord.

Vader van Hulzen wilde nu geen moeilijke punten in 't gesprek brengen. Daarom zei hij:

„Daar praten we wel eens over. Vandaag is het feest. Laten we dankbaar zijn voor dit goede."

„'k Ben het heelemaal met vader eens", lachte Gerard, die evenmin zin had in twistgesprekken dezen avond. Want dat het er om spannen zou, eer hij zijn zin zou krijgen, dat begreep hij maar al te goed.

's Avonds dankte mijnheer van Hulzen God uit den grond van zijn hart voor het goede, dat Hij gegeven had. En hij bad niet minder ernstig, of God zijn zoon Gerard en al zijn kinderen in het spoor van Zijn geboden wilde houden, dat zij in Christus mochten gelooven en Hem dienen.

„Eerst een paar dagen vacantie." Met dit voorstel probeerde vader van Hulzen Gerard voor zijn plannen gunstig te winnen. „De jongen zou toch wel begrijpen, dat hij in de gegeven omstandigheden moeilijk iets anders kon doen dan bij zijn vader in de zaak komen. Naar Indië zou hij niet kunnen gaan, hoe graag hij ook zou willen."

Vader van Hulzen was toch niet geheel en al gerust op de plannen van zijn zoon, al hield hij zich zelf nog zoo vaak voor, dat Gerard het laatste jaar gewillig en meelevend was geweest. Want van eenige belangstelling in het zilversmidsbedrijf was nooit iets gebleken. Naar de fabriek keek hij nooit om.

Gerard fietste en voetbalde. Er werden plannen gemaakt in de vacantie met z'n allen een dag of tien naar Valkenburg te gaan. Gerard kon ook bij een broer van zijn moeder een week of langer doorbrengen. Een onderwijzer in Apeldoorn. Een pracht-omgeving. De vacantie werd mooi genoeg voor hem gemaakt.

Maar de toekomst . . . .?

Mijnheer van Hulzen las in de „Standaard".

„De Duitschers trekken hard terug. Alles wat ze met het laatste offensief gewonnen hebben, is reeds weer verloren. Het ziet er donker voor Duitschland en Oostenrijk uit. Amerika zal ten slotte nog den doorslag geven."

Mijnheer van Hulzen was steeds min of meer pro-Duitsch geweest. Het was aan hem te hooren, dat de overwinning van de Geallieerden hem speet.

Gerard zag in het terugtrekken van de Duitschers een naderkomen van den vrede. Alleen, die Franschen en Engelschen werden door hun succes hoe langer hoe harder. En aan vrede tot elken prijs was Duitschland nog lang niet toe. Dit bracht Gerard tot de verzuchting:

„We zullen hopen, dat de Franschen en Engelschen tot vredes-onderhandelingen geneigd zijn. Dan komt de zee ook weer open."

Deze opmerking herinnerde vader van Hulzen eraan, dat hij toch noodig eens met zijn zoon moest spreken. Vacantie was prachtig. Maar dit vacantie-houden leek veel op een wapenstilstand. Het leek wel alsof ze beiden bang waren voor een gesprek. Het leven ging nu goed en genoegelijk. De toekomst kon wellicht moeite geven. Daarom praatten ze daar maar niet over.

Zoo kon het echter niet doorgaan. Gerards examen

was al bijna twee weken achter den rug. Er moest toch eindelijk eens over gesproken worden, hoe het verder zou gaan.

„Ga je even mee naar kantoor", vroeg mijnheer van Hulzen. Meteen bad hij God, of de Heere hem wijsheid en kracht wilde geven.

„Best, vader", antwoordde Gerard, die wel begreep waarover het zou gaan.

„Kom nu dadelijk maar mee. Ik heb wel een uurtje tijd."

„Een uurtje", dacht Gerard. „Vader verwachtte dus, dat het niet zoo gemakkelijk gaan zou, tot overeenstemming te komen."

Vader ging zitten in zijn bureaustoel. Hij noodigde Gerard in een clubfauteuil, daar neergezet om klanten gewillig te stemmen.

Mijnheer van Hulzen stak een sigaar op, bood Gerard een sigaret.

„Wat zijn je plannen nu eigenlijk?", vroeg vader vriendelijk.

„Och, dat weet U wel. Ik wil naar Indië of Amerika. Ik wil iets van de wereld zien. Hier in Schoonhoven is het me te bekrompen, te kleinsteedsch."

„Dat weet U wel? Je hebt verleden jaar in een booze bui wel eens zooiets gezegd. Maar ik dacht, dat je daar allang overheen was. Tot mijn groote vreugde heb ik zulke opstandigheid nooit meer bij je opgemerkt. Je hebt je best gedaan. Je ging trouw naar de kerk en catechisatie. Ik had hoop, dat je nu ook je plaats hier in de zaak zou willen innemen."

„Verleden jaar heb ik wel eens dingen gezegd, die te ver gingen. Ik heb ook mijn gedrag herzien. Maar mijn

toekomstplannen niet. Ik kan hier in dit dooie plaatsje niet blijven. U hebt me zelf al naar Gouda gestuurd. Naar de H. B. S. U hebt daarmee mijn uitzicht verwijd. Daarom zult U me ook niet kwalijk kunnen nemen, dat ik ook verder de wereld in wil.

Ik ben met opzet trouw naar de kerk en catechisatie gegaan, om het U gemakkelijker te maken mij weg te laten gaan.

Het was heusch niet altijd even gemakkelijk elken Maandagavond van zeven tot acht uit te breken voor catechisatie. Ik was er een paar uur mee kwijt. Ik heb er meer dan eens tot twaalf uur 's nachts om moeten werken. Ik heb U er mee willen laten zien, dat ik niet met den dienst van God wilde breken. Alleen ik wil van Schoonhoven weg."

Mijnheer van Hulzen zag, dat hij uit Gerards gedrag geheel verkeerde conclusies had getrokken. Als hij dat geweten had . . . .! Ja, wat dan? Dan had hij zich niet zoo blij gemaakt.

„Dus je bent alleen naar catechisatie en kerk gegaan, om je vaders toestemming te krijgen naar Indië te mogen gaan? 't Is wat moois."

„Zoo moet U dat nu weer niet opvatten. Ik heb U willen toonen, dat ik me niet aan Gods dienst onttrekken wil, wel aan Schoonhoven. En de dienst van God is U toch het voornaamste?"

Die pijl trof doel. Maar . . . .

„Begrijp je dan, hoe verdrietig het voor je vader moet zijn, als zijn oudste zoon het bedrijf, dat hij van zijn vader en grootvader heeft geërfd, den rug toekeert? De zilversmederij is een stuk van mijn leven. Ik had zoo gehoopt, dat mijn oudste zoon mij hier zou opvolgen.

Daarvoor heb ik je naar de H. B. S. laten gaan. Ontwikkeling is altijd goed. Ik heb er meer dan eens last van gehad, dat ik niet genoeg geleerd heb. Als ik met het buitenland moest correspondeeren, had ik altijd vreemde hulp noodig. Jij zoudt de zaak uitbreiding kunnen geven. Connecties zoeken in 't buitenland. Voor den oorlog was vooral in Amerika belangstelling voor onze producten. Ze gingen ook wel naar Frankrijk. Nu wil je niet."

„Maar U hebt toch Aart! Die kan U immers in de zaak opvolgen. Als ik nu uw eenige zoon was. Maar U hebt nog twee zonen. Om de zaak hoef ik niet thuis te blijven. En mijn studie is in geen geval verloren."

„En hoe zal het gaan met je geestelijk leven? In Indië dwalen de meesten af. Het leven is daar ruw, vol van gevaren, die we hier niet eens vermoeden. Kom eens tusschen die Indische gasten. De meesten vloeken als ketters. Ik schrik soms, als ze hier in de fabriek komen, al koopen ze flink. Daar is geen vreeze Gods."

„Een mensch kan toch overal God dienen? Ik laat me zoo maar niet van de wijs brengen. Op de H. B. S. geloofden de meesten ook niet. Ze hebben me wel eens uitgelachen, omdat ik Zondags naar de kerk ging. Ik heb me er nooit iets van aangetrokken. Zoo zal ik ook in Indië mijn eigen gang gaan. Al vloeken ze daar allemaal, daarom hoef ik nog niet te gaan vloeken."

„Jongen, heb toch niet zooveel zelfvertrouwen. Christus heeft ons geleerd te bidden: „Leid ons niet in verzoeking". Daarom mogen wij onszelf en onze kinderen ook niet in verzoeking wagen. In Indië is de verzoeking zwaar."

„Dus moeten we Indië maar aan de spotters en

vloekers overlaten? Toen zendeling van Dorsen hier dezen winter gesproken heeft, zei hij nog, dat het zoo jammer was, dat de Inlanders, behalve de menschen van de Zending, haast geen andere blanken zagen, dan die zich om God noch Zijn dienst bekommerden. Er moesten meer Christen-Europeanen komen, die een voorbeeld waren voor de inheemsche bevolking."

„Je kunt mooi praten. Je hebt je plannen wel overdacht, merk ik. Toch blijf ik groote gevaren zien."

„U moet wat vertrouwen hebben.

En . . . . hier blijven doe ik nooit."

„Maar je kunt nu toch nog niet weg!"

„Ik kan nu vast connecties zoeken. Ondertusschen wat Maleisch studeeren. En in afwachting van den vrede, kan ik U wat op 't kantoor helpen."

„Dus dat wil je wel?"

„Voorloopig wel. Waarom niet? Als ik maar uw toestemming krijg, later naar Indië te mogen gaan."

„Ik moet er nog eens over denken." Bidden, bedoelde vader van Hulzen.

Een week later zei mijnheer van Hulzen tegen zijn zoon: „Als je voorloopig hier ijverig werkt en me belooft ernstig alle bezwaren nog eens onder de oogen te zullen zien, en als je dan over een jaar, wanneer er vrede is, nog naar Indië wilt, dan zal ik het je niet verbieden."

Vader van Hulzen hoopte nog altijd, dat Gerard, eenmaal bij vader in de zaak, zich hier meer zou geven. Het rustige leven had toch veel bekoorlijks. Misschien kreeg hij in dit jaar wel een meisje.

Gerard, blij met deze voorloopige toestemming, ging

graag op zijn vaders voorstel in. Waarom zou hij niet een jaar bij vader in de fabriek? Hij kon vast inlichtingen over de cultures zien te krijgen, misschien zelfs solliciteeren, in ieder geval wat Maleisch leeren. De toekomst leek hem mooi. Nog een poosje hier in de stad, straks de wereld in.

Met dat vooruitzicht kon je het in het grootste gat wel uithouden.

's Avonds vertelde mijnheer van Hulzen zijn vrouw van de afspraak.

„We moeten maar veel voor hem bidden, vrouw."

„En het hem hier zoo gezellig mogelijk maken.

Kreeg hij hier maar gauw een meisje."

„Dat heb ik juist ook gedacht."

De Spaansche griep.

Waar die in eens toch vandaan kwam?

Het was een oorlogskind.

De oorlog was nog buiten onze grenzen gebleven. Wel waren er vluchtelingen gekomen, maar die hinderden ons weinig. We namen ze liefderijk op. Ook vluchtende soldaten kwamen over de grens. Zij deden ons evenmin kwaad. Of het moest het kwaad zijn, jonge meisjes aangedaan in Harderwijk en Amersfoort. Maar dat trof slechts weinigen. Neen, voor den oorlog bleven we bewaard.

Die Spaansche griep hield echter niet halt bij de grens. Die konden we ook niet interneeren en onschadelijk maken. Ze kwam geheimzinnig. Plotseling hoorde je ervan. De vreemdste geruchten. En ze maakte haar slachtoffers bij honderden.

„Griep is hetzelfde als influenza", zei Huib Peterse tegen Aart van Hulzen, toen de mare, dat deze Spaansche vijand over onze grenzen was getrokken, Schoonhoven had bereikt.

„Wel neen, jô. Influenza is lang zoo gevaarlijk niet. De menschen krijgen zoo vaak influenza, maar nooit hoorde je, dat er iemand aan stierf."

„Vroeger is influenza ook wel ernstig geweest."

„Die Spaansche griep pakt je zoo maar aan. De menschen vallen plotseling flauw, zoo maar op den weg."

„Gevaarlijk, zeg. Moet er net een paard en wagen aankomen of een auto. Word je overreden", merkte Jan Bloemers op.

„Wel neen. De menschen krijgen plotseling hooge koorts. Er kan wel eens iemand flauw van gevallen zijn, die niet naar bed was gegaan. Maar zoo gaat het niet altijd. Ze worden rillerig, krijgen koorts, longontsteking, dood. Meest jonge menschen", onderwees Huib.

„'t Is net alsof hier ook oorlog gekomen is", vond Jan.

„Ik liever griep dan een granaatscherf", huiverde Aart, alsof hij tusschen de twee kwaden moest kiezen.

„Heb je gehoord? Van der Meulen op de Oude Haven heeft ook Spaansche griep. Ze houden het stil. Ze willen de bevolking niet ongerust maken. Maar de dokter is er gisteren tweemaal geweest."

„Wie geeft jou die inlichtingen?", spotte Aart, hopend, dat het gevaar nog niet zoo dichtbij zou zijn.

„Een nichtje van onze meid dient er. Die vertelde het."

„Durft die er dan wel blijven?"

„Je mag de menschen, die in nood zijn, toch niet verlaten?"

„Maar als je zelf gevaar loopt?"

„Dan is ze nu toch al besmet."

Zoo redeneerde de jeugd over den nieuwsten vijand, zoo ook de dames op hun visites en de heeren in de pauzes van hun conferenties. Spaansche griep was het

schrikwoord. Was ze eenmaal in een plaats verschenen, de meeste inwoners werden erdoor aangetast en tientallen stierven.

Het gerucht bleek waar, dat mijnheer van der Meulen van de Oude Haven Spaansche griep had gekregen. Hij was nog een jonge man. Voor zaken naar Rotterdam geweest. 's Avonds huiverig. Koorts. Dokter constateerde Spaansche griep. In bed. Mevrouw alleen zou hem verplegen. Zich zooveel mogelijk van de kinderen afzonderen. Daar zou het meisje voor zorgen.

Een week later: wel tien gevallen.

Drie weken later: de eerste doode in Schoonhoven. Een jonge man, drie en twintig jaar, bij zijn vader in de zaak. Altijd gezond en sterk geweest. Griep, longontsteking, sterven. Een verloop van vijf dagen.

Nu kreeg de schrik de Schoonhovenaren eerst recht te pakken. Ook in hun stad een doode. Het werd ernst.

Zondags was het in de kerken te zien, dat er veel zieken waren. Veel leege plaatsen. Dominee bad voor de zieken. Of de Heere de jonge levens nog wilde behouden. Maar bovenal, of God genade wilde geven, dat zij zich Gods kinderen mochten weten, verlost door Jezus' bloed.

Bij oudere menschen liep het meest met een lichte aandoening af. Juist jongere en sterkere personen werden het ernstigst aangepakt.

Gerard van Hulzen werd ook ziek. Vader een zeer lichten aanval, evenals Kees.

Dokter kwam dagelijks. Na een week voelde Gerard zich weer aardig goed. Vader en moeder baden, of God

deze ziekte wilde gebruiken, dat hij met ernst zich aan den Heere overgaf.

Er waren in Schoonhoven al tien sterfgevallen voorgekomen. Dat moest de menschen toch wel tot bezinning brengen.

De eerste dagen was Gerard wel eens bang geweest. Hij had wel gebeden: „Heere, maak me beter. Heere, vergeef mij mijn zonden". Maar zulk gebed uit den nood heeft gewoonlijk weinig diepte.

Na een week voelde hij zich beter. Hij wilde wel opstaan. Maar dokter beval: „Niet het bed uit, eer heel den dag de temperatuur beneden de zeven en dertig is".

En het ging: zes en dertig, vijf; zes en dertig, acht; zeven en dertig, twee. Den volgenden dag: zes en dertig, zeven; zes en dertig, zeven; zeven en dertig, een. Overdag telkens onder de zeven en dertig. 's Avonds even er overheen.

Dokter waarschuwde met ernst. Die koorts is een teeken, dat hij het nog niet geheel te boven is. En als hij te vroeg uit bed gaat, is een longontsteking bijna zeker het gevolg.

Gerard werd er wat vervelend tegenin.

„Jongen, wees toch dankbaar, dat het zoo goed gaat. Arie van der Lingen is gestorven. Barend de Goey ligt al drie weken en is nog ernstig. Bij jou is 't gevaar geweken. Je eet weer, je sterkt mooi aan. Je moest God danken, dat Hij je heeft willen bewaren."

„U moest hier maar eens liggen en U goed voelen. Dan zou U er ook wel naar verlangen er uit te mogen komen."

„Daar mag je wel naar verlangen. Maar je moet toch geduldig en dankbaar zijn."

Toen Gerard tien dagen later voor 't eerst uit bed mocht, begreep hij niet waar zijn krachten waren gebleven. Het duurde nog wel een week, eer hij zich zonder te rusten, kon aankleeden.

Begin September, direct na de zomervacantie, was Gerard naar den directeur van de H. B. S. gegaan, om inlichtingen te vragen over een mogelijke positie in Indië.

„Zoo, wil je naar Indië, van Hulzen? Wat trekt je daar zoo aan?"

„Ik wil graag wat van de wereld zien. Altijd in Schoonhoven blijven, zilversmid worden als mijn vader, daar voel ik niets voor. Ik wil vooruitkomen. Uit de oude sleur weg."

„Ik vind het prachtig, als flinke jongelui naar Indië willen. Toch wil ik je waarschuwen. Denk niet dat het leven daar gemakkelijk is. Je kunt er goed geld verdienen, maar je moet er ook hard voor werken en veel ontberingen lijden. En dan de zedelijke gevaren. Schat die ook niet gering. Je komt uit een orthodox gezin. Misschien heb je in je opvoeding een tegenweer tegen die gevaren. Je moet echter al die bezwaren ernstig overwegen. Als je enkel uit ontevredenheid met wat je hebt naar Indië wilt, vrees ik, dat het je zal tegenvallen."

„Hard werken, daar ben ik niet bang voor, mijnheer. En wat die gevaren betreft, ik hoop kracht te krijgen om er weerstand tegen te bieden. Ik ben geen kind meer."

„Je hebt gelijk. Je bent geen kind meer. Ik heb geen reden aan je te twijfelen. Toch heb ik jongelui, die vol

goede voornemens naar Indië gingen, zedelijk zien schipbreuk lijden. Ik wil je met allen ernst waarschuwen. Spreek er ook met je vader over."

„Maar dacht U, dat er voor mij wel een betrekking in Indië zou zijn te krijgen?"

„Wel zeker. In de cultures is zeker plaats voor flinke jongelui met een goede opleiding. Alleen, je zult moeilijk weg kunnen, eer er vrede is. Het lijkt me echter, dat de oorlog zoo heel lang niet meer zal duren. Oostenrijk heeft al geprobeerd vrede te sluiten. De fut bij de Centralen is er uit."

„Wat zou ik dan het beste zoolang kunnen doen?"

„Maleisch leeren. Solliciteeren vast. Je eenigszins probeeren in te werken in de positie, die je hoopt te krijgen. Wat lezen over tabakscultuur of zoo."

„Weet U soms een adres? Dan kon ik vast schrijven."

„Ik heb een zwager, die administrateur is bij de Senembah-maatschappij. Ik wil hem over je schrijven. En schrijf jij intusschen naar Amsterdam, waar het bestuur van de Senembah-maatschappij zetelt. Dan heb je de meeste kans, zoodra de oorlog eindigt, uitgezonden te worden.

Je kunt natuurlijk ook in de rubber gaan. Ik noemde tabak, omdat ik daar het best mee bekend ben door mijn zwager."

Gerard was heel dankbaar voor de inlichtingen. Een aanbeveling van zijn directeur aan een administrateur van een tabaksplantage was hem heel wat waard. Voorkeur had hij niet. Als hij maar naar Indië kon. En die gevaren . . . . Hij was er toch zelf bij? Hier waren ook gevaren genoeg. Vader moest eens weten, of mijnheer, wat er onder de jongens te koop was. Hij

had zich van allerlei gemeenheden vrijgehouden. En dat hoopte hij in Indië ook te doen.

Zoo schreef Gerard naar de Senembah-maatschappij. Hij kreeg een vriendelijk antwoord terug. De maatschappij kon uiteraard hem nu nog geen aanstelling geven, maar ze ried hem enkele werken over de tabakscultuur te bestudeeren en wat bekendheid te krijgen met het Maleisch. Ze beloofde hem verder bij een latere sollicitatie voorkeur te zullen geven.

Na zijn herstel begon Gerard ijverig Maleisch te studeeren en zich in de tabakscultuur in te werken. En omdat deze studie moest meewerken hem dichter bij zijn ideaal te brengen, besteedde hij ieder vrij uur met liefde eraan. Overdag werkte hij volgens afspraak bij zijn vader in de fabriek; 's avonds studeerde hij voor Indië. En vader merkte spoedig: zijn hart was bij Indië. Eén verlangen vervulde dat hart: dat de vrede kwam en hij weg kon.

Met gespannen aandacht volgde hij de oorlogsberichten in de kranten. Wie het won, kon hem zooveel niet schelen. Hoe het einde aan den oorlog kwam, maakte voor hem weinig uit. Als er maar een einde kwam.

Ondertusschen ging het er hoe langer hoe meer op lijken, dat Gerards wensch spoedig in vervulling zou gaan. Op een avond in October las mijnheer van Hulzen van de groote veranderingen aan het front.

„De Duitschers hebben zich uit België en het grootste deel van Frankrijk terug moeten trekken. België is weer vrij. Dat wil zeggen: De Vlamingen, die van de Duitschers meerdere rechten ontvangen hadden, worden meer dan ooit verdrukt."

Mijnheer van Hulzen leefde met de Vlaamsche beweging hartelijk mee. Hij had gehoopt, dat de Duitsche bezetting den Vlamingen blijvende winst zou geven. Maar integendeel. De Vlamingen werden door de Walen gehaat alsof ze verraders waren, alsof ze niet samen voor de vrijheid van België hadden gevochten.

„Als het maar eindelijk vrede wordt", vond Gerard.

„Verlang je dan zoo bij ons weg te komen, jongen? Heb je het dan niet goed bij ons? Ik doe toch alles om het werk naar je zin te maken!"

Gerard wist wel, dat dit waar was. Zijn vader was zoo geschikt, als 't maar kon. Hij begreep, dat zijn vader door allerlei tegemoetkomingen hoopte hem thuis te houden. Maar dat wilde hij nu eenmaal niet.

„Och, U begrijpt me niet, vader. U bent goed en vriendelijk genoeg. Maar ik wil iets van de wereld zien. Mijn werken bij U op kantoor beschouw ik als verloren tijd. Mijn doel ligt in Indië. Dat is nu eenmaal zoo. En dan moeten mijn beste jaren hier niet voorbijgaan."

Vader zuchtte.

„Je zult naderhand nog wel eens aan je vader en moeder denken en aan al het goede, dat je thuis genoot."

In Oostenrijk ging het verkeerd.

Vier November sloot het een afzonderlijken wapenstilstand. Keizer Karel deed afstand van den troon. Een week later was Oostenrijk een republiek.

Het verzwakte Duitschland had, alleen overgelaten, geen kracht tot weerstand meer.

„Als die Geallieerden nu maar een gematigden vrede wilden. Maar ze willen Duitschland den voet op den

nek zetten. Alsof ze daar iets mee zullen winnen. Het Duitsche volk komt er toch weer bovenop. Dat weet van dulden en werken. En hoe onbarmhartiger de vrede is, des te dieper de haat. De beste waarborg voor een toekomstige goede verhouding is een rechtvaardige vrede."

Mijnheer van Hulzen toonde met deze opmerking een goeden kijk op de wereld-situatie te hebben.

„Het is jammer, dat de Geallieerden er anders over schijnen te denken dan jij", merkte zijn vriend van Baren op, die altijd wat meer pro-Engelsch was. Pro-Fransch wou hij niet heeten.

„Maar dacht jij dan, dat ze een volk als het Duitsche voor eeuwig konden knechten?"

„Dat zeg ik niet", lachte van Baren. „Ik merkte alleen maar op, dat de Geallieerden er anders over schijnen te denken dan jij. En ik kan het me eenigszins begrijpen ook. Ze hebben nu vier jaren den Duitschen knoet in een groot deel van hun land gevoeld. Ze hebben nu een gelegenheid Duitschland hun knoet te laten voelen. Ik kan me begrijpen, dat ze dien niet al te zacht laten neerkomen."

„De Vlamingen hebben onder de Duitschers meer vrijheden gehad dan onder hun eigen regeering. Dat weet je ook wel."

„Dat komt straks wel weer terecht. Nu overheerscht een anti-Duitsche stemming, die den Vlamingen ook geen goed doet. Maar straks krijgen die hun rechten wel."

Vier jaar ruim had de druk van den oorlog geduurd. Vier jaar, waarin wij aan kanongebulder rondom en oorlogstoestand gewend waren. Tijden van bonboekjes

en brood- en vetkaarten. Tijden van gebrek en O.W. Nu en dan vrees: „Zou de oorlog ook hier komen?" Maar de massa paste zich aan. Men wist haast niet meer beter.

November achttien.

Wapenstilstand.

Keizer Wilhelm en de kroonprins vluchten naar Nederland.

Het glaasje water van Wijnkoop.

Troelstra vergist zich.

„Kronen rollen over de straat". De kroon van Koningin Wilhelmina bleek beter te passen dan ooit.

Mannen, pas terug van de mobilisatie, werden 's nachts uit hun bed geroepen, om den troon van onze Vorstin te verdedigen.

Friezen en Limburgers trekken op naar Den Haag, niet wetende wat hen wachtte.

Bidstonden in de kerken.

Voor revolutie gespaard.

De Koningin te midden van een juichende schare op het Malieveld.

Eindelijk vrede. De „smaadvrede van Versailles."

Weg Ersatz.

Weer koffie en thee. Weer vleesch en brood zonder kaarten.

Enkele speculanten plotseling arm.

Het volk blij en gelukkig.

Dankbaar?

Is God erkend?

Door de Regeering werd een dankdag uitgeschreven. De kerken waren vol.

De familie van Hulzen was trouw op haar plaats.

Toen Gerard van Hulzen dien morgen vroeg uit zijn hut kwam, kon hij heel in de verte land onderscheiden.

Het was vlak land. Even vlak als Holland. Toch heel anders. De oever was begroeid met heldergroene rizophoren, die met hun luchtwortels en takken het zeeslib opvingen. Hier en daar stroomden rivieren in de zee uit. Breede mondingen. Van steden of dorpen was niets te zien.

Dit was het land, waar Gerard zijn geluk hoopte te vinden, een levensbestemming, vrijheid, verlossing van knellende conventies. En wat al niet meer?

Het afscheid was hem niet meegevallen. Niettegenstaande allen vrijheidsdrang hield hij van zijn ouders, en ook van zijn broers en zusters. Wanneer zou hij hen terugzien? Zou hij ze ooit terugzien? Hij wilde geen sombere gedachten in zijn hoofd toelaten. Maar wat doe je ertegen? Ze drongen zich onwillekeurig aan hem op.

„Jongen, zul je God en Zijn dienst niet vergeten? God verloren is alles verloren", had zijn vader op 't allerlaatst nog gezegd.

„Gerard, vergeet den God van je ouders niet. En houd

jezelf rein, daar in Indië. Bid God of Hij je bewaren wil." Moeders afscheidswoord.

Onder den indruk van hun woorden en ook vol goede voornemens, had hij geantwoord: „Maakt U zich maar niet bezorgd, hoor. Ik kan God toch ook in Indië dienen? Ik denk er niet aan mezelf weg te gooien. En U vergeten doe ik nooit".

„Zul je geregeld bidden en Bijbellezen?"

„Och, moes, waarom zou ik in Holland wel bidden en in Indië niet? Toen ik in Gouda 's middags mijn brood at, heb ik toch ook altijd gebeden? Heb toch een beetje vertrouwen in uw zoon."

Zijn ouders hoopten het beste. Toch waren ze niet geheel gerust: Het *ik* had bij Gerards goede voornemens zoo heel duidelijk doorgeklonken. Hij was vol zelfvertrouwen geweest. Hij scheen niet te beseffen, dat alleen God hem in de verzoeking bewaren kon.

Nu Gerard aan dat afscheid terugdacht, had hij alle reden om zich te schamen.

Het leven aan boord was heel wat anders geweest dan zelfs op een neutrale H. B. S.

Den eersten dag had hij, zijn gewoonte getrouw, in de eetzaal voor den maaltijd gebeden. Hij had gemerkt, hoe enkele menschen vreemd hadden opgezien. Ze zeiden echter niets.

's Avonds sprak een oud-Indischgast hem aan.

„Voor 't eerst van huis, zeker?"

„Ja, mijnheer. Ik wil mijn geluk in Indië eens beproeven."

„Waar komt U vandaan?"

„Uit Schoonhoven. Een doodsch stadje. Ik wilde eens wat meer van de wereld zien."

„En eens vrij van vaders plak, denk ik."

„Nu ja . . . .", had hij aarzelend geantwoord.

„Ik zag U de oogen sluiten voor 't eten. Ik dacht: Die leeft nog sterk onder den invloed van het ouderlijk huis. Ze houden het hier meestal niet lang vol."

„Waarom niet?"

„Omdat niemand het doet. Omdat een mensch, die werkelijk vrij wil zijn, zich ook aan dien invloed moet onttrekken. Dat bidden is nog de nawerking van den dwang thuis, die U wilt ontvluchten, waarom U naar Indië bent gegaan.

Ik mag het anders wel zien, dat iemand nog wat vastzit aan thuis. Het kan hem voor veel dwaasheden behoeden."

Gerard keek den spreker vragend aan.

„Kijk daar maar eens."

Hij zag in de aangeduide richting een meisje flirten met een jongen man. Het leek hem niets bizonders.

„Dat zie je toch overal?"

„Neen, dat zie je niet overal. Die jonge vrouw is een handschoentje. Of weet je niet wat dat is? Haar man in Indië wacht haar, naar we hopen, vol verlangen af. Hij wacht een rein meisje. Nu loopt ze hier met allerlei jongelui te flirten. Dat duurt zoo vier weken. Menigeen krijgt daardoor zijn bruid in Indië geschonden.

Een opvoeding als jij hebt gekregen — de oud-Indisch-gast werd vertrouwelijker en ging van U over tot jij — zoo'n opvoeding kan je voor dergelijke dwaasheden bewaren. Blijf af van wat van een ander is."

Gerard had zich niet uit het gezelschapsleven willen terugtrekken. Maar telkens merkte hij, hoe vreemd hij tegenover dit leven stond. Kaarten had hij van de

jongens op school wat geleerd. Eerst wilde hij niet meedoen.

„Mag je van papa niet?", had iemand gespot.

„Ik heb geen zin", was het antwoord geweest.

De volgende avond.

„Van Hulzen, doe je mee?"

Hij had maar meegedaan. Je verveelde je zoo'n heelen dag. Hij had het kaarten op de reis aardig geleerd.

Dansen kende hij in 't geheel niet.

De eerste avonden keek hij toe. Er waren veel meer heeren dan dames. Dus viel zijn niet-meedoen niet erg op.

„Danst U niet, mijnheer van Hulzen?", had na een paar avonden een alleraardigst meisje hem gevraagd.

„Tot mijn schande moet ik zeggen, dat ik nooit dansen geleerd heb, juffrouw van Velzen."

„Nu, dat is hier nog goed te maken. Ten minste als U wilt."

Gerard begreep, dat hij op een tweesprong stond: Dansen of niet. Wat zou zijn moeder ervan zeggen, als hij dansen ging? Maar je hoefde het zoo dwaas niet te doen als zooveel schapen hier.

Toch wilde hij probeeren eraf te komen met een handigheid. Niet bekrompen lijken. Maar zich eraf maken.

„Ik ben vreeselijk stijf. Het zal niet meevallen het mij te leeren", weerde hij af.

„Kom, kom. Ik wed, dat ik wel kans zie U in een avond zoover te krijgen, dat U een dansje mee kunt doen."

„Het zou U tegenvallen."

Juist kwam daar een kennis van die dame voorbij.

„George, deze mijnheer wil graag dansen leeren, help jij hem een beetje op streek."

„Omdat jij het zoo vriendelijk vraagt, Netty."

Meteen deed hij Gerard een paar danspassen voor.

„Doet U eens na", zei hij.

Gerard zat aan 't lijntje. Netty ging weg. De heer George hielp hem een beetje op streek.

„Er zijn hier maar weinig goede dansers. De meesten springen maar zoo'n beetje rond. Dat kunt U ook gauw genoeg."

Gerard was allerminst stijf. Hij had met gymnastiek altijd heel goed mee kunnen doen. Het duurde dus niet lang, of zijn leermeester had hem volleerd verklaard en aan Netty overgeleverd.

Gerard vond het fijn met zoo'n meisje te mogen dansen. Ze moest nog wel erg de leiding geven, maar het ging toch.

„Wat hebt U mij voor den gek gehouden, door te zeggen dat U stijf was. U hebt het in een uurtje geleerd. Veel gymnastiek gehad zeker.

En hoe bevalt het?"

„Met zulk 'n goede leermeesteres best. Het moet alleen nog wat leeren."

„Eer U in Indië bent, danst U als de beste."

Dat woord was wel uitgekomen.

Gerard had voor de bootreizigsters veel aantrekkelijks. Jong was hij, een nette verschijning; min of meer groen. Er zat iets bekoorlijks in, hem in het mondaine leven in te leiden.

Het bidden en danken, vóór en na het eten, was al spoedig tot een even de oogen sluiten ingekrompen.

Nu, dat had toch geen zin. Hij kon in zijn hut toch bidden zooveel hij wilde!

En werkelijk had hij de gewoonte bewaard 's avonds, eer hij slapen ging, even de knieën te buigen. Behalve dan een enkelen keer, als het wat erg feestelijk was toegegaan op de boot en hij al te slaperig was.

Toch wist hij zich van ernstige uitspattingen vrij te houden. Hij kaartte wat mee, en danste nu en dan. Maar als hij zag, hoe sommige vrouwen en kerels verhit waren door den dans, walgde hij ervan. Dan verscheen hij een paar avonden niet. Tot men hem vroeg, waar hij gezeten had. En hij 's avonds weer meedeed. Hij zorgde echter steeds met keurige meisjes te dansen. En door de aantrekkelijkheid van zijn persoon, lukte hem dat ook.

Het land van zijn toekomst!

De hitte viel niet mee. Toch genoot hij aan boord nog van de frischheid van de zee. Hoe zou het aan land wezen?

Hij wilde zich er niet druk over maken.

Op de boot had Gerard een paar jongelui ontmoet, die ook in de tabak gingen, van Giffen en Bergsma. Van Giffen was een Rotterdammer. Hij kende het leven. Hij was van plan in weinige jaren rijk te worden. „Een jaar of tien, hoogstens vijftien in Indië, en dan als heertje naar Holland terug. Rentenieren. Daar was ik het best voor geschikt, zeiden de leeraren altijd." Bergsma was een Fries. Een boerenzoon. Hij had goed kunnen leeren. Boerderijen waren moeilijk te krijgen. Hij wou zijn geluk in Indië beproeven. Hij kwam uit een geslacht van harde werkers. Hij wilde

ook werken, alle krachten bijzetten. „Flinke menschen moeten naar Indië; jongelui, die aanpakken willen, geen lanterfanters. We hebben Indië eenmaal. We hebben er ook verplichtingen tegenover." Zijn ouders waren modern-godsdienstig.

Dan had hij op de boot nog iemand leeren kennen, die reeds eerder in Indië in de tabak was geweest, Brinkman. Hij had het een en ander van het leven in de cultures verteld. Van de eentonigheid en van de hitte; van drinken en slemppartijen; ook van „huishoudsters", die tijdelijk huisvrouwen waren.

Geen van de drie nieuwelingen wilde er aan meedoen. Van Griffen vond: „Als iemand zijn geld in Indië verzoop, kon hij niets overhouden en moest hij dus wel tot zijn vijf en veertigste jaar daar blijven. Zoo gingen je beste jaren in Indië voorbij. In Indië moest je zuinig zijn. Des te eerder was je aan het rentenieren toe. Bovendien was het slecht voor je gezondheid. Eer je vijftig was, was je een wrak. Bergsma vond, dat zulk drinken en slempen de Nederlanders verachtelijk maakte in de oogen van de Inlanders. De blanken moesten een voorbeeld zijn in plichtsbetrachting en trouw. Daarom zou hij zich ook nooit verlagen een njai, zoo'n inlandsche huishoudster, te nemen. Bij Gerard werkte de invloed van thuis nog te sterk. Hij dacht er niet aan zijn ouders het verdriet te doen, zich aan een Indische meid te verslingeren. En zich bedrinken, wat was eraan? Hij was geen geheelonthouder, maar zich bedrinken vond hij beestachtig. „Een mensch kent zijn maat. Wie over zijn maat gaat, verlaagt zich tot een dier."

„We zullen eens afwachten", zei Brinkman. „Jelui

kennen het leven daar niet, de eentonigheid. Je hebt de afwisseling van zoo'n dollen avond nu en dan noodig, al voelt men zich den volgenden morgen nog zoo katterig. En die njai's . . . . Och, jelui zijn nog zoete jongens, zoo van moeders pappot. Maar je hebt iemand noodig, die voor je zorgt. Dat doet zoo'n njai. Zorgzamer, gewilliger, volgzamer schepseltje vind je in heel de wereld niet. Probeer het echter maar, zooals je wilt. We leven in een vrij land.

Brinkman kwam naast Gerard staan. Ze waren nu dichter bij land gekomen.

„Daar ligt Balawan, tusschen de Balawan-rivier en de Deli-rivier. Zeebooten kunnen er nog niet aanleggen. Toch is het een stuk beter dan vroeger. Toen moest je met een prauw naar Laboehan varen. Nu komt de trein tot Balawan. Dat spaart een vervelend stuk reis uit.

Daar komt de „Jansen" al aan."

Gerard zag een stoombootje uit de haven van Balawan komen. De koffers voor de reizigers naar Medan en omstreken waren reeds klaargezet. Nog even: de bootreis was ten einde.

„Kerel, nu nog even een lekker koud glas bier. Zooals hier krijg je het aan land niet meer."

Ze dronken en anderen dronken hen toe. Handen werden geschud, goede raad gegeven. Daar lag de „Jansen" naast de „Coen". Wat een notedopje! En vroeger was het nog primitiever. De bedienden gaven de koffers over. Ze stapten van boord op het primitieve oude bootje, dat hen aan land zou brengen.

Het was Gerard alsof hij met de „Coen" het laatste, wat hem aan het vaderland bond, had achtergelaten.

De „Jan Pieterszoon Coen" was een Hollandsche boot. Hollandsche bemanning. Hollandsche taal. Hollandsch eten. Dit bootje leek geheel vreemd van Holland te zijn.

De „Coen" voer weer verder. Gerard had er nog meer mee te doen, dan toen hij de Hollandsche kust zag verdwijnen. Was het omdat dit bootje zoo primitief was? Was het door de hitte, die zoo lusteloos maakte?

„Houd je taai, kerel!", sprak hij zichzelf moed in. „Je hebt nu je zin. Dus blij wezen!"

Ze kwamen aan de douaneloodsen. Bij het nette stationnetje stond de trein. Spoedig stapten ze in.

Ze gingen door een eenzame streek, ze leek wel onbewoond. Slechts hier en daar zag je enkele hutten van Inlanders. Moeraspoelen, laag struikgewas, slingerplanten. Alles zoo heel anders dan in het vaderland. Unheimisch.

Gerard hield veel van bosch. Maar dit bosch had geen enkele bekoring. Het maakte somber, niettegenstaande de tropische zon. Het licht kon er niet indringen.

Hier en daar stond een groep hooge boomen. Watervogels vluchtten klapwiekend op voor den trein.

Ze kwamen voorbij Laboehan-Deli, vroeger de voornaamste stad van Deli, tegenwoordig geheel en al door Medan overvleugeld. Het bood weinig aantrekkelijks, behalve de moskee, waarvan de koepel hoog en schoon boven de omringende huizen uitstak.

Verder weer enkele kleine stations. Inlanders stapten in en uit. Vroeger woonden hier Hollandsche planters. Thans hebben de Europeanen die streken verlaten, om zich in Medan te vestigen. Inlanders en Chineezen wonen er nu.

Gerard zag de eerste tabaks-ondernemingen. Uitge-

strekte velden met tabaksplanten. Hier en daar een groote, hooge schuur. Dan weer stukken land, waar boschgewassen woekeren. Wegen en lanen, met djattiboomen begroeid.

Gerard keek naar dat alles met zooveel belangstelling als de hitte hem toeliet. Hij dwong zich om op te letten. Op zulk 'n onderneming zou hij ook mogen werken. Daar lag zijn toekomst.

Een groep Javaansche vrouwen waren bezig met rupsen zoeken. Het landschap was zwak-golvend. Zoo ongeveer als de korenvelden bij Loenen en Beekbergen op de Veluwe. Die had hij altijd zoo mooi gevonden. Hier was de zon te heet om te kunnen genieten.

Ze naderden Medan reeds. De witte stad. Alles nieuw en frisch. Gerard was blij, dat de treinreis spoedig ten einde zou zijn. Z'n kleeren waren vuil en kleefden aan z'n lichaam. Hij verlangde naar een bad en rust.

De trein stopte. Chineesche pakjes-dragers namen de bagage aan. Kleine wagentjes op twee wielen, een paard ervoor, stonden klaar om de reizigers naar hun bestemming te brengen.

De nieuw-aangekomenen gingen naar hotel „De Boer". Gerard had er op de reis al van gehoord.

Hij werd meer gestuurd dan hij zelf stuurde. Een adres hoefde hij niet op te geven. Het scheen wel, dat ze aan hem konden zien, dat hij een nieuweling was. Ze brachten hem uit eigen beweging naar het hotel.

Daar werd hem een kamer gegeven met badgelegenheid. Hij kleedde zich uit en goot een aantal bakjes water over het bloote lijf. Het gaf even koelte. Toen ging hij naar bed.

Hij lag, dommelde wat, maar slapen kon hij niet. De

toekomst hield hem wakker. Wat zou ze geven? Hij zou al zijn best doen, alle krachten inspannen. En al kwamen er teleurstellingen, nooit het thuis laten merken.

Gelukkig, dat hij al kennis gemaakt had met enkele lui. En de heer Scheepmaker, de zwager van zijn H. B. S.-directeur, had beloofd hem in moeilijke gevallen te zullen helpen. Het zou hier vast en zeker wel goed met hem komen. En hij zou zorgen, dat zijn vader zich niet voor hem behoefde te schamen. Zich bedrinken of met vrouwen afgeven wilde hij niet.

Hij zag zichzelf al met verlof in Holland terug, om te vertellen van zijn succes.

Eindelijk sliep hij in.

Den morgen na zijn aankomst in Medan, begaf hij zich naar het kantoor der Senembah-maatschappij, om te vernemen, waar hij zijn werk zou vinden. Hij ging vol goeden moed. Hij hoopte bij mijnheer Scheepmaker op de onderneming te komen, den zwager van zijn H. B. S.-directeur. Die wist wat van hem en had beloofd hem te helpen.

De directeur had zijn stukken ingezien.

„U bent nog jong, merk ik. Een flink sterk gestel. U bent vol ondernemingslust. U moest maar naar Lau Rakit, onze jongste concessie. Daar hebben we mannen noodig, die aanpakken willen. Veel drukte was U in Schoonhoven ook niet gewend, U zult zich dus in Lau Rakit niet al te eenzaam voelen."

Gerard kreeg een brief mee voor den administrateur onder wien hij werken zou, en kon heengaan.

Waar Lau Rakit lag, wist hij nauwelijks. Hoe hij er komen moest nog minder. Het was niet, waar mijnheer Scheepmaker werkte. Hij zou Brinkman maar vragen, hoe hij er komen moest.

's Middags een paar uur rusten. Brinkman zag hij niet. Met Bergsma ging hij na zijn siësta de stad wat in. Ze

namen een ricksha, zoo'n licht wagentje op twee wielen door een Chineesch getrokken.

„Een wonderlijk idee: Een mensch als trekdier", merkte Gerard op.

„Bij ons duwen de menschen toch ook zware karrevrachten! Dit wagentje is lichter dan een handkar. En ik denk dat menige karrijder bij ons tevreden zou zijn, als hij geen zwaarder gewicht op zijn wagen had dan jij of ik."

„Je hebt gelijk. Maar het is toch vreemd, dat de eene mensch den andere trekt. Alsof wij, omdat wij blanken zijn, zooveel hooger staan dan de kleurlingen. En dan die hitte."

„Aan de hitte zijn de menschen hier gewend. Door hun huidskleur hebben ze er minder last van. En wat het voor je laten werken door anderen betreft: Het intellect geeft altijd de leiding. De minder intellectueelen moeten den zwaren handen-arbeid verrichten. Zoo is het in Holland en hier. Deze mannen zijn blij genoeg, als ze een vrachtje hebben en wat verdienen."

Medan was een prachtstad. Ruim gebouwd. Breede lanen met veel boomen. Witte paleizen en kantoren. Ze kwamen langs de moskee. Vijf koepels versierden het dak; de grootste in het midden, vier kleinere daar rondom. Ze schitterden in de zon. Op kleinen afstand stond de slanke minaret.

Ze bewonderden het ontvangpaleis van den Sultan van Deli. Zoo'n paleis heeft onze Koningin niet eens", vond Bergsma. „Die Sultan moest het paleis op den Dam eens zien, groezelig, grauw, plomp en stijf. Hij zou zich Oostersch beleefd houden. Maar in zijn hart

toch minachting hebben voor een Vorstin, die met zoo weinig pracht tevreden was."

„Zoo mag je het bouwwerk van Jacob van Campen niet afkammen", verdedigde Gerard het Amsterdamsche paleis tegen den Fries. „Het is van binnen schitterend en lang niet klein. Maar dit hier is prachtig, daar heb je gelijk aan."

De hitte hinderde hen wel wat, om recht te kunnen genieten. De zon, waarnaar ze in Holland zoo vaak verlangd hadden, zouden ze hier haast verwenschen. Maar ze moesten Indië nemen, zooals het was, het goede en het kwade. En er was hier veel goeds en schoons.

Vreemd was de korte schemering en den vroegen nacht. Net zes uur: schemer, kwart over zes donker.

„Op dat vroege donker ben je niet verdacht. Als het bij ons warm is, wordt het niet donker voor een uur of negen, tien. Hier is 't ineens nacht."

„Dat went wel. Het koelt ten minste wat af. En de stad is goed verlicht."

Het was een dag vol indrukken geweest.

Gerard sprak 's avonds Brinkman.

„En waar gaat het jongetje heen?" vroeg deze.

„Ik moet naar Lau Rakit. Bergsma en van Giffen moeten naar Lobo Pakan. Dat is, geloof ik, een heel eind van Lau Rakit af."

„Nou of. Daar mag je wel voorgoed afscheid van nemen. Ze hebben mij ook naar Lau Rakit verwezen. Ik zal dus maar wat op je moeten passen."

Brinkman zei het, half spottend, half in ernst. Hij dacht: „Wat zal er van komen? Deze groene jongen op een van de meest afgelegen ondernemingen. Zoo van

moeders pappot, uit een zwaar-orthodox gezin in het ruwe Indische leven. Ik moet maar wat op hem letten".

„Daar ben ik blij om. Het is altijd prettig, als je in een nieuwe omgeving althans iemand hebt, die niet geheel vreemd voor je is.

Overmorgen weg, heeft de directeur gezegd."

„Ja, weet je hoe?"

„Met den trein zeker?"

„Met den trein tot Deli toewa. Maar dan komt het grootste eind nog. Wacht maar."

Zaterdag gingen ze op weg.

De treinreis was gauw voorbij. Het was heet. Ze stapten in Deli toewa uit. Dat was nog een plaatsje met hotel, winkels en station, zoodat men althans nog eenigszins de idee heeft in de bewoonde wereld te zijn.

Maar ze moesten verder.

Een automobiel, van een model als in Holland niet meer te vinden was, zou ze verder brengen. De inlandsche chauffeur zat achter het stuur. Gerard keek er critisch naar. Jongelui kenden meest de nieuwste auto-merken op hun duimpje. Maar dit vehikel kende hij niet. Het pufte en trilde.

„Instappen maar, als je er komen wilt", zei Brinkman. „Of durf je niet?"

„Het zal wel moeten", vond Gerard. „Maar dezen wagen heelemaal vertrouwen, doe ik niet."

„Waag het er maar op. We hebben een puiken chauffeur."

Onderwijl stapten ze in. De bagage werd vastgesjord. Ze begonnen te rijden. Het was niet bepaald een

moderne autoweg, waarop ze reden. De weg zat vol kuilen en bulten. Met wonderlijke behendigheid nam de chauffeur de gevaarlijkste bochten. Gerard moest zich voortdurend vasthouden. En stof . . . . Hij zag er na vijf minuten uit om vies van zichzelf te wezen.

Ze kwamen voor een riviertje, de Pertjoet.

Het was weer heet geworden. Geen zuchtje gaf verkoeling tusschen de bosschen. Het leek Gerard, als werd hij in een oven langzaam gaar gestoofd.

De chauffeur zette den motor af.

Het veer lag aan dezen kant.

Toeteren, toeteren. Maar geen veerman verscheen.

Brinkman ging uit de auto, deed nog eens een paar nijdige geluiden uit den claxon hooren. Geen beweging. Een paar vuile kinderen kwamen kijken, bijna geheel naakt.

„Ga den veerman roepen", beval hij in 't Maleisch aan den chauffeur.

Heel langzaam stapte deze uit en liep in de richting van het veerhuis. Na vijf minuten kwam hij terug.

„Veerman is op 't land toean, werken. Vrouw zal hem roepen."

„Zal? Is ze dan nog niet weg?", vroeg Brinkman, boos wordend.

„Ga hem halen."

Het land bleek gelukkig niet al te ver te wezen. Na tien minuten kwam de veerman dood-gemoedereerd aanstappen. Geen stapje sneller, om den verzuimden tijd in te halen. Waarom zou hij?

„Je moest toch bij je huis blijven", zei Brinkman boos. „En kon je niet wat harder loopen?"

„Ik dadelijk gekomen. Zal de toeans overvaren."

De chauffeur zette den motor weer aan. Puf-puf ging het op de primitieve pont. Gerard was een oogenblik bang, dat de pont het gewicht van de auto niet zou kunnen dragen. Maar het viel mee. De pont schudde even. Toen voeren ze af.

Vanaf de rivier hadden ze een mooi uitzicht op de dicht begroeide oevers. Tien minuten later stonden ze aan den overkant.

Nu verder.

Ze waren op de terreinen der Senembah-maatschappij gekomen, de onderneming Namoe Soeroe. Ze reden door, uur na uur. De weg was lang, de hitte groot. Het landschap was meer open. Tabaksvelden, sommige al rijp voor den pluk, andere pas uitgeplant. Dan weer lange einden wild bosch. Enkele velden afgewisseld met rijst.

„Tabak kan slechts eens in de zes of acht jaar op hetzelfde land gebouwd. Vroeger nam men altijd nieuw terrein. Het oude liet men weer aan het oerwoud over. Maar dat kon op den duur niet. Nu wordt één jaar tabak geplant, dan een jaar rijst voor de Inlanders. Daarna komt het land vier tot zes jaar braak te liggen. Om de lalang, het harde gras, dat den grond bederft, tegen te houden, beplanten ze den grond wel kunstmatig met bosch", onderwees Brinkman Gerard.

Dit was Gerard niet geheel onbekend. Maar hij was te loom om er veel op te zeggen.

In de verte, in het Westen, zagen ze flauw de toppen van het van Heutz-gebergte.

Tegen den avond kwamen zij aan.

Den eersten nacht zouden ze in het huis van een der oudere assistenten doorbrengen.

Den volgenden nacht voelde Gerard zich zoo moe en ziek, dat hij niet opstaan kon.

Koorts. Negen en dertig, twee. Hij was vuurrood.

„Maak je maar niet ongerust, kerel. Dat is roode hond. Dat krijgen we hier allemaal. Dat komt van de warmte. Straks ben je er overheen."

„Roode hond", dacht Gerard, „die kinderziekte?"

„Roode hond heb ik als kleine jongen al gehad", zei hij.

„Dat was de Indische roode hond niet. Dit is wat anders. Maar je bent minstens even rood."

Den heelen dag lag hij alleen. Brinkman kwam even kijken en vertelde, dat hij voor de inrichting van zijn huis zou zorgen. „'k Zal een paar bedienden zien te krijgen. En dan moet je zeker een huishoudster?"

„Neen, geen huishoudster. Aan een huisjongen en een kokkie heb ik genoeg."

„Je moet dan straks zelf maar zien."

Gerard was te ziek om te antwoorden.

Na een week had Gerard intrek genomen in zijn eigen huis en begon zijn werk.

De administrateur was een planter van den ouden stempel. Ruw, sterk, een harde werker, hij kon geen slapheid zien. Altijd het eerst op de been. Maar hij eischte ook van zijn assistenten, dat ze op tijd aan 't werk waren. Wat kon hij te keer gaan, als hij ook maar één minuut op hen moest wachten. Van Reenen heette hij.

Den eersten morgen, na zijn ziekte, maakte Gerard zijn opwachting.

„Zoo, van Hulzen, hoe vind je het hier?"

Gerard, nog slap van zijn ziekte, zei: „Warm, mijnheer van Reenen, overigens weet ik er nog weinig van".

„Warm? Daarvoor ben je toch naar Indië gekomen. Heb je daar nu al last van? Je hebt nog niets uitgevoerd. Moet je eerst een dag lang in de volle zon door de tabaksvelden hebben geloopen, dan weet je wat warm is. Ik zal je morgen meenemen en je werk aanwijzen."

Morgen was Zondag.

Dan gingen vader en moeder naar de kerk.

Het was hem vreemd, dat hij hier geen Zondag meer zou hebben. Wel een vrijen dag nu en dan, maar die had niets met een Zondag te maken. Zijn vader zou zeggen: „Het was eerder een zonde-dag". Ze werkten niet. Dan was het uitgaan en drinken. Op de tabaksondernemingen was geen Zondag en geen kerk. Op de boot was dat ook wel niet geweest. Maar dat sprak, vond hij, vanzelf. De boot moest doorvaren. En Zondags had er nog een predikant, die ook naar Indië ging, een preekje gehouden.

Miste Gerard den Zondag en den kerkgang?

Ja, als iets bekends en vertrouwds. Als een oude gewoonte, waarvan het vreemd is afstand te doen. Maar dat hij Gods dienst miste, hij zou het niet durven zeggen.

Gerard had gezorgd goed op tijd te zijn. Hoe lam hij zich ook voelde, even voor half zes was hij bij den administrateur.

„Gelukkig op tijd", gromde deze goedkeurend. „Vandaag eens kijken, of je een flinke kerel bent."

Eerst ging het door de tabaksvelden. Van Reenen wees hem aan wat ieder te doen had en waar hij bizonder op moest letten. „Je kunt niets aan de Inlanders overlaten. Als ze merken, dat je ergens geen oog voor hebt, dan nemen ze je. Het is best volk. Maar je moet ze voortdurend controleeren."

Na een paar uur kon Gerard haast niet meer. Van Reenen scheen nog frisch als een hoentje.

„Dit land zal het volgend jaar weer beplant moeten worden. Het bosch heeft den grond weer rul en los gemaakt. De Javanen moeten straks het struikgewas verbranden en de wortels er uithalen.

Let er goed op, dat ze met bespuiten geen stukken overslaan. De rupsen maken de beste bladeren waardeloos. En als de Javaantjes het kunnen leveren, bespuiten ze de kanten, het midden laten ze voor het ongedierte."

Op sommige landen stond de tabak al op manshoogte. Het plukken kon gauw beginnen. Op andere velden waren de planten nog in hun eersten groei. Frisch en groen strekten de velden zich uit over het golvend terrein.

Gerard kon haast niet meer. Zijn voeten deden pijn. Blaren zeker. Zijn pak kon hij uitwringen. Van Reenen liep maar door en praatte, alsof hij nog even frisch was, als toen hij 's morgens van huis ging.

Gerard wou niet klagen.

Allereerst, omdat hij begreep, dat hij het daarmee voorgoed bij den baas zou bederven.

En ook vond hij het dwaas, dat hij, een jongen van negentien jaar, die veel aan sport gedaan had, niet kon, wat een man van achter in de dertig zonder eenige moeite deed.

Hij nam zich voor, zijn lichaam even fit te houden als van Reenen.

Eindelijk gingen ze huistoe.

Gerard kon niet meer.

„En . . . ., jonge man! Hoe is de eerste kennismaking met de tabak en den administrateur je bevallen."

„Ik heb gemerkt, dat ik nog heel wat leeren moet", antwoordde van Hulzen naar waarheid.

„Ik heb gemerkt, dat je leeren wilt."

Dit was wel de hoogste lof, die administrateur van Reenen aan iemand kon geven.

„Die kerel wil volhouden", zei hij 's avonds aan een collega, met wien hij over de nieuw-uitgekomen assistenten sprak en bizonder over van Hulzen. „Zijn voeten waren stuk van het loopen. Er was geen draad droog aan zijn heele lijf. Maar hij gaf geen kik. Daar groeit een goede planter van."

„Je hebt het dien jongen niet gemakkelijk gemaakt, merk ik. Kon je niet wat kalmer aan beginnen?", lachte Houtman.

„Ik wil weten wat ik aan mijn menschen heb. Jonge juffers mogen, wat mij betreft, hoe eer hoe liever ophoepelen. Het is hier goed verdienen, maar ook hard werken. Het eerste willen ze allemaal wel. Maar hard werken? . . . . de meesten hebben er een broertje aan dood. Wat doen ze dan hier? Laten ze bij moeders pappot blijven."

„Je hebt nog de methode van de oude Batavieren. Die gooiden hun kinderen in het water, om te zien of ze zwemmen konden. Die boven bleven werden reuzenkerels, en de rest verdronk."

„We leven hier in een land als van die oude Bataven. Wie niet aanpakt, gaat onder.

Ik ben nu zeven en dertig. Aldoor hard gewerkt. En nog kan ik tegen een jongen kerel op. Maar een massa van die pap-kereltjes, die we hier krijgen, zijn geen knip voor hun neus waard."

Gerard had intusschen wel begrepen, dat succes je in Indië niet slapend in den schoot werd geworpen.

Gerard van Hulzen had de vuurproef doorstaan. Dat wilde echter niet zeggen, dat hij er was. Nu begon het pas.

's Avonds liep hij meest bij een van zijn mede-assistenten aan. In zijn eigen huis was het gruwelijk ongezellig. Het eten een kwelling. Elken dag biefstuk of haas, de naam deed er niet toe, 't kwam op hetzelfde neer, alleen de prijs verschilde. Ze waren beide taai als zoolleer. De rijst een kleverige brei. Soms aardappelen, flauw en kledderig. Dagelijks flensjes als dessert. Bovenleer gelijk. Wat dunner dan het vleesch, een iets andere smaak, maar even taai.

Als hij nog eens aan het eten thuis dacht . . . . Om te watertanden. Eenvoudige ossenlapjes, malsch en sjeuïg. Kruimelige aardappelen en versche groente. Hier nooit anders dan blikgroenten. Als moeder flensjes bakte, was het feest. Hij kon er wel tien op. Nu, wanneer hij het taaie goedje, dat flensjes heette, maar zag, hij lustte al niet meer. Wat had hij dat alles vroeger weinig gewaardeerd. Het sprak immers vanzelf, dat moeder kookte, en dat ze het lekker deed.

De boter smaakte hier altijd naar het blik. Nooit een glas frisch water. Het moest gekookt zijn en was altijd

lauw en flauw. Limonade, niets aan. Het bier smaakte ook niet als in Holland. De meesten dronken daarom maar sterken drank. Daar zat ten minste wat smaak aan. Maar het ondermijnde de krachten op den duur.

Toch was het bij Brinkman en de anderen gezelliger dan bij hem. Hun eten was ook beter. Gordijnen en tafellakens schooner. Alles was er geriefelijker.

Het huishouden kostte hem een kapitaal. Van het geld, waar hij alleen armoedig van at, aten ze thuis met z'n allen ruim en lekker.

Hij had eens met Brinkman gesproken over andere bedienden.

„Allemaal hetzelfde", had hij geantwoord. „Neem een njai als wij. Die heeft zorg. Die geeft gezelligheid aan huis. Die geeft je, waar je als jonge man behoefte aan hebt."

„Dat wil ik niet, dat weet je", had hij wat kregel geantwoord. Hoe zou hij voor zijn vader durven verschijnen, als hij zoo'n inlandsche huishoudster had? Sommigen hadden telkens een andere. Het leken wel beesten. Anderen hadden jaren dezelfde. Maar toch . . . hij gruwde ervan. De Christelijke traditie hield hem nog te zeer vast.

Op zijn vrijen dag was hij naar de soos geweest.

Daar waren de jongens losgelaten. 's Avonds laat waren de meesten stomdronken. Sommigen moesten in een auto geloosd, en wisten niet eens, hoe zij thuis kwamen.

In het begin had Gerard gedacht: Als ik maar een vrouw had. Een Hollandsche vrouw zou het zelfs hier wel gezellig kunnen maken. Er waren enkele getrouwde assistenten.

Hij sprak er met Brinkman over.

„Een vrouw, van Hulzen? Hoe kom je daarbij. Dan begint de ellende pas. Het is hier geen land voor Hollandsche vrouwtjes. Ze vervelen zich dood. Ze hebben niets te doen. Hun kleur verflenst. Ze worden traag en krijgen heimwee. Ze kosten massa's geld. En brengen niets dan ellende. Niet één op de tien huwelijken gaat hier goed.

Een vrouw gaat misschien als je in Medan zit, en nog beter op Java, maar hier in de rimboe is het huilen. De eenige vrouw, die hier helpen kan, is de inlandsche huishoudster. Die stelt geen eischen. Die is volgzaam en gewillig. Die verdraagt je vervelende buien. Die zorgt voorbeeldig voor je huis en kleeren en eten. Eén gevaar is er, als je een huishoudster neemt: dat je later nooit meer aan de eischen van een Hollandsche vrouw kunt wennen. Zoo'n huishoudster verwent je. Een vrouw wil door jou verwend worden."

Spoedig kreeg hij gelegenheid te zien welk een ellende een Hollandsche vrouw hier gaf.

Gimborn had met zijn verlof een meisje gevonden en meegenomen. Een knap, jong ding, wat avontuurlijk aangelegd; het leek haar niet onaardig naar Indië te gaan.

Albert Gimborn was in Holland steeds royaal geweest. Het leek haar daarom in Indië een mooi leventje te wezen.

Hij had haar wel eens gewaarschuwd. „Het is niet alles even mooi in Indië. Die hitte mat je zoo af." Maar ze had er zich niet in 't minst door laten afschrikken. Ze bleef vol goeden moed, enthousiast zelfs.

„Ik houd van warmte. Het is me zomers nooit te

heet. En de vrouwen behoeven er niet hard te werken. Het lijkt me juist ideaal. Hier verlang je het grootste deel van het jaar naar wat zonneschijn. Heerlijk, het heele jaar door zonneschijn."

„Daar verlang je soms sterk naar een Hollandschen winter, naar kou en sneeuw en Hollandsche regenbuien."

„Wil je me soms niet meehebben? Graag of niet, hoor. Ik wil wel hier blijven, als je dat liever hebt."

„Ik vind het fijn, dat je het zoo opneemt. Ik wil je alleen maar waarschuwen. Want ik zou niet graag willen, dat je in Indië teleurgesteld en ontnuchterd zoudt worden."

„Nu, ik waag het erop, hoor. En jij gaat toch mee. Met jou gaat het vast goed." Ze had hem blij aangekeken.

Hoe was het anders uitgekomen, dan zij verwacht hadden!

Haar man den geheelen dag uit. 's Avonds down en moe. Zij verveelde zich schrikkelijk. De warmte was zoo heel anders dan ze zich had voorgesteld. Drukkender. Daarbij: Het leven bood geen enkele afwisseling, behalve op de club.

Om haar te pleizieren ging hij er meer heen dan zijn portemonnaie kon verdragen. De maandelijksche clubrekeningen werden abominabel hoog.

Toen begon zijn Rita het eenige spelletje, dat in Indië afwisseling kan brengen: flirten. Daar waren jongelui genoeg, die graag eens met een blank meisje dansten. Zij was nog niet zoo heel lang in Indië. Ze had nog iets van de Hollandsche frischheid overgehouden. En Albert moest het zien, hoe zijn Rita het hoofd op hol

bracht van menigen jongen man; en op haar beurt het hoofd op hol werd gebracht door een administrateur van een onderneming uit de buurt. Hij kon er niet eens veel van zeggen om zijn baantje. Laatst was Gerard er ongewild getuige van geweest, hoe Rita Gimborn zich door dien vent liet zoenen.

„Is 't anders niet", had Brinkman tegen Gerard gezegd, toen deze er met hem over gesproken had. „Die kinderen hebben hier niets anders te doen om de verveling te verdrijven. Dat brengt wat spanning, wat sensatie. Er gebeuren hier heusch wel andere dingen. Dat komt van de dwaasheid een Hollandsche vrouw hier mee naar toe te nemen."

„Maar zoo zijn ze toch allemaal niet."

„Op een enkele uitzondering na, zijn ze zoo allemaal."

„De Trompen dan? Dat lijkt me een ideaal huwelijk."

„Tromp en zijn vrouw vormen werkelijk een gunstige uitzondering. Die zijn nu vijf jaar hier en nog even verliefd op elkaar, als toen ze pas kwamen. Maar dat zijn ook de eenigen zoo. De anderen, als je in hun hart kon kijken, zouden ze hoofd voor hoofd zeggen: „Was ik maar nooit zoo dwaas geweest, hier een vrouw mee naar toe te nemen". Er is niet één op de tien vrouwen, die hier aan dit eenzame en eentonige leven wennen kan."

Gerard schreef opgewekte brieven naar huis. Vader en moeder mochten absoluut niet weten, dat hij zich soms zoo eenzaam gevoelde. Wel schreef hij, dat hij vaak verlangde naar moeders lekker eten. Dat deed het moederhart goed. Al had ze tegelijkertijd medelijden met haar jongen, wien het Indische eten niet scheen te smaken.

„Je hebt dien jongen te veel verwend, vrouw. Daarom smaakt het hem daar niet", lachte vader van Hulzen.

„Ik wou, dat ik hem nog verwennen kon", was stereotiep moeders antwoord.

Van Bijbel-lezen en bidden schreef Gerard nooit. Vader van Hulzen merkte tot zijn schrik, dat er Zondags gewerkt werd, als op een gewonen dag. Daar scheen niets aan te doen. Hij schreef Gerard telkens den God van zijn ouders niet te vergeten. „God is overal. En wil overal gedient. Het heeft de meeste waarde, als wij Hem dienen, waar dit het moeilijkste is." En het onderschrift van de brieven luidde steevast:

„Wij bidden voor je.

Je liefhebbende vader en moeder".

Soms lachte Gerard een beetje om dat onderschrift. Maar het was niet van harte. Het deed hem pijn. Het klaagde hem aan. Zijn ouders moesten eens weten, hoe weinig hij aan God en Zijn dienst dacht. Hij sloot nog wel zijn oogen voor het eten. Als hij het tenminste niet vergat. Maar handen-vouwen en oogen-sluiten vergat hij slechts een enkelen keer. Ook nam hij 's avonds, eer hij ging slapen, de houding aan van iemand, die bidt. Er gingen dan enkele zinnen door zijn hoofd. Maar Bijbel-lezen? Hij was er te warm en te moe voor. Hij kon er zijn gedachten niet bij houden. En echt bidden was toch iets anders.

Na een half jaar was Gerard niet alleen zijn gezonde kleur kwijt, hij begon ook mager te worden.

Aan het werk wende hij wel. Het werd ook weer een rustiger tijd. Het zware werk op het veld was gedaan. De tabak was ingezameld en in de droogschuren

gebracht; van daar naar de fermenteerschuur om te broeien. Daar werden de gedroogde bundels op stapels gezet. In het midden van elken stapel lag in een bamboekoker een thermometer, die de juiste temperatuur van de fermenteerende tabak aangaf. Een zorgelijk werkje, waarbij de tabak meerdere malen moest worden omgestapeld.

's Avonds speelden de Javanen op hun gamelan eentonige, weemoedige wijsjes. En als ze pas geld gekregen hadden, dobbelden ze, meest zoolang tot ze al hun verdiensten weer kwijt waren. Dat er hierbij ook wel vechtpartijen plaats vonden, ligt voor de hand.

Gerard mocht 's avonds wel graag wat rondloopen en luisteren naar gamelan-muziek. Het deed hem aan huis denken.

In de soos dronk hij mee, maar zorgde altijd nuchter te blijven. Ze hadden wel eens geprobeerd hem dronken te voeren, maar het was tot nog toe niet gelukt.

Zijn eenig bezwaar was: geen tehuis.

Soms kwam hij bij Tromp en zijn vrouw. In hun huis heerschte gezelligheid. Ze hadden twee kinderen, twee aardige jongens. Gerard vond het fijn, als hij het treffen kon, dat ze nog niet sliepen. Ze noemden hem al oom Geert. Dit waren menschen van de wereld. Hun huiselijk leven kon een voorbeeld zijn voor vele Christenen in het vaderland. Het was dus niet absoluut onmogelijk hier een gezin te hebben.

Hij merkte soms, dat jongelui, die vloekten als ketters, uit een Christelijk gezin kwamen.

Er werd verteld, dat op een onderneming in de buurt een assistent er met de vrouw van een ander was vandoor gegaan. Toen merkte iemand op: „Dat heeft hij

zeker van den patriarch David geleerd". Gerard keek hem wat verwonderd aan, waarop hij ter verklaring kreeg: „Ja, kereltje, dat valt je mee, he! Ik ben goed in den Bijbel thuis, zooals je merkt. Mijn oude heer nam me iederen Zondag mee naar de kerk. Nou ben ik gelukkig van dien ballast af."

Dit was niet het eenige geval, waarbij Gerard hoorde dat een spotter een Christelijke opvoeding genoten had.

Schrikkelijk werd er gevloekt. Nu was Gerard op de H. B. S. er wel aan gewend, dat Gods naam misbruikt werd. Maar hier was het wel heel cru.

Hoe weinig hij er echter ook van liet merken, dat hij uit een Christelijk gezin kwam, vloeken deed hij nooit. Soms, als ze hem voor een zoet jongetje uitmaakten, kon hij ruwe woorden gebruiken, maar een vloek kwam hem niet over de lippen.

Was dat de verhooring van het gebed, dat ouders, verweg in Holland, voor hem baden?

Het gebrek aan goede voeding en verzorging deed zich langzamerhand bij van Hulzen duidelijk merken. Hij voelde het zelf ook. Hij verzwakte. Soms kon hij zijn werk alleen met groote moeite volhouden.

Brinkman zag, hoe hij magerder werd. Hij voelde zich altijd nog wat verantwoordelijk voor den „jongeling", zooals hij Gerard gewoonlijk noemde. Brinkman had Gerard eens gepolsd. Heimwee was het niet. Hij moest er toch eens achter zien te komen, wat eraan scheelde.

„Ik kom eens bij je eten, van Hulzen", had hij gezegd.

Gerard vond het wel een beetje vervelend. Hij wist maar al te goed, dat hij hem niets behoorlijks aanbieden kon. Maar hij zou kokkie bevelen extra zijn best te doen.

„Hartelijk welkom. Ik hoop, dat kokkie het eten naar je zin kan klaarmaken."

Naar Gerards idee was het beter dan ooit gelukt. De biefstuk leek wat minder taai. De groente had wat meer smaak. Zelfs de flensjes waren eenigszins genietbaar. Kokkie had werkelijk zijn best gedaan.

Brinkman begreep er echter alles van. Dat was geen eten. Hij informeerde eens langs zijn neus weg, wat van Hulzen de vorige dagen gegeten had. Er scheen niet de minste variatie te zijn.

„Het is te begrijpen, dat die kerel mager wordt", zoo redeneerde hij bij zichzelf. „Die gaat dood als er geen verandering komt. Ik vraag hem niets. Ik breng hem morgen een huishoudster. En wee zijn gebeente, als hij haar wegstuurt."

Toen Brinkman wegging, zei hij tegen Gerard: „Ik heb morgen een verrassing voor je. Het zal je goed doen".

Gerard dacht na wat het zou kunnen zijn. Hij had geen vermoeden. „Nu, maar afwachten. We zullen wel zien", dacht hij. „Brinkman is een goede kerel."

Den volgenden dag zouden een groep contract-koelies uit Java aankomen.

Op de tabaks- en rubber-plantages in Sumatra kan men niet met de inlandsche bevolking werken. De Dajaks zijn ongeschikt voor het werk en te weinig in aantal. Men moet arbeiders aanvoeren uit de naburige landen. Vooral China en Java komen daarvoor in aanmerking. Wervers trekken uit, vaak mannen, die zelf op Sumatra gewerkt hebben, om de koelies te ronselen. Deze koelies moeten een contract teekenen,

dat ze een bepaald aantal jaren bij de onderneming, die hen huurde, in dienst zullen blijven. Vandaar hun naam contract-koelie of orang-contract. Zijn die jaren verloopen, dan mogen ze teruggaan, of als vrije koelie, orang vrijman blijven. Uit China komen bijna enkel mannen. Uit Java worden mannen en vrouwen aangevoerd. De vrouwen worden gebruikt voor de lichtere werkzaamheden op het land. De Javaansche koelies kunnen ze tot vrouw krijgen. Uit hen worden ook vele „huishoudsters" gekozen.

Nu was het plan van Brinkman, een van de nieuwaangekomen Javaansche koelies te kiezen tot een njai voor Gerard van Hulzen.

Hij ging daarom naar Deli toewa, waar de koelies met den trein zouden aankomen, vanwaar ze verder te voet naar Lau Rakit en omgeving zouden worden gebracht.

Vreemd en bang stonden de menschen daar in het hun onbekende land.

Velen waren van Java weggegaan, zonder eigenlijk te weten waarheen ze gingen.

Ze hadden een handgeld ontvangen. Beloften van goed loon en veel eten hadden hen gelokt. Verscheidene hadden schulden gehad, verkeerden in moeilijkheden. Elke verandering leek hen mooi. Maar nu in den vreemde, na die lange reis, stonden ze als bange kinderen.

Brinkman, met de oude auto, keek goed uit, terwijl ze daar stonden opgesteld.

Eer de reis begon, werd nog eten uitgedeeld.

Brinkman liep tusschen de vrouwen door. Eén meisje trok bizonder zijn aandacht. Jong nog. Een betrekkelijk

knap gezichtje. Ze had in haar bewegingen zekere sierlijkheid. Hij vroeg haar, hoe ze heette.

„Marjati, toean", zei ze zacht.

Haar stem klonk wat bang, maar niet leelijk.

Brinkman liep nog wat rond, vroeg nog naar een paar anderen, wendde zich tot den opzichter, vertelde van zijn bedoeling.

„Neem U haar dan maar in uw auto."

„Je gaat met mij mee, Marjati", zei Brinkman tot het meisje.

„Zooals toean wil", was het berustende antwoord.

Hij nam haar bij zich in den wagen. Ze beefde als een gevangen vogeltje.

„Naar toean van Hulzen", zei Brinkman tegen den chauffeur.

Toen ze bij van Hulzens woning aangekomen waren, zei hij tot het meisje:

„Je moet de huishoudster worden van den heer, die hier woont. Alles netjes maken. En goed zijn eten koken. Je kunt toch eten koken?"

„Ja, toean."

„Wil je wel?", vroeg Brinkman nog, die toch wat medelijden had met het kind, dat pas uit haar vaderland in zoo'n eigenaardige positie werd geplaatst.

„Toean beveelt", was het antwoord.

Ze wist heusch wel wat „huishoudster"-zijn beteekende. Het was in zekeren zin een promotie. Ze zou het veel gemakkelijker hebben, dan wanneer ze zou moeten werken op het land in de heete zon.

Marjati begreep dat wel.

Maar tegelijk was het toch een vernedering, niettegenstaande den vereerenden titel njai. Het werd met zoo'n

blanken man nooit een wettig huwelijk. De blanke bleef altijd een vreemde, de overweldiger, de indringer. Javaansche vrouwen in het dorp van haar ouders zagen altijd met zekere minachting op de huishoudsters neer.

Een Javaansch huwelijk is verre van ideaal. De vrouw is in menig opzicht slavin van den man. De man kan gemakkelijk scheiden of andere vrouwen er bij nemen. Het ergste in de oogen der Javanen is dan ook niet het verbreekbare van den band tusschen den toean en zijn „huishoudster". Erger is de vernedering, dat de njai met een blanke zou moeten leven. Die blanken zijn zoo ruw, zoo onbeschaafd. Ze weten zich niet te beheerschen. Daarbij wisten ze: voor den blanke golden ze niet als vrouw.

Zelfbeheersching en berusting zijn voorname eigenschappen van de Javanen. Marjati bezat die. Allah had beschikt, dat ze hier zou komen. Ze moest zich aan Allah's wil onderwerpen. Ze hoopte, dat die blanke toean wat vriendelijk zou zijn.

Ondertusschen was Brinkman naar de voorgalerij gegaan, om daar van Hulzen af te wachten. Een klein beetje ongerust over zijn experiment was hij wel. Van Hulzen had nooit van een „huishoudster" willen weten. Stel je voor, dat hij haar terugstuurde. Dat zou me een soesah geven. Hij deed dit enkel ter wille van van Hulzen. Het ging werkelijk niet langer zoo. Vandaag mocht van Hulzen wat obstinaat wezen, over een paar maanden zou hij hem er voor bedanken.

Ondertusschen was Marjati begonnen een en ander in het huis in orde te maken. Ze had in Sidoredja netheid en orde leeren waardeeren. Ze schrok als ze den rommel hier zag. En dat nog wel bij een blanken toean.

Ze zag kokkie bezig met het klaarmaken van het dagelijksch menu.

Dat was geen eten koken. En zonder wat te zeggen, pakte ze zelf aan. Ze nam den boel eenvoudig uit kokkies handen. Deze merkte wel, dat zijn rijk nu uit was. Hij mokte wat en ging verder rustig toezien. Dat was nog gemakkelijker dan koken.

Ze moest het doen met de ingrediënten van iederen dag. Maar ze zou die zoo toebereiden, dat de maaltijd vandaag, voor Gerard althans, bijna een feestmaal zou zijn.

Dat vieze laken op tafel!

Ze zocht in een kast een schoon tafellaken, althans een, pas gewasschen. Dat gaf al een ander idee op tafel.

Ondertusschen komt van Hulzen thuis.

Brinkman loopt hem tegemoet: „Nu niets zeggen. Rustig afwachten. Ik heb mezelf vandaag weer bij je te gast genood. Maar ik heb ook gezorgd voor een beter maal".

Marjati bediende.

Rijst korrelig en droog.

Aardappelen gaar. Zelfs iets, dat op kruim leek, erop.

Het vleesch herinnerde hem aan huis.

Brinkman had niet durven denken, dat het zoo goed zou zijn.

Flensjes smakelijk en zacht.

„Maar kerel, duizendmaal dank. Alleen vrees ik, dat ik morgen nog minder zin heb dan anders in het kooksel van kokkie."

„Morgen krijg je het weer zoo."

„Hoe bedoel je?"

„Ik heb Marjati als „huishoudster" voor je meegebracht."

Gerard sprong op. Het leek, alsof hij woedend zou worden.

„Stil nu", zei Brinkman. „Denk nu toch eens rustig na. Je bent hier nu eenmaal. Hier is alles anders dan thuis. Ze zullen zich bij je thuis ook niet kunnen indenken, dat je Zondags gewoon moet werken, dat je nooit naar een kerk gaat, en zooveel dingen meer. Een huishoudster hoort nu eenmaal bij het leven in de rimboe. Zooals jij tot nog toe leefde, ging het niet. Je zoudt van gebrek aan verzorging omkomen. Je hebt nu iets ervan gemerkt, hoe het gaan zal, als je deze njai houdt. Ik heb voor jou, om je een „huishoudster" te bezorgen, die nog niet de vrouw van een van de Javanen hier is geweest, de reis naar Deli toewa ondernomen. Het lijkt een bijzonder geschikt Javaansch meisje. Wees nu verstandig en houd haar hier."

Gerard moest toestemmen: „Brinkman had gelijk. Maar zijn ouders?

Kenden die zijn moeilijkheden?"

Toen deed zich voor zijn idee een lichtpunt op, waardoor hij tegelijk zijn geweten tot zwijgen bracht.

Hij kon haar toch echt als huishoudster beschouwen! Haar niet aanraken!

Zoo probeerde hij met de herinnering aan het ouderlijk huis vrede te houden en tegelijk zich goede hulp te verschaffen.

„Nu, wat doe je?"

„Het moet dan maar. Ik dank je voor je moeite. Zooals het tot nu toe ging, was het toch ook geen leven."

In Sidoredja, in de residentie Banjoemas op Java, leefde Kromotaroena met zijn vrouw, twee zonen en drie dochters.

Kromo had een erf en een sawah, drie karbouwen en een menigte kippen; voor een Javaan genoot hij goeden welstand met de zijnen.

In Sidoredja waren mannen uit Holland gekomen en hadden daar een school gebouwd, een zendingsschool. De kinderen leerden er lezen en schrijven. Javanen hooren graag voorlezen. Bok Kromotaroena had Pah gevraagd een van hun kinderen ook daarheen te zenden. De jongens moesten hun vader helpen op het land. De sawahs eischten veel zorg. Kromo had eigenlijk weinig zin zijn kinderen naar die school te sturen. Maar Amattajeb, hun buurman, had een zoon, die lezen kon. Die las zijn ouders 's avonds voor. Dan kwamen soms andere buren ook luisteren.

„Stuur Marjati dan", had Bok Kromotaroena haar man ten raad gegeven. „Dat is een meisje. Die heb je niet zoo noodig."

„Marjati naar school?" Pah Kromo zei het wat verachtelijk. Een meisje beteekende niet zooveel in zijn oog.

„Ja, er gaan meer meisjes naar de school."

„Goed dan", had hij toegegeven.

Sedert was Marjati naar de zendingsschool gegaan, die de blanke mannen hadden laten bouwen.

Marjati bleek vlug van begrip.

Ze leerde lezen, schrijven. Ze hoorde ook van Toean Allah, die alles geschapen had. En van Goesti Jesoes, die op aarde was gekomen om de menschen van angst en vrees te verlossen. „Toean Allah was boos op de menschen. Want de menschen hadden Hem niet gediend zooals het moest. Daarom zijn de menschen ook dikwijls bang."

Nu, Marjati wist wat bang-zijn was. Ze durfde 's avonds bij donker niet langs den grooten waringin aan 't begin van den kampong. Woonde daarin niet een geest, die je blind of doof kon maken, of een ziekte bezorgen, waarvan geen mensch je genezen kon? Er waren zooveel dingen om bang voor te zijn.

„Maar Toean Allah wilde niet, dat de menschen door de booze geesten zouden verdorven worden. Hij zond Zijn Zoon, Goesti Jesoes. Die leed en stierf voor het kwaad, dat de menschen gedaan hadden. En als wij in Goesti Jesoes gelooven, hoeven we nooit meer bang te zijn."

De goeroe vertelde ook, hoe Goesti Jesoes zieken had genezen, blinden ziende had gemaakt en veel meer mooie verhalen. Marjati luisterde met open ooren en oogen vol belangstelling.

Hij vertelde ook, dat Toean Allah niet wil, dat wij liegen, of stelen, of ons geld verdobbelen. En zooveel meer. Dat alles hoorde Marjati. En ze nam zich voor Toean Allah te dienen, zooals het behoort.

Pah Kromo vond het wel mooi, dat Marjati leerde

lezen. Ze kon 's avonds al een stukje voorlezen. De goeroe had haar een boekje gegeven met verhalen over Goesti Jesoes.

Zoolang Marjati las van Jesoes' wonderen, luisterde hij wel graag. Hadden de Javanen ook niet allerlei wonderverhalen? Maar wanneer ze las van gelooven in Goesti Jesoes, van Hem dienen, dan wilde hij niet langer luisteren.

Toen Marjati twee jaar op de zendingsschool geweest was, ging ze weer naar huis. De goeroe vond het jammer, dat ze wegging. Ze leek vatbaar voor het Evangelie. Wat zou er van het gestrooide zaad terechtkomen? Er waren zooveel leerlingen geweest, die aandachtig naar den Bijbel geluisterd hadden, maar in den kampong Christus Jezus geheel schenen te hebben vergeten. Voor Christus kiezen beteekende breken met familie en dorp. Het kostte de Javanen zooveel voor Christus te kiezen. En de indrukken waren meest zoo oppervlakkig.

Marjati had meer dan eens tot Goesti Jesoes gebeden. En Hij had geholpen ook. Als ze 's avonds langs den waringin moest, vroeg ze altijd maar: „Goesti Jesoes, bescherm mij". En nooit had de booze geest haar kwaad gedaan. Ook was haar broertje ziek geweest. Ze had Goesti Jesoes gevraagd, of Die hem beter wilde maken. En hij was weer beter geworden.

Drie jaren gingen voorbij. In drie jaren was veel van het geleerde op school vergeten.

Toen kwamen de moeilijkheden in het gezin.

Het was Nieuwjaarsfeest geweest. Pah Kromotaroena had naar gewoonte gedobbeld en verloren, veel verloren.

Het was wel noodig, dat de goeroe zoo dikwijls zeide,

dat Goesti Jesoes niet wilde, dat wij dobbelen. Want dobbelen was het ongeluk voor vele Javanen. Het was hun hartstocht. Bij het dobbelen vergaten ze God en menschen.

Pah Kromo had al zijn rijst verdobbeld..

Nu had hij geen rijst voor zijn gezin, zelfs geen zaad voor het volgend jaar.

Dan maar leenen.

Was hij nu naar de Afdeelingsbank gegaan, dan was het misschien nog goed afgeloopen.

Maar hij leende bij den Chinees.

Honderd procent rente vroeg de Chinees. En over een jaar alles terug.

Pah was blij. Hij had geld om eten te koopen. Vijftig gulden had hij geleend. Dat hij over een jaar honderd terug moest betalen . . . . Wie dan leeft, wie dan zorgt. De Javaan maakt zich daar niet druk over.

De Chinees weet dat, en maakt er zich rijk door.

Het jaar ging voorbij.

Pah Kromo dacht weinig meer aan den Chinees. Tot deze op een dag aanklopte: „Pah Kromo!, mijn geld en de rente".

Pah had niet. Hij had wel rijst van den nieuwen oogst, maar die had hij zelf noodig.

„Hoeveel karbouwen heb je dan?"

„Drie".

„Dan neem ik die vast mee voor de rente."

Wat moest Kromotaroena doen? Goedvinden; anders zat er niet op.

Zoo ging het zoo vaak.

Hij was blij. Dien lastigen Chinees was hij weer voor een jaar kwijt.

En Pah Kromo leefde rustig voort.

Een jaar later.

De Chinees kwam Kromo op den weg tegen: „Denk je er om. Morgen kom ik om rente en betaling."

„Morgen al?", voeg Pah Kromo.

„Ja, het jaar is voorbij."

„Hoeveel moet je nog hebben?"

„Honderd gulden."

„Je hebt toch verleden jaar karbouwen gehad?"

„Die waren voor de rente."

„Die waren toch veel meer waard."

„Die heb je me voor de rente gegeven. Zorg morgen maar honderd gulden klaar te hebben.

Heb je een goeden rijst-oogst gehad?"

„Veel rijst dit jaar."

„Dan neem ik, als je niets hebt, je rijst maar."

Maar dat kan toch niet.

Geen karbouwen en geen rijst. Hoe moesten ze dan leven?

Hij wist een plaats, waar veel gedobbeld werd. Daar zou hij heen.

Hij begint met kleine bedragen. Hij wint tweemaal achtereen. Nu den grooten slag slaan. Zijn rijst-oogst tegen vijftig gulden.

Pah Kromo verliest.

Nu is hij alles kwijt. Nu zal de Chinees komen en zijn huis en land nemen.

Zoo komt hij thuis.

Hij zegt niets. Bok Kromo begrijpt niet, wat Pah scheelt.

Den volgenden morgen wordt alles duidelijk.

De Chinees komt. Er is geen geld. De sawahs moeten

worden verkocht. Er is geen rijst. Armoede dreigt.

In die dagen kwamen de wervers in Sidoredja. Zeven en een halve gulden gaven zij aan handgeld voor een ieder, die mee wilde naar Sumatra. Daarbij vele mooie beloften.

Marjati, die zich schaamde over de armoede waarin haar familie vervallen was, wilde wel mee. Pah Kromo kreeg de zeven gulden vijftig.

Marjati werd eerst naar Batavia gebracht. Daar moest ze wachten temidden van allerlei volk uit Java. Veel gemeen volk was erbij. Ze voelde zich ellendig en verlaten. Ze zat meest stil te huilen. Toen dacht ze aan Goesti Jesoes. Zou die haar kunnen helpen? O, mocht ze maar weer naar huis. Al was het thuis nog zoo armoedig: duizendmaal beter thuis, dan tusschen al die vreemde menschen met hun harde, ruwe woorden. Maar ze kon niet naar huis. Ze had geteekend. Haar vader had het handgeld voor haar ontvangen. Ze was nu orang-contract.

„Goesti Jesoes, laat me weer naar huis mogen gaan", vroeg ze.

Het leek wel, alsof Goesti Jesoes hier niet kon helpen. Na twee weken wachten ging ze op een boot naar Belawan. Ze zat meest stil onderin. Andere Javaansche vrouwen en meisjes vermaakten zich met de mannen. Zij trok zich als een schuw vogeltje terug.

In Belawan werd ze aan land gebracht. In den trein. In Medan wachten. Verder tot Deli toewa. Daar vond haar Brinkman.

Ze moest „huishoudster" worden van een blanken man.

Ze sidderde als ze eraan dacht.

„Allah wilde het". Dat gaf haar rust.

Met frisschen moed begon Gerard de nieuwe campagne.

Javaansche koelies hadden de stukken land voor den tabaksbouw gereedgemaakt. Het bosch was gekapt, de grond omgespit en van wortels bevrijd. Nieuwe droogschuren waren gebouwd of oude hersteld.

De assistenten, die gedurende den schuur-tijd op het etablissement hadden gewoond, gingen weer hun woningen aan de plantwegen betrekken. De arbeiders trokken naar de veldkongsies. De afstand van het etablissement, waar de administrateur woonde, de fermenteerschuur stond en de winkels waren, naar de velden, was voor de meesten te ver om dagelijks af te leggen.

Zaadbedden werden aangelegd, uitgedund, en toen de jonge plantjes groot genoeg waren, begonnen de veldarbeiders te planten. Niet alle planten tegelijk. Ze plantten telkens weer een aantal, zoodat de tabaksbladen groep na groep rijp werden.

Het was een prachtig gezicht, de jonge aanplant over de vlakten. In de verte droomden de bergen. Hier en daar werd het uitzicht op de bergen onderbroken door dichtbij staand oerbosch. De koelies werkten op het

land: spuiten, schoffelen, rupsen-zoeken, alles in de heete zon.

Het was hard werken, ook voor Gerard. Den geheelen dag in de heete zon. Toezicht houden en vrede zien te bewaren. Want de koelies moesten werken. Meest deden ze het gewillig. Maar soms, de oorzaak was vaak niet te vinden, waren ze onwillig. Dan was er tact voor noodig om ze tot hun plicht te brengen. Oostersche naturen zijn lijdzaam; Westersche tot drift eerder geneigd. Toch was er niets gevaarlijker dan zich door drift tot mishandeling te laten verleiden. Wel was het voor een Hollander moeilijk kalm te blijven bij lijdelijk verzet, te meer waar de koelie onwillig was de reden van zijn boosheid te zeggen. Het kwam er dan op aan zich te beheerschen. Meer dan eens was het gebeurd, dat een assistent, die boos geworden was en geslagen had, door den koelie was aangevallen en gewond of gedood.

Gerard had het al eens meegemaakt.

Een Javaansche koelie liep den heelen dag te luieren. Hij deed practisch niets. De assistent waarschuwde hem, dat Zaterdag een deel van zijn loon zou worden ingehouden. „Goed, toean", was het antwoord. Maar iets doen, geen sprake van. „Je moet werken. Daarvoor ben je hier gekomen." „Toean zegt het." Een half uur later had hij nog geen werk gedaan. Weer praten. Nijdig door de onbewogenheid van den Javaan, gaf de Klerk hem een duw: „Kerel, pak aan". De koelie struikelde, greep zijn mes en stak naar de Klerk, die ernstig gewond werd, maar gelukkig niet gedood. De Klerk had drie maanden rust moeten nemen.

Het kwam hier op zelfbeheersching aan. Een Javaan

vergeet een beleediging nooit. Het kan zijn, dat hij op 't moment, dat hij geslagen wordt, rustig voortgaat, maar den volgenden dag of zelfs maanden later zich wreekt.

Was het niet te begrijpen, als een assistent, die den geheelen dag rondgesjouwd had, moe en ontmoedigd door het lijdelijk verzet van een koelie, zijn handen gebruikte? Van Westersch standpunt wel. Maar van Oostersch standpunt niet. Volgens Oostersche moraal is er feitelijk maar één kwaad: gemis aan zelfbeheersching. Stelen, overspel, liegen, achten ze niet ernstig. Maar een mensch, die boos wordt en gaat slaan, is in Oostersche oogen allerverachtelijkst.

Toezicht houden op het werk van een paar honderd koelies, over tientallen hectaren land verdeeld, is heusch geen sinecure. Maar nu Gerard eenmaal wat geacclimatiseerd was en goede verzorging thuis genoot, ging het best. Hij moest hard werken, maar hij verdiende goed. En geld verzoet den arbeid.

In Europa was na den oorlog een opleving gekomen. De opbouw van verwoest gebied gaf veel werk. Ook was er door den oorlog een achterstand gekomen op velerlei gebied, die ingehaald moest worden. Duizenden woningen moesten gebouwd. Er werden schatten verdiend. Indië genoot niet het minst van de goede jaren, die overal gemaakt werden. De tantièmes waren hooger dan ooit te voren. Gerard, die van zijn inkomen reeds aardig wat had overgehouden, dank zij zijn vrij sober leven, kreeg op eens een kleine duizend gulden extra in handen. Dat gaf moed de moeite en hitte moediger te dragen. Het ging alles boven verwachting.

Hij schreef opgewekte brieven naar huis. Zijn over-

verdiende geld zond hij op. Vader en moeder moesten er cadeautjes voor koopen voor zichzelf en voor de broers en zuster, de rest moesten ze maar voor hem beleggen. Hij schreef van zijn blijdschap en dank, dat zij hem hadden laten gaan. Hij zou zijn ouderlijk huis nooit vergeten.

Vader en moeder van Hulzen waren blij met den hartelijken brief. Ze schreven hem opgewekt terug, dankten hem hartelijk voor zijn geschenken. Hij had het niet moeten doen. Ze hadden eerst gemeend voor zichzelf niets te moeten koopen. Maar omdat ze dachten, dat hij het prettiger zou vinden, als zij er wel gebruik van maakten, hadden ze ieder voor zich een cadeautje uitgezocht. Vader had „De Gelijkenissen" van Ds. Knap gekocht. En moeder een kerkboek met gouden slot. De jongens en zijn zusje waren ook heel blij. Ze zouden zelf wel schrijven, wat ze gekozen hadden.

Vader eindigde zijn brief:

„Maar één ding missen we in je brief, lieve jongen. We hoorden er niets van, of je nog trouw was in den dienst van den God van je ouders. Het is heerlijk, dat het je voor de wereld goed gaat. Maar de hoofdzaak is, dat het je ziel goed gaat. Je hebt je ouders gedankt. Heb je ook God gedankt? En Hem om bewaring gebeden? Je bidt toch wel iederen dag? De verleidingen in Indië zijn zoo groot. Bid God, of hij je rein wil houden voor groote overtreding. Als we dat van je hooren, zullen we het meest blij zijn.

We vertrouwen wel, dat je God en Zijn dienst niet vergeten bent. Maar we hooren er van jou zoo graag iets over. Ook over kerkgaan. Een enkelen keer kan dat toch wel in Medan.

Schrijf je daar ook eens iets over?

We dragen je dagelijks in het gebed op aan den troon der genade.

Je liefhebbende ouders."

Gerard was geneigd zich van vaders preek af te maken met 'n „dat gezeur". Maar het liet toch niet na hem beschaamd te maken.

Zijn vader moest eens weten.

Sedert Marjati bij hem in huis was, bad hij in het geheel niet meer. Hij schaamde zich voor die vrouw. Naar de kerk was hij nooit geweest. Zijn Bijbel lag vergeten in een kist. En dan: Hij had een „huishoudster". Hij maakte zichzelf wijs, dat hij zijn vader nog recht in de oogen kon zien. Hij had haar immers nog nooit aangeraakt. Maar toch was er iets, dat hem onzeker maakte in dat opzicht.

Marjati had het veilig en rustig gevonden, dat de toean haar onaangeroerd liet. Zij bleef altijd wat bang voor den blanken man. Een zinnelijk type, gelijk zoovele Javaansche vrouwen, was ze niet.

Deze ongewone verhouding van den toean en de njai kon echter niet onopgemerkt blijven voor de bedienden. Die werden brutaal tegen Marjati. Ze wilden haar niet als njai erkennen.

Met den titel „njai" wordt een Javaansche vrouw aangeduid, die door stand of positie eenigszins boven de andere vrouwen staat. Zoo ongeveer als met „juffrouw" op een Friesch dorp. Het is een soort eere-titel, die ook aan de „huishoudster" van een blanke gegeven wordt, terwille van den blanken toean. Zulk 'n njai moet om haar positie geëerbiedigd worden.

Waar nu de andere bedienden merkten, dat de toean zich tegenover Marjati niet gedroeg, gelijk ze hadden verwacht, meenden ze, dat zij dan ook geen njai was, maar een bediende net als zij. Daarom wilden ze haar niet langer gehoorzamen. Ze bespotten haar. „De toean wil je niet. Hij veracht je." Haar positie in huis werd langzamerhand onmogelijk.

Uitteraard kon noch wilde ze met den toean hierover praten. Wat de toean deed, moest zij goedvinden. Ze begon ook zelf te denken, dat ze verachtelijk was in de oogen van den toean. Ze werd nog stiller dan te voren. Ze begon er slecht uit te zien.

Op een dag hadden kokkie en de huisjongen haar weer vreeselijk geplaagd. Kokkie kon het haar maar niet vergeven, dat zij hem van zijn plaats had verdrongen. Hij had vroeger ook van het geld van den toean wel eens wat vergeten terug te geven. Nu zag Marjati op alle uitgaven toe en kon hij zich nooit meer zulk 'n extra-winstje verzekeren. Zooveel hij kon, maakte hij haar het leven daarom bitter. Verdriet om verdriet, schade om schade. Nu de toean haar toch niet als njai erkende, durfde kokkie haar best te plagen in kleine en ook grootere dingen.

Gerard merkte wel, dat er bij Marjati iets aan scheelde.

Hij vroeg haar: „Hindert je wat, Marjati?"

„Niets, toean", was het Javaansch-ontwijkende antwoord.

„Heb je het hier niet naar je zin? Wou je soms liever hier vandaan?"

„Liever hier vandaan, toean."

Gerard keek verwonderd op. Hij begreep er niets

van. Hij had gedacht altijd goed en vriendelijk voor haar te zijn geweest.

„Heb je het dan niet goed hier?"

„Ja, toean."

„Maar wat scheelt er dan aan?"

„Niets, toean."

Wat moest hij hier nu mee aan?

„En wil je nu liever op het land werken?"

„Ja, toean."

„Maar dat is hard werken, hier heb je het veel beter."

„Ja, toean."

Was het niet om wanhopig te worden?

„Waarom wil je dan weg?"

„Omdat ik liever weg ga, toean."

Hij vond het lastig. Het ging juist zoo goed. Als hij nog terugdacht aan wat kokkie hem voorzette. Hij gruwde ervan. Zou het weer zoo moeten? Hij hoopte van niet.

„Ik zal er vanavond eens met Brinkman over praten", dacht hij. „Misschien weet die raad."

Na zijn werk pakte hij zijn fiets — die had hij er ook al, het ging vooruit — en peddelde naar Brinkman toe. Het was lichte maan, dus te doen.

Hij vertelde Brinkman van het geval. Die wist er ook geen raad op.

Brinkman vroeg hem, of hij haar soms geslagen had of erg uitgescholden. Maar niets ervan. Het bleef een raadsel.

„Ik zal bij mijn njai eens polsen. Misschien kan die ons uit den droom helpen."

„Graag, Brinkman. Je hebt me haar verschaft. Ik hoop, dat je ook zorgen kunt, dat ik haar houden kan.

Ik ben aan haar wat gewend. Ze zorgt goed voor me. Ik leef ook veel voordeeliger. Kokkie heeft me vroeger zeker aardig bestolen. Bij een andere moet je afwachten, wat het wordt.

Gerard vertelde niet, dat hij Marjati ook graag wilde houden, omdat hij bij haar op een afstand kon blijven. Bij vele andere Javaansche vrouwen zou dat moeilijker gaan.

Twee dagen later kwam Brinkman bij van Hulzen.

„Weet je het nu?"

„Ja zeker, dwaze kerel, eigen schuld."

„Wat dan?"

„Je behandelt haar als een bediende en niet als een „huishoudster". Kokkie en de huisjongen gehoorzamen haar daarom niet meer. Ze heeft geen leven meer bij de andere bedienden. Ze zien in haar een verachte."

„Hoe kom je daarbij?"

„Ik vroeg mijn huishoudster: „De njai van toean van Hulzen wil weg". „Ze is zijn njai niet", antwoordde ze. „Toen begreep ik alles. Jij wou geen njai. Daarom dacht je het op die manier klaar te spelen. Bij negenhonderd negen en negentig van de duizend Javaansche vrouwen was het je niet gelukt. Die hadden wel gezorgd, dat je niet op zoo'n afstand kon blijven. Jouw Marjati is een zeldzaamheid. Maar nu gaat het toch niet langer zoo. Je moet nu kiezen of deelen. Dacht je werkelijk, dat je oude lui, als ze hoorden, dat je op die manier een huishoudster gehad had, wel tevreden zouden zijn?"

„Wat moet ik dan?"

„Een van beiden: de oude toestand terug. Kokkie voor je koken: klefferige rijst, vleesch als zoolleer, oneetbare

flensjes. Of Marjati ten volle als „huishoudster" aanvaarden."

Brinkman durfde hem voor de keus stellen. Hij wist wel: Van Hulzen kon noch wilde terug. Wat zouden de andere lui wel zeggen, als ze van het geval hoorden, en hij nu weer zonder „huishoudster" zich zou probeeren te redden? Dat kon eenvoudig niet.

„Maar kan ik het niet met een andere probeeren?"

„Die blijft zoo zeker geen vier maanden bij je. Ik begrijp niet, hoe je het zoo klaargespeeld hebt. Ik heb eerlijk gezegd nooit van zooiets gehoord. Enfin, dat was jou zaak.

Wat doe je?"

„Zooals in 't begin kan niet. Nog eens afwachten."

„Totdat ze, moe geplaagd, wegloopt?"

„Wat dan?"

„Haar als „huishoudster" nemen in volle rechten, net als ieder ander."

„Ik weet nog niet."

„Dan had je haar nooit moeten nemen. Nu kan je niet meer terug.

Het gaat hier in de rimboe nu eenmaal niet zonder huishoudster. Dat kan op andere plantages misschien, bij de hoofdplaatsen. Het lukt misschien ook, als iemand door en door godsdienstig is en om zijn principes de grootste narigheid wil doorstaan. Zoo heb ik een enkeling hier gekend. Maar zoo kan het niet voor menschen als jij, die hun godsdienstige overtuiging in het vaderland hebben achtergelaten. Uit traditie of vrees voor wat ze er thuis van zouden zeggen, laat een mensch zijn leven hier niet vergallen."

Het deed Gerard wel even pijn, dat Brinkman rond-

weg tegen hem zei: „Jij hebt je godsdienstige overtuiging in het vaderland achtergelaten". Hij had voor zichzelf nooit willen bekennen, dat het zoo was; dat hij feitelijk nooit een eigen godsdienstige overtuiging had gehad. Maar hij moest erkennen: Brinkman had gelijk.

Van toen af leefde Gerard van Hulzen met zijn huishoudster gelijk de andere assistenten.

Marjati werd weer gehoorzaamd door de bedienden. Het leven ging goed en rustig voort.

De seizoenen kwamen en gingen.

Gerard van Hulzen zag de tabak weer groeien.

De mannen droegen groote pakken geplukte bladeren op houten stellages boven het hoofd naar de schuur.

Vrouwen zochten rupsen.

Droge en natte perioden wisselden elkaar af. Maar hoewel de buien veel heviger waren dan in Nederland, de afwisseling van drogen en natten tijd verschilde toch niet zooveel van die in het moederland. Een maand lang droogte kwam in Deli ook niet voor.

Soms kon hij hevig verlangen naar kou en naar de gezelligheid van een warme kachel.

Maar over het algemeen voelde hij zich hier goed thuis. Alles wende.

Een ding hielp hem, om het verblijf hier aangenamer te maken: De verdiensten bleven geweldig.

In de oorlogsjaren had hij in Holland ook veel en vlug zien verdienen. Maar hier ging het nog vlugger.

Van vader hoorde hij, hoe in de omgeving van Schoonhoven vele boeren, die schatten verdiend hadden, alles weer kwijt waren. Ze hadden Russen gekocht. Die waren nu waardeloos. Ook de Mark en de Oostenrijksche kroon daalden verschrikkelijk.

Hier ging het echter steeds vooruit.

Tabak en rubber stonden hoog.

Hij had nu een deel van zijn geld hier gehouden, om er aandeelen voor te koopen. Daar zat nog extra-winst in. Zijn vader belegde al zijn geld in Staatsfondsen, wel solide, maar die gaven weinig rente.

Na anderhalf jaar samenleven merkte hij, dat Marjati een kind verwachtte.

Hij was boos, dat ze niet beter had opgepast.

Wat moest hij?

Een kleinkind van zijn ouders.

Die gedachte greep hem het meest aan.

Sommige assistenten stuurden hun huishoudster in zulke omstandigheden weg. Gaven haar wat geld. Dan moest ze maar zien zich te redden. Zij wilden geen soesah met kinderen van een huishoudster.

Maar een kleinkind van zijn ouders wegzenden? Hij kon het niet. Wat kwam er dan van terecht? Hij moest er niet aan denken.

Ze hoefden er in Holland voorloopig niet van te weten. Later kon hij altijd nog zien.

Toen hij ruim twee jaar in Deli was, werd er een klein meisje geboren, lichtbruin van kleur, donker haar. Hij wou het eerst niet zien. Maar hij kon ook niet laten, er naar te gaan kijken. Het ontroerde hem. Toch zijn kind. Zijn schuld en zijn kind. Trots kon hij moeilijk op zijn eersteling wezen. Hij voelde bitter de verantwoordelijkheid voor dit jonge leven. Een mensch raakt niet zoo gemakkelijk los van de beginselen, die hem thuis zijn ingeprent. Vooral niet als er ouders zijn, die voor hem bidden.

Het kind moest een naam hebben. Gerard had

wel eens den Javaanschen naam Loesinah gelezen. Zoo wilde hij haar noemen. Verkort Loesi. Dat klonk wel aardig.

Naar Schoonhoven schreef hij van zijn huis en werk, van de veranderingen in Lau Rakit: Verschillende assistenten hadden zelf een auto. Het leven werd weelderiger. Maar hij wilde zuinig aan doen. Als je een auto had, ging je meer uit. En dat kostte geld.

Aart ging trouwen. Hij zond honderd gulden voor een cadeau. „Als loon voor je plagen", schreef hij. „Als jij me niet zoo vaak in 't harnas had gejaagd, was ik misschien nooit naar Indië gegaan. Ik moet er je dus eigenlijk dankbaar voor wezen."

Zijn ouders waren blij met iedere goede tijding. Toch vreesden ze, dat hij van God en Zijn dienst ver was afgedwaald. Daar schreef hij immers nooit over.

Hun brieven waren steeds vol liefde. Ze waren blij, dat het hem goed ging. Ze hoopten bovenal, dat het leven hem deed verstaan, dat hij God noodig had.

En als gewoon eindigde de brief met: „Wij bidden iederen dag voor je".

Den eersten keer na de geboorte van Loesi trof het hem sterker dan ooit. Als ze van haar bestaan wisten: Ze zouden ook voor dit kind bidden. Maar ze wisten niet. Ze mochten niet weten.

De weelde bracht het zedelijk levenspeil der planters niet vooruit.

Ze konden meer uitgaan. Ze gingen meer uit. Er kwamen meer getrouwden. Auto's vergemakkelijkten het verkeer. Maar velen dachten alleen aan geldverdienen. Zoo gauw mogelijk hier een kapitaaltje samen-

rapen. En dan naar Europa terug, rentenieren. Liefde tot het werk werd weinig meer gevonden. Planters van het oude stempel ergerden zich gruwelijk aan al het mijnheer en mevrouw spelen, zonder ijver en zonder fut.

In de soos ging het vaak schandelijk toe. De vrouwtjes dronken tegen de mannen op. Van huwelijkstrouw werd weinig gezien. Op een enkel gelukkig huwelijk na, als dat van de Trompen, was er niets dat een ernstiger mensch kon animeeren een vrouw hier naar toe mee te nemen.

Enkele positief Christelijke assistenten kwamen. Hun positie was heel moeilijk. Waaraan konden ze meedoen? Ze gingen soms naar de soos. Maar in hun hart walgden ze ervan. Het leven daar haalde ze neer. Toch konden ze er zich niet geheel en al aan onttrekken.

Hun vrijen dag gingen ze meest naar Medan. Daar was een Gereformeerde Kerk met een jovialen predikant, die deed wat hij kon om de jongelui te bemoedigen staande te blijven. Maar op die enkelen na kenden de meesten op Deli slechts twee goden: geld en genot.

Mijnheer van Reenen, Gerards administrateur, kwam op een avond op de soos bij zijn assistent staan. Het was er weer een dronkemanspartij. De dames waren maar al te intiem met heeren, die niet hun eigen man waren.

„Begrijp je, dat het hier verkeerd moet gaan, van Hulzen? Vroeger dronken we ook op zijn tijd. Je hebt hier een verzetje noodig. Maar je werkte ook. Je vond een bestemming in je werk. Je vond het fijn, als de tabak goed groeide. Je maakte je bang, als het te lang

droog bleef, of als de tabak te nat werd. Je had hier een taak.

Maar deze zwijnen: Ze zijn hier naar toe gekomen om een lui leventje te hebben. Dat valt hen niet mee. Nu zoeken ze in zuipen en flirten hun chagrijn even te vergeten.

Zou jij je njai willen ruilen voor een van de dames hier? Ik niet. Zoo'n njai heeft zorg, is gewillig, stelt geen eischen. Deze dames hebben alleen eischen, maar zorgen? ho maar."

„Neen, mijnheer van Reenen", gaf Gerard ten antwoord, „zoo zou ik ook niet getrouwd kunnen zijn. Maar dat kan toch wel anders? De Trompen b.v., die leven hartelijk en trouw met elkaar. En er zijn er toch wel meer. Waarom zouden anderen dat ook niet kunnen?"

„Het zit hier in de lucht, van Hulzen. Voor een Hollandschen man, die werken wil, is hier nog wel te aarden; maar voor een Hollandsche vrouw is hier te weinig te doen. Ze vindt geen levensbestemming. Daarom moet ze wel komen tot flirten en vermaak zoeken. Of ze moest haar man zoo onzelfzuchtig liefhebben, dat ze als haar levenstaak ziet, haar huis voor haar man gezellig te maken. Maar dat is wat erg ouderwetsch. Zoo is er niet één op de duizend. De meeste jonge vrouwen vinden het wel leuk naar Indië te gaan. Daar verdien je goed. Je hebt er weinig te doen. Vroeg pensioen. Dat lokt ze. En dat nekt ze ook.

In Indië kan het alleen goed gaan, als men lust heeft om te werken."

„Ik geloof, dat U gelijk hebt, mijnheer. Het is jammer, dat het zoo weinig beseft wordt."

„Je hebt een kind, he?"

„Ja, mijnheer."

„Wat ben je ermee van plan?"

„Ik weet het nog niet. Het is wel moeilijk. In Holland kunnen ze de verhoudingen hier zoo moeilijk voorstellen."

„Een mensch moest hier altijd kunnen blijven. Als je een goede huishoudster had, haar tot je vrouw maken. Maar dat is het gekke: Hoe goed je het hier ook hebt, je verlangt weer naar Holland. Naar kou en striemenden regen, naar sneeuw en het wisselende klimaat, naar kale boomen waar de wind doorgiert, naar het voorjaar vooral, met het uitbottende jonge leven. Holland trekt je altijd weer terug. En als je er bent, valt het je tegen. Je ontgroeit het hier min of meer. Na je verlof ben je blij, als je weer naar Indië kunt gaan.

Maar omdat je ten slotte toch naar Holland toe wilt, kun je met zoo'n vrouw toch moeilijk trouwen. Een njai behoort bij Indië, die past in Holland niet. Daar zien ze haar met den nek aan. Maar anders: Trouwen zou het beste zijn."

Gerard zuchtte. Hij dacht aan huis.

„Kop omhoog, kerel! Het gaat jou hier voorspoedig. Je wilt en kunt werken. Je hebt een sterk gestel, dat hier past. Maak je geen zorgen voor den tijd."

„Je denkt toch wel eens eraan, hoe het straks zal moeten. Je bent aan je kind gehecht, daarom wil je het straks niet achterlaten. Maar hoe moet je het voorstellen in Holland?"

„Als een kind van een vriend, die je verzocht heeft het een Hollandsche opvoeding te geven. Die vriend gaat wel dood, of zoo. Bedenk tegen dien tijd maar een romannetje."

„Maar dan kun je toch nooit een Hollandsch meisje vragen?"

„Daar word je toch niet gelukkig mee. Die zijn altijd te veeleischend. Je bent te veel door je huishoudster verwend."

Ze keken nog even naar de dansende paren. Toen zei mijnheer van Reenen:

„Ik denk, dat ik eens opstap. Ik heb er hier genoeg van. Wèl thuis."

„Dank U, mijnheer, hetzelfde."

„Een aardige kerel, die van Reenen", dacht Gerard. „Een scherpen kijk op de dingen. Maar de oplossing, die hij wil, kan toch niet."

Gerard had vroeger wel ervan gedroomd, bij zijn eerste verlof een meisje in Holland te zoeken, en dat mee te nemen naar Indië. Hij zag nu scherp en duidelijk de bezwaren.

Zou hij dan nooit een blanke vrouw mogen hebben?

„Door je eigen schuld niet", zei hij bitter tot zichzelf.

„Maar ik kon toch niet anders!", verontschuldigde hij zich weer. „Ik heb lang genoeg weerstand geboden."

Gerard had wel eens geprobeerd met Marjati in nader contact te komen. Tot zijn verwondering had hij gemerkt, dat ze schrijven kon.

„Kan je ook lezen?"

„Ja, toean."

„Waar heb je dat geleerd?"

„Op de dessa-school, toean."

„Wie gaf daar les?"

„De goeroe, toean."

„Wat heeft die je allemaal verteld?"

„Veel, toean. Het meeste vergeten."
„Weet je nog iets ervan?"
„Weinig, toean."
„Wat heb je wel eens gelezen?"
„Weet niet meer, toean."
Er was geen contact te krijgen.

Marjati was metterdaad in die jaren het meeste vergeten. En van Goesti Jesoes, tot wien ze vroeger wel eens gebeden had, wilde ze niet spreken. Die had haar niet geholpen, toen ze hem gevraagd had, of ze weer naar huis mocht. Hij scheen niet zoo machtig te wezen, als ze vroeger wel had gedacht.

Gerard had een Javaansch boekje voor haar gekocht en haar later er naar gevraagd, waar het over ging. Maar ze had in de laatste jaren heel weinig gelezen. Daarom ging het minder vlot. En aan den toean vertellen, durfde ze in 't geheel niet. Haar opmerkingen kwamen niet verder dan: „Mooi, toean", „Weet niet, toean", „Ja, toean".

Zoo'n vrouw kun je toch niet tot je vrouw maken en naar huis meenemen?

Het uiterlijk was nog het ergste niet. Ze had wel iets bekoorlijks over zich. Al was ze iets meer gezet geworden, ze had toch nog een aardig slank figuur. Maar geestelijk was ze niet als levensgezellin te aanvaarden.

„En die flirttypes dan, zooals de meeste Europeesche vrouwtjes hier?" vroeg hij zichzelf af.

„Zoo eentje zou ik ook nooit als vrouw willen hebben. Liever geen vrouw, dan zoo een."

Loesi werd grooter. Marjati had haar geleerd Pa tegen Gerard te zeggen.

Den eersten keer, toen hij het hoorde, schrok hij.

„Pa". Dat had hij, als heel kleine jongen, ook tegen zijn vader gezegd. Nu zei dit kind dat tegen hem. En had het er geen recht op? Hij kon het niet verbieden.

In het kind bleek Hollandsch bloed te zitten. Het kon driftig worden. Eigenzinnig wezen. Maar ook lief praten en vleien.

Gerard liet het vaak bij zich komen.

Zoo leerde het een wonderlijk taaltje. Een mengelmoes van Javaansch, Maleisch en Nederlandsch.

Loesi, zijn kind. Gerard kon soms de kleine op zijn knie nemen, echt blij er mee zijn. Het bloed verloochent zich niet. Hij was blij, als het een Hollandsch woordje zeggen kon. Lekker, brood, rijst, leerde Gerard haar.

Hij moest er niet aan denken, dat hij dit kind hier moest achterlaten in een Javaanschen kampong.

Gelukkig had hij nog den tijd.

Voorspoedige jaren gaan vlug voorbij.

En als het heden goed is, en in de toekomst iets dreigends ligt, lijkt het alsof de jaren nog sneller heenvliegen.

Het ging voor Gerard van Hulzen althans wonderlijk snel. Hij begreep niet waar de tijd bleef.

Maar als hij op den kalender keek, zag hij wel, dat het werkelijk December negentienhonderd vier en twintig was. En Juli vijf en twintig ging hij met verlof.

Hij merkte ook aan zijn balans, dat hij verschillende jaren in Indië had doorgebracht. Vette jaren. Hij had een twaalf mille schoon overgehouden, goed belegd. In Januari zou er nog wel wat bijkomen.

Als hij daarop zag, was hij toch wel dankbaar voor zijn degelijke opvoeding. De gedachte aan huis had hem van veel dure en schadelijke dwaasheden teruggehouden. Uit een geslacht van harde werkers, had hij in werken pleizier gevonden. In zich bedrinken en met vrouwen afgeven, had hij geen lust. Hij had Marjati. Die was zijn vrouw en niet zijn vrouw. Zijn vrouw in zooverre ze bijna vijf jaar aan elkaar trouw waren geweest. Niet zijn vrouw voor de wet. Ook miste ze alle geestelijke gemeenschap. Maar menig wettig huwelijk in

Holland was niet beter. En de meeste hier in de rimboe veel slechter. De kleine Loesi werd een lief kind.

Verlof.

Nu kletterde in Holland de gure regen tegen de ruiten. He, eens lekker koud te zijn, een winterjas noodig te hebben, hij kon er naar verlangen. Of misschien vroor het! Was er ijs! Schaatsen-rijden! Wat zou dat fijn zijn!

Hoe zouden vader en moeder het maken? En Huib en Geertje. Die hadden al vier kinderen. Aart en Willy hadden er ook al twee. De jongste van Geertje was naar hem genoemd. Bep zou ook al groot zijn. Op een kiekje leek ze een heele jongedame. Zijn jongste zus. Waar hij van al zijn broers en zusters het meest van hield. Otto was student. Die zou dokter worden. Het ging ze thuis ook goed. Dat bleek wel, nu vader zijn jongsten zoon kon laten studeeren. Hoewel, in den laatsten tijd kwam de klad in de zilverindustrie Er kwamen hoe langer hoe meer fabrieken, die verzilverde spullen verkochten. En de goê-gemeente dacht, dat Gabo-zilver of iets dergelijks ook zilver was. Vooral daar naam en fabrieksmerk in de lepels en vorken gestempeld waren gelijk de keuren in echt zilver. Bovendien nog het getal negentig. Wat sommige menschen deed denken aan negentig procent zilver. Dat moest toch niet mogen. De wet moest een bepaling maken, dat verzilverde voorwerpen geen naam mochten hebben waarin ook zilver voorkwam. Door dat alles ging het in Schoonhoven niet zoo rooskleurig meer. Dat had hij wel uit vaders brieven begrepen.

Moeder schreef, dat vader ouder werd. Op de kiekjes, die hij kreeg, kon je het ook wel zien. Zou vader zorg

hebben over hem? Vader was nu zes en vijftig, moeder twee en vijftig.

Zoo gingen Gerards gedachten naar Holland en naar huis. Maar één ding ging hij liefst met zijn gedachten voorbij: Hoe het moest met Marjati en Loesi.

Verschillende assistenten zochten, als ze weggingen, voor hun huishoudster een anderen toean. Hij moest er niet aan denken! Dat deed zijn opvoeding weer. En Loesi. Meenemen? Hij vreesde, dat het te erg voor zijn ouders was. Dus hier laten? Maar waar?

Een enkelen keer wilde een vriend de huishoudster van een verlofganger gedurende zijn verlof wel bij zich in huis nemen. Maar een huishoudster met een kind? Wie zou die willen hebben?

Marjati dacht ook met schrik aan den dag, waarop de toean naar Holland zou gaan. Wat moest zij dan? Zou de toean Loesi meenemen? Ze zou toch niet naar een anderen toean behoeven te gaan? Of werken op het land?

Een enkelen keer had Marjati gedacht, dat Goesti Jesoes haar toch wel gehoord kon hebben, toen ze Hem in Batavia zoo angstig had gesmeekt, of ze naar huis terug mocht. Want wel had ze niet naar huis terug mogen gaan. Dat kon misschien niet. Maar ze had het hier toch goed gehad. Veel beter dan ze had durven hopen. Toean van Hulzen was een heel goede toean. De meesten waren anders. Dat had ze best gemerkt. Ze hoefde nu ook niet op 't land te werken. Dat was zwaar werk. Dan had ze wel een Javaanschen man gehad. Maar of dat beter is? De Javaansche mannen hier waren anders dan in Sidoredja, veel ruwer. Zij verlieten hun vrouwen gewoonlijk, als hun contracttijd voorbij was, en

zij weer naar huis wilden, terwijl hun vrouwen hier nog moesten blijven.

Misschien had Goesti Jesoes haar toch wel gehoord en haar dit rustige leven geschonken.

Marjati was nog niet geheel vergeten, wat ze als kind op de dessa-school geleerd had.

Eén ding bleef ze vreemd vinden.

Als in Sidoredja een blanke toean op school kwam kijken en vertellen, sprak hij altijd van Goesti Jesoes. De blanke toean hier, die toch ook een goede toean was, sprak nooit van Hem.

„Lieve jongen", schreef Gerards moeder. „Wat zijn we blij, dat je spoedig weer naar Holland komt. We zijn den Heere zoo dankbaar, dat Hij je heeft willen bewaren voor allerlei gevaar. Dat je zoo trouw je ouders hebt geschreven. We hopen, dat de Heere ons sparen wil, zoodat onze oogen je nog eens mogen zien. Bovenal dat je nog onze oude Gerard bent."

Verder schreef moeder van haar kleinkinderen. Aarts oudste was toch zoo'n lieve jongen. Net Gerard, toen hij klein was! Niets ging aan zijn aandacht voorbij.

Zulke verhalen troffen hem altijd het meest.

Zijn moeder moest eens weten, dat ze hier ook een kleindochter had. Ze zou Loesi wel lief vinden. Maar ze zou het vreeselijk vinden, dat hij niet met Marjati getrouwd was. Ze begreep de toestanden hier niet. Hij stond hier bekend als een voorbeeld van degelijkheid.

Maar hoe moest het met het verlof?

Er kwam onverwacht uitkomst.

Het was in Maart, dat bij de Trompen zijn verlof ter sprake kwam.

Mevrouw Tromp vroeg: „Wat doe je met Loesi?"

„Daar zit ik juist het meest mee. Ik kan haar niet meenemen. Mijn ouders begrijpen de moeilijkheden hier niet. Ik wou, dat ik voor haar en Marjati een goed tehuis wist. Want ik zou ook niet graag willen, dat mijn njai bij een ander kwam. Weten jelui geen raad?"

„Er is maar één raad", zei mevrouw Tromp resoluut. „Wij nemen ze zoolang. Wat zeg jij, man? Als jij belooft" — dit weer tegen Gerard — „dat je Marjati en Loesi weer bij je neemt, als je terugkomt — en ik zou je niet meer aankijken als je die lieve Loesi aan haar lot overliet, — dan wil ik wel voor hen zorgen."

„Ik durf het haast niet aannemen. Het geeft voor jelui zoo'n zorg. Maar als je wilt: ik vind het heerlijk. Het neemt me een pak van het hart. Ze kunnen nergens beter zijn dan bij jelui. Ik zou ze nergens beter vertrouwen. Ik weet niet, hoe ik jelui danken moet."

Rie Tromp zag wel, dat Gerard er zenuwachtig van werd. „Die jongen heeft er zeker al lang over gepiekerd", dacht ze. „Ik ben blij, dat hij niet alleen Loesi, maar ook haar moeder wil houden. Als die hem maar trouw blijft." Ze kende de mentaliteit van de Javaansche vrouwen wel. Als de toean weg was, ging het dikwijls verkeerd. De Javanen lieten ze dan niet met rust. Ze had voor Marjati en Loesinah nog wel een apart kamertje, dat ze sluiten kon, waar ze rustig konden slapen. Overdag kon Marjati haar wat helpen met naaien en koken.

Ze wilde Gerard wat op zijn gemak stellen.

„Niet al te dankbaar, mannetje. Je moet een behoorlijk kostgeld betalen. We nemen zoo'n paar eters niet voor niets."

„Hoeveel bedraagt dat kostgeld dan wel? Ik hoop dat ik het betalen kan", vroeg hij lachend.

Ze noemde een zeer klein prijsje.

„Als je het dubbele vroeg, was ik je nog reuzendankbaar."

„En nu in Holland geen meisje zoeken, aan wie je niets vertelt, en dat van Loesi niets wil weten", vermaande Rie Tromp verder. „Daar doen we het niet voor."

„Ik heb aan die mogelijkheid niet gedacht."

„Maar ik wel. Dus: Wees gewaarschuwd. Loesi is jouw kind. Ik zorg voor haar als voor jouw kind. En jij blijft voor haar zorgen."

„Dat hoop ik." Het klonk als een gelofte.

„En wil Marjati? Over Loesi kan jij beslissen. Maar Marjati heeft zelf ook iets te zeggen. Als zij niet op je wachten wil, wordt het nog narigheid."

„Ik zal er met haar over praten."

„Marjati. Ik ga naar Holland. Acht maanden ben ik weg."

„Ja, toean."

„Wat wil jij dan?"

„Wat wil toean?"

„Wil jij zoolang bij toean en njonja Tromp, met Loesinah? Dan kun je njonja Tromp wat helpen. Maar jij gaat niet bij de bedienden. Jij blijft met Loesinah apart in een kamer."

„Toean zegt het."

„Vind je het prettig."

„Prettig, toean."

Verder kon Gerard met haar niet komen.

„Vreemde karakters, die Javanen", dacht hij. „Je zorgt voor hen. Je bent er hartelijk voor. Maar het is „Ja, toean", „Toean zegt het", hoogstens als je hen de woorden zoo ongeveer in den mond legt: „Prettig toean". Maar nooit iets dat toont, dat ze je zorgen waardeeren."

Een ding vergat Gerard: Dat hij evenmin toonde, dat hij Marjati's zorgen en overgave waardeerde. Het jonge leven van dat meisje was zonder haar wil aan het zijne verbonden. Hij beschikte en zij moest maar goedvinden. Gerard besefte in de verste verte niet, dat er ook van zijn kant een plicht tot dankbaarheid tegenover deze jonge vrouw bestond, al was ze dan een Javaansche. „Zij deed wat zij moest. Hij was zorgzaam en vriendelijk voor haar. Alle dank moest van haar kant komen", dacht hij egoïstisch.

Als Gerard had geweten . . . .

Nadat de toean Marjati verteld had, wat hij over haar en Loesinah had beschikt, was ze naar de slaapkamer gegaan. Ze was gaan zitten, in elkaar gehurkt; ze had Loesi gepakt en gekust, heviger dan ooit; ze had gehuild van blijdschap.

„Ze mocht bij Loesinah blijven. En de toean zou bij haar en Loesi terugkomen. Ze hoefde niet weg. Bij toean en njonja Tromp zouden ze voor haar en Loesinah zorgen. „Goesti Jesoes, hebt U voor dat alles gezorgd? Hebt U me toch niet vergeten, zooals ik dacht?"" In haar blijdschap over het afgewend gevaar, dacht ze aan de blijdschap van haar kinderjaren: Goesti Jesoes.

De Tromps met Loesinah brachten Gerard naar Belawan. Loesi huilde erg. Ze wilde met Pah mee.

„Pa komt gauw weer terug", troostte Gerard. „En Pa neemt wat moois voor Loesi mee.

Zal Loesi lief wezen bij oom en tante Tromp?"

Loesi huilde maar.

Gerard hoefde nu niet meer op een primitief stoombootje, om naar de mailboot gebracht te worden. Belawan had groote havens gekregen, waar de Oceaanreuzen konden aanleggen.

Ze gingen op de boot.

Het vele, dat Loesi zag, leidde even de gedachten af.

Daar toeterde de reus, ten teeken, dat allen, die niet meegingen, de boot moesten verlaten.

Loesi schrok.

Nu het afscheid.

Ze klemde zich aan vader vast.

Gerard moest zich met geweld losmaken.

„We zorgen goed voor haar", zei Rie nog.

De boot voer af.

Hij zag de kleine Loesi nog even op den arm van Geert Tromp.

Zwaaien.

De boot maakte een bocht.

Op weg naar Holland.

Holland.

Den laatsten dag en nacht had Gerard in den trein doorgebracht.

's Middags om drie uur kwam hij in Utrecht aan.

Vanuit de coupé zag hij vader en Aart en Bep. Werkelijk, moeder ook. Ze stond achter de kinderen, die haar boven het hoofd waren gegroeid. Ze had het

te kwaad. Daar kwam haar jongen weer. „Gezond weder ontvangen." En verder?

Het werd een hartelijke begroeting.

Na een half uur vertrok de trein naar Gouda.

Ze gingen even in de wachtkamer, wat gebruiken.

Moeder keek maar stil naar haar jongen.

„Wat zie je er goed uit, jongen. Je bent flinker geworden. Ze hebben zeker wel goed voor je gezorgd. Kunnen die inlandsche bedienden wel lekker koken? Eerst klaagde je wel eens. Later schreef je er nooit meer over. Heb je een betere kokkie gekregen?"

„Dat was waar", bedacht Gerard. „Hij had eerst nog wel eens over 't slechte eten geklaagd. Na Marjati's komst was dat alles veranderd. Hij zou moeten oppassen. In hun onnoozelheid zouden ze hem allerlei strikvragen kunnen stellen."

„Het eerste halfjaar kookte iemand, die er geen verstand van had. Toen heb ik iemand gekregen, die best koken kon. Aan haar hebt U te danken, dat uw zoon er zoo goed uitziet.

En hoe gaat het met jouw vrouw en kinderen, Aart", vroeg hij er gauw overheen. „Ik ben blij, dat ik eindelijk met mijn schoonzuster kennis kan maken. Toen ik wegging, was je nog maar een broekje. Nu man en vader."

„Een broekje? Ik was net zoo groot als jij. Maar jij verbeeldde je zooveel. Nu ben ik je voor. Je mag in dit verlof wel een meisje zoeken. Anders word je te gemakzuchtig en egoïstisch in Indië. Een mensch moet vrouw en kinderen hebben, om niet altijd aan zichzelf en zijn eigen belangetjes te denken."

Alweer op glad ijs.

„We zullen wel eens zien", hield hij zich neutraal. „Het bevalt me best, zooals ik het daar heb." Dat laatste zei hij naar waarheid. „Maar ze moesten eens weten, *hoe* hij het daar had", bedacht hij.

„En Bep, wat ben jij groot geworden! Nog niet verloofd? Ik heb een paar mooie dingen voor je meegebracht. Maar je zult moeten wachten tot de boot aankomt. Dus nog een anderhalve week geduld.

„Je maakt me nieuwsgierig, Ger. Verloofd, hoe kom je er bij. Veel te jong."

„Wel halverwege, hoor", plaagde Aart.

„Geloof hem maar niet, Ger. Hij zegt maar wat."

„Kijk in ieder geval maar goed uit je oogen, dat je een flinken man krijgt."

„Het voornaamste is, dat man en vrouw samen den Heere dienen", merkte moeder op. „Een huwelijk kan alleen gelukkig zijn, als het staat onder de tucht van Gods Woord."

Hierop wist Gerard niet veel te zeggen.

„'t Is tijd, hoor! We moeten naar den trein."

In Gouda overstappen in het stoomtrammetje. Daar was hij vroeger mee naar de H. B. S. gegaan. Wat hadden ze er vaak kwajongensstreken uitgehaald! De conducteur was soms woedend geweest. Hij moest nog lachen, als hij eraan dacht.

„Waar denk je aan?", vroeg vader, die den glimlach over zijn gezicht zag trekken.

„Aan mijn reizen naar de H. B. S. We hebben hier soms raar den boel op stelten gezet."

„'t Is goed, dat je nu wat bezadigder bent geworden."

„Dat maakt de Indische temperatuur een mensch wel."

„Ze kunnen er anders raar den beest uithangen, heb ik wel eens gehoord. Velen hebben er door den drank hun gezondheid voorgoed ondermijnd", merkte Aart op.

„Het leven is er ook zoo eentonig. En als je niet pleizier in je werk kunt vinden, zoek je onwillekeurig vermaken, die niet al te gunstig zijn voor je gestel."

„Ik ben blij, dat ik je zoo gezond en flink terugzie", merkte vader op. „Maar hooger dan pleizier vinden in je werk is: lust hebben in Gods dienst. De sterkste rem om je van dwaasheden terug te houden is: Gods wet in je leven eerbiedigen. Dat heb je toch ook wel ondervonden?"

Weer die lastige vragen. Gerard vond het vervelend. Hij leidde het gesprek af.

„Is er veel veranderd in Schoonhoven?"

„Van Geeren heeft zijn winkel verbouwd. Het is nu een heel modern winkelpand geworden. En de Gier heeft een huis laten zetten bij het bolwerk . . . ." Vader vertelde nog een paar bizonderheden, die Gerard weinig interesseerden. Maar ze brachten hem op veiliger terrein.

Moeder had een feestmaal klaargemaakt.

„Zullen we den Heere een zegen vragen?"

Onwillekeurig sloot ook Gerard de oogen. Hij hoorde vaders vertrouwde stem. Oude klanken. Nu dankte vader voor zijn behouden aankomst. God had in zoover de gebeden willen hooren. Of ze nu ook mochten vernemen, dat het leven in Indië hem nader gebracht heeft tot U, den Heere.

„Altijd weer hetzelfde", dacht Gerard. „Maar vooruit. Hij was nu eenmaal thuis en moest in het schuitje meevaren. Ze bedoelden het goed."

Het werd een gezellige avond.

Aarts vrouw, Willy, was hartelijk en opgewekt. De student Otto moest hard werken voor zijn candidaats, dat hij na de groote vacantie doen wilde. Hij wilde graag veel van Indië weten. Een vriend van hem, Pe Los, zou er heengaan als missionair arts. Hij voelde er ook wel wat voor. Een practijk koopen was duur. En zich hier ergens zoo maar vestigen, riskant. Trouwens, dat was een practijk koopen ook. Want als iemand naast je ging zitten, kon deze nog de patiënten voor je neus weghalen.

Huib en Geertje waren ook gekomen. En Beps vriendin, Dora Roelants, een alleraardigst meisje, dat zich echter wat op den achtergrond hield.

De gesprekken kwamen als vanzelf op het leven in Indië.

„De vrouwen en meisjes hier zijn toch anders dan in Indië", merkte Gerard op.

„Beter of minder?", vroeg Willy.

„Visch je naar een complimentje? Nu, beter dan, eenvoudiger, ernstiger, hoe zal ik het noemen. Meer vrouw. Je vindt in Indië maar hoogst zelden een vrouw, waar je sympathie voor kunt gevoelen. De meesten zijn flirt-typen. Trouw is een zeldzaam artikel in Indië."

„Onder de Christen-vrouwen toch wel?", vroeg vader.

„Die heb ik er nog niet ontmoet.

Ik ben maar één sympathiek stel tegengekomen, de Trompen. Al de anderen zijn me niets waard.

Nu weet ik wel, dat de vrouwtjes in de rimboe het moeilijk hebben.

Ik zal dan ook niemand aanraden er heen te gaan."

„Als je toch van elkaar houdt", begon Bep . . . .

„Als je aan Gods wet vasthoudt, of liever: als God je bewaart, moet het daar toch ook goed kunnen gaan", vond Vader.

„Och, U kent daar het leven niet. De eenzaamheid, de verveling is zoo groot, dat het wel te begrijpen is, dat die jonge vrouwtjes een prikkel, een sensatie zoeken in dingen, die feitelijk niet te pas komen."

„Zonde is zonde, hier en in Indië. God wil, dat we overal ons lichaam en onze ziel zuiver en heilig bewaren. Alle onkuischheid is van God vervloekt, zegt onze Catechismus."

Gerard ergerde zich een beetje aan het oordeel van vader. Hij vond het hard. Als vader wist, dat hij een huishoudster had, zou vader hem misschien als een „vervloekte" het huis uitsturen. Dat was toch onkuischheid, met een huishoudster leven. Het leek wel, alsof ze hier met de jaren nog bekrompener waren geworden, nog zelfgenoegzamer.

Gerard ging de kamer uit en kwam weldra met een album terug, waarin tal van mooie foto's van Medan en omgeving opgenomen waren.

„Wat 'n prachtstad, Medan! Daar zou ik wel willen wonen."

„De woning van den Gouverneur lijkt wel een paleis!"

„Moet je het paleis van den Sultan van Deli zien."

„Heb je wel eens in zoo'n karretje gezeten?", vroeg Bep, toen ze een Chinees met een ricksha zag.

„Wat 'n rare gezichten."

„Heerlijk in die bosschen te dwalen", vond Dora bij een mooie foto van het oerwoud.

Gerard lachte om al die opmerkingen. Stel je voor,

door een oerwoud dwalen, zooals hier door de Scheveningsche boschjes.

„'t Zou niet meevallen, juffrouw. Daar zijn geen paden. Maar wel slangen en bloedzuigers, om van andere dieren maar niet te spreken. In Indië wandel je niet door een bosch. Hoogstens langs den zoom van een woud, of op een grooten weg, die erdoor gelegd is. Idyllische boschpaadjes kent men er niet. Het is er ook drukkend heet.

Maar wil U in een mooie omgeving zijn, dan moet U hierheen." Hij liet haar foto's van Bragsati zien. Bergen op den achtergrond. Afwisselend boomen en vlak land. „Ik ben daar nog nooit geweest. Verschillende families gaan er in de vacantie heen. Of U moet gaan naar het Toba-meer. En wat zegt U hiervan?" Gerard liet haar een schitterende foto zien van een van de bergmeertjes bij den Sinaboeng.

„Een prachtig land is het."

Gerard lachte even.

„Waar de menschen moeten werken is het heet en eentonig. Toch heeft het werk ook veel bekoorlijks. Je ziet de tabak voor je oogen groeien. Je leeft ieder jaar weer met den oogst mee. Je bent blij als je mooie, gave bladeren aan de markt kunt brengen."

's Avonds zei z'n moeder: „Een aardig meisje, Dora. 'k Ben blij, dat Bep zoo'n prettige vriendin heeft." Bedoelde moeder daar wat mee?

Hij stond den volgenden morgen op, toen de anderen al ontbeten hadden. Nu dat hinderde niet. Hij mocht wel eens uitslapen. „In Indië moet ik altijd om vijf uur op. Ik heb hier dus wel wat rust verdiend."

„Zoo vroeg al", vroeg moeder. Ze zette ondertusschen het ontbijt voor hem klaar.

„Ja, van de morgenuren moet je gebruik maken. 's Middags is het te heet om te werken."

Gerard, die in geen jaren voor zijn eten de handen gevouwen had, wou beginnen.

„Maar, jongen, bid je niet?", klonk het verschrikt.

Hij vouwde gauw zijn handen en prevelde wat. Hij wilde zijn moeder geen verdriet doen.

„Vergeet je wel eens meer te bidden?", vroeg ze, toen hij klaar was.

„Dat kan je toch wel eens vergeten, moeder. Je hebt hier zooveel weer te verwerken."

„Blijf toch bidden, Gerard. Het is zoo waar, wat in het kinderversje staat: „Want geen ding, gaat er zonder bidden goed". Bidden houdt den mensch voor veel zonden terug. Zoolang een mensch bidt, kan hij niet in de zonde leven."

Gerard moest zijn moeder gelijk geven. Want hij bad, zelfs voor den vorm, niet meer, toen Marjati bij hem in huis was gekomen.

„Het Hollandsche brood smaakt toch altijd nog beter, dan het Indische. En de Hollandsche boter vooral. Die smaakt in Indië altijd naar het blik", zei hij om de aandacht af te leiden.

„Wat ga je doen vandaag?"

„De stad eens in, bij vader op 't kantoor kijken, de werkplaats 'ns rondneuzen, precies waar ik pleizier in heb. Ik kan het er nu van nemen."

Toen Gerard veertien dagen in Schoonhoven was, kwamen de koffers.

Dat gaf me een drukte. En 'n vreugde!

Kussens en armbanden, tafeltjes van djatíhout, fijne Japansch-porseleinen serviezen, cadeautjes te kust en te keur. Voor moeder en voor Geertje ieder een fijn servies. Ze waren gelukkig heel overgekomen. Zoo mooi zag je ze in Holland niet. Voor Aart een djati-houten tafeltje, prachtig uitgesneden. Hoe hadden ze die figuren daarin kunnen snijden? De pooten en bladen moesten nog in elkaar geschroefd. De schroeven waren in dat harde hout haast niet te draaien. En dan al die fijne figuren! Otto kreeg een mooie portefeuille. Bep een armband en een fijn gouden halskettinkje met een Indisch hangertje. „Veel te mooi, veel te mooi!", had ze uitgeroepen. Ze had de armen om zijn hals geslagen en hem een klinkenden zoen gegeven. Voor de neefjes en nichtjes had hij armbandjes of speelgoed. En omdat hij ruim cadeautjes had meegebracht, kon hij ook Dora een gebrand zilveren armbandje geven met Indische motieven. Ze wou het eerst niet hebben. Maar hij had aangedrongen en Bep ook: „Wees niet flauw. 't Hindert toch niets", tot ze het dankbaar had aanvaard.

Maar aan alle vreugde komt een eind, zoo ook aan dit uitdeelingsfeest.

Schoonhoven is een klein plaatsje.

Na een week of vier begon het Gerard er aardig te vervelen. Hij was al eens naar Rotterdam gevaren. Hij had met Bep en Dora een paar keer een fietstocht gemaakt. „Een aardig kind, die Dora", dacht hij. „Eén stuk degelijkheid. Wat keek ze verschrikt toen ik zei „bliksems". Minstens alsof de bliksem insloeg. Ze moest de lui in Indië eens hooren." Zijn oude vrienden waren

verhuisd, of hij was van hen vervreemd. In die zes jaar was zoo heel veel veranderd. Ze hadden zoo geheel verschillende interessen gekregen.

Zondags was hij, om zijn ouders een genoegen te doen, twee keer naar de kerk gegaan. Er sprak nu een jonge dominee. De preeken konden hem niet boeien. Hij was het luisteren ontwend. Als nu één keer gaan maar genoeg was . . . ., maar naar vaders ideeën sprak het vanzelf, dat je tweemaal ging. „Je zult het wel waardeeren, Gerard, dat je nu weer geregeld naar de kerk kunt gaan", had z'n vader gezegd. Wat moest hij erop antwoorden? „Ik voel er niets meer voor"? Maar dat zou te veel voor zijn vader zijn. Hij had gezegd: „Geregeld kerkgaan is wel goed. Het went anders af". Dat was toch wel eerlijk geweest, en het deed zijn vader geen verdriet.

Den volgenden dag had hij Otto een paar dagen langs den Rijn genoodigd, naar Königswinter en den Drachenfels.

„Otto, je ziet er uit als een geest. Je moet er een paar dagen uit. Je kunt de heele vacantie niet blokken, dan ben je straks te suf om examen te doen. Je gaat met mij een paar dagen langs den Rijn. Geen tegenspraak. Ik beslis, ik betaal en jij stemt toe."

„Maar Gerard, het is nu net zoo duur in Duitschland. Ze hebben nu Rente-marken en die kosten weer zestig cent. Ga, als je per se met Ot een paar dagen uit wil, naar Arnhem of zoo."

„Neen, hij moet om tot rust te komen eens in een geheel vreemde omgeving. Arnhem of Nijmegen helpt niet genoeg. Die jongen wordt overspannen. Hij werkt

te hard. Laat dat nu aan mij over. Ik heb genoeg verdiend."

„Ja, maar ik kan dien tijd eigenlijk niet missen."

„Jij kunt die rust niet missen. Heb je zin of niet?"

„Zin wel, maar . . . ."

„Klets dan niet."

Gerard had passen klaar laten maken. Het had weer een paar dagen afleiding gegeven. Daarbij het vooruitzicht op de Duitsche reis. Vier dagen maar. Hij begreep niet, hoe hij de vacantie moest doorkomen. Hij zou, als hij terugkwam, Bep en Dora eens vragen een weekje mee naar de Ardennen te gaan. Als Dora tenminste mee mocht . . . .

Het was voor Gerard een heele toer aan de huiselijke orde te wennen. 's Morgens half acht ontbijt, Bijbellezen; 's middags half één middageten, Bijbellezen; 's avonds zes uur brood, Bijbellezen. Hoe had hij het vroeger kunnen uithouden?

De week naar Duitschland was prettig voorbijgegaan. Otto informeerde naar allerlei uit het Indische leven, en stelde geen lastige vragen. Het was in Königswinter gezellig. Ze hadden nog een boottocht gemaakt naar Koblenz en terug. Het beschermer-spelen over zijn broer beviel Gerard best. De week was al te gauw om.

Hij sprak thuis over zijn Ardennenplan.

„Hoe kom je erbij, jongen? Al was je verloofd met Dora, dan ging het nog niet. Praat er maar niet over. Haar ouders zouden zich beleedigd gevoelen."

„Met Bep alleen dan?"

„Och, Gerard, ga liever eens een dagje met haar naar Scheveningen of zoo. Dan kun je ook Dora meenemen. Dat is veel beter."

Zoo gebeurde. En nog eens een dagje naar Zeist. Tot hij het gerucht in Schoonhoven hoorde, dat de jonge van Hulzen uit Indië zich met Dora Roelants ging verloven.

„Dat heb je nu in zoo'n kletsgat", dacht hij.

Hij vond het gezellig met de meisjes te fietsen en uit te gaan. Anderen hadden geen tijd. Hij vond haar bewondering voor zijn ervarenheid en gemakkelijkheid wel aangenaam. In Indië was hij altijd een beetje het joggie geweest, dat niet goed durfde; hier speelde hij den grooten mijnheer. Als hij vrij was, zou hij misschien ernstig over Dora denken. Maar dat kon toch niet. Hij had Marjati en Loesi. Dat hij bij Dora verwachtingen kon opwekken, daar scheen hij niet aan te denken. Volgens Hollandsche opvattingen moest zij wel meenen, dat hij iets om haar gaf. Hij ergerde zich er alleen aan, dat de menschen een conclusie trokken, die tamelijk voor de hand lag.

Brinkman was eenige maanden voor hem met verlof gegaan. Hij had beloofd Gerard eens op te zoeken.

Gerard had zijn ouders verteld, dat Brinkman hem in 't begin zoo goed geholpen had. Zij wilden graag eens met dien Indisch-gast kennis maken.

Gerard had gewaarschuwd: Hij is niet Christelijk. Maar het is toch een ernstige, flinke vent.

Eind September kwam Brinkman.

Hij vertelde op jovialen toon van het leven in de rimboe. Nu en dan een vloek ertusschen, voor Indië niet erg.

Gerards ouders schrokken.

Mijnheer van Hulzen meende toch iets tot dien dwalende te moeten zeggen.

„Maar, mijnheer Brinkman, of wij het al leuk hebben en flink verdienen, vroeg kunnen rentenieren en goed op onze gezondheid passen, daar zijn we er niet mee. We moeten eens voor God verschijnen. We zullen eens rekenschap moeten geven van al onze daden. Hoe staan we tegenover den heiligen God?"

„Mijnheer van Hulzen, in Indië hebben we geen tijd om daar veel over te denken. Er is daar geen Zondag, geen kerk. Ik stel me voor, dat God met ons wel geduld zal hebben, als we het ten minste niet al te bont maken."

„Geduld heeft God wel. Hij heeft U jaar in, jaar uit in zijn lankmoedigheid gedragen. En nog spaart Hij U. Het komt er op aan zich tot Hem te bekeeren. Genade te zoeken bij Jezus Christus.

Een mensch kan overal God dienen, als hij wil. Het kan in de eene plaats moeilijker zijn dan in de andere. Maar God dienen is overal eisch."

Gerard herinnerde zich, hoe hij het argument, dat een mensch God overal dienen kan, gebruikt had om naar Indië te mogen. Hij had er niets van terechtgebracht.

„Mijnheer van Hulzen, ik ben daar niet bij opgevoed. Maar hoe het in Indië is, vraag er uw zoon maar naar." Dadelijk was hij over iets anders begonnen.

Gerard had met Brinkman een plan gemaakt veertien dagen naar de Ardennen te gaan.

Brinkmans afscheid van Gerards ouders was min of meer gedwongen geweest. Gerard zou hij Maandag over een week in Rotterdam aan de D. P. 's middags twee uur ontmoeten.

„Ga je met dien man intiem om?", had zijn moeder later gevraagd. Hij vloekt telkens. Hij wil van God en Zijn dienst niets weten.

„Maar, moeder, het is toch een beste, trouwe kerel."

„En nu ga je met hem nog naar België ook. Ik had het maar niet gedaan. In Indië moet je misschien met zulke menschen omgaan. Maar hier kan je toch andere kennissen kiezen?"

„Hartelijk, de menschen aan wien je in Indië veel te danken hebt, hier links te laten liggen", zei Gerard, wat verstoord.

De tijd ging toch weer betrekkelijk gauw voorbij.

Sint-Nicolaas kwam.

Gerard pakte royaal uit.

Vader gaf Gerard het kleine dagboek van Ds. Knap „Geplukte Aren". De stukjes daaruit waren kort en pakkend. Vader hoopte, dat Gerard tenminste dagelijks een stukje zou lezen. Moeder gaf hem een keurig kerkboekje; bij het doopsformulier lag een bladwijzer, door moeder zelf geborduurd: „Gedenk uw Doop".

Het werd een prettige avond.

Het was koud, winderig weer. Nu en dan wat natte sneeuw. Net weer, om gezellig thuis te zitten bij den brandenden haard.

Dora was er ook.

Fijn, zoo met meisjes te kunnen praten over allerlei. Dat miste je in Indië.

Als hij haar mocht vragen . . . .

Maar dat mocht toch niet.

In ieder geval eerst naar Indië terug, zien hoe het daar gesteld was.

Het leek wel, alsof hij Dora niet onverschillig was.

Maar zou hij ooit een vrouw vragen, dan moest hij

haar vertellen van Loesi. Loesi, zijn kind, wilde hij nooit loslaten. En Marjati?

Hij kreeg medelijden met zichzelf, dat hij door de omstandigheden zoo in moeilijkheden was gekomen. Hij vond zichzelf flink, dat hij Loesi niet wilde verloochenen en Dora niet voor den gek houden.

Hij zou Dora in Indië wel missen. Een jong, frisch meisje, met een helder verstand, goed bij, heeft altijd veel bekoorlijks.

Misschien vond Marjati het niet erg. Hij kon haar geld geven en verlof voor haar vragen weer naar Java terug te mogen gaan.

En als hij Dora schreef, vond ze het misschien wel niet zoo erg Loesi als dochter aan te nemen.

Zoo bouwde hij luchtkasteelen.

Dora had een aardig kettinkje van Gerard gehad.

„Veel te mooi. Dat mag je niet doen", had ze gezegd.

„Je moet maar denken: In Indië verdienen ze dubbel. Dus geven ze ook dubbele cadeaux."

Ze mocht Gerard wel. Als hij haar zou vragen, zou hij goede kans maken. Ze vond het jammer, dat hij weer wegging. Toch beschouwde ze hem eigenlijk meer als een ouderen broer. Hij was zeven jaar ouder, en dat is veel als je achttien bent. Hij had ook nooit van liefde iets laten blijken. Ze was voor hem een aardige kameraad geweest. Dat was het juist wat hem in haar zoo aantrok. Want Marjati had niets van een kameraad. Daarom zou hij Dora zoo missen.

Oud en nieuw bracht Gerard nog thuis door.

Als gewoonlijk ging vader bij de wisseling des jaars

in gebed. Hij droeg de nooden van het gezin op voor Gods troon. Hij bad ook, of God den zoon, wiens taak hem weer naar Indië riep, wilde bewaren bij leven en gezondheid, en bizonder bij het geloof in Christus Jezus. „Vader van alle genade, geef hem, dat hij daar bij U zijn sterkte mag zoeken en in Uw dienst zijn vreugd."

Tien Januari nam hij afscheid.

Zijn boot vertrok wel pas den laatsten Januari van Genua, maar hij wilde eerst even een kijkje nemen bij de wintersport. Dat ging nu in een moeite door.

Twintig Februari landde hij in Belawan. Wat was hier veel veranderd bij zeven jaar terug!

De Trompen stonden met Loesi aan de kade.

Loesi wilde eerst niets van hem weten. Ze klemde zich vast aan Rie Tromp.

„Even geduld. Je bent ook zoolang weg geweest. Ze herkent je niet meer. Dat is vaak zoo."

„Hoe hebben ze het gemaakt?"

„Best. Loesi is heel lief geweest."

„En Marjati?"

Leefde er een stille hoop in zijn hart, dat het bericht aangaande haar minder gunstig zou luiden?

„We zullen haar missen. Wat is die handig! Zoo tref je niet één op de honderd Javaansche vrouwen. Ze kan ook lezen. Wist je dat?"

„Ja, ze is op school geweest. Maar een behoorlijk gesprek kan je niet met haar voeren. Je weet nooit wat erin omgaat."

„Dat moet je ook niet verwachten. Ze is een Oostersche. Jij bent een Westerling. Oost is Oost en West is West, die bereiken elkander nooit. Maar ze is flink

en ijverig en trouw. Ze weet de bedienden netjes op een afstand te houden. Wees daar blij om, voor jezelf en voor Loesi."

„Heb je van Hulzen al verteld, dat we nog een kostganger hebben?", vroeg Rie haar man, toen ze in den trein zaten.

„Neen, nog niet."

„Een jong assistent eet bij ons."

„Hoe dat zoo?"

„Dat is te veel om zoo ineens te vertellen."

In Medan namen ze een auto. Zoo konden ze dienzelfden avond nog in Lau Rakit aankomen.

Gerard had van zijn directie een schrijven ontvangen, dat hij zijn oude plaats weer kon innemen.

De hitte viel hem tegen. Maar dat zou wel weer wennen.

Dien nacht sliep hij op de logeerkamer bij de Trompen. Den volgenden dag naar huis. Het verlof was ten einde. Het werk wachtte weer.

„Mag ik je voorstellen? Onze nieuwe collega van Gruppen."

Het was den dag na zijn aankomst in Lau Rakit, toen Geert Tromp van Hulzen met Jan van Gruppen in kennis bracht.

Gerard wilde de Trompen nog eens extra bedanken voor al hun zorgen. Ook voelde hij, pas uit Holland, meer dan ooit behoefte om met Hollandsche menschen te praten.

„En dit is onze vriend van Hulzen, gisteren uit het vaderland teruggekeerd", richtte Tromp zich verder tot van Gruppen, die na den maaltijd nog even was blijven zitten.

„Dat is nu onze kostganger, Gerard. Noemen jelui elkaar meteen maar bij den naam. Dat is gezelliger", vond Rie Tromp. „Hij heet Jan."

„Hoe is dat zoo gekomen? Neem me niet kwalijk, dat ik het vraag. Maar dit is toch een unicum in Deli, zou ik zeggen, dat een assistent niet zijn eigen huishouden heeft, maar eten gaat bij een ander."

„Dat is gauw verteld", zei van Gruppen. „Ik had eerst een kokkie, die eten voor me kookte. Nu dat was abominabel, eenvoudig niet te genieten. Toen moest ik

er dus wat anders op zien te vinden. Een huishoudster wilde ik niet. Dus ging ik rondzien, of ik iemand van de lui hier kon vinden, die mij in den kost wilde hebben.

Nu wil ik eerlijk zeggen, dat de meeste gezinnen mij niet erg leken. Tot ik met de familie Tromp in kennis kwam. Ik dacht: „Als ik daar kon komen, zou ik het treffen". Ik trok de stoute schoenen aan, legde mijn omstandigheden uit, en mevrouw is zoo goed geweest gunstig over mijn verzoek te beschikken.

's Morgens ontbijt ik thuis. Maar 's middags en 's avonds eet ik hier.

Ik weet wel: ik ontneem daardoor de familie Tromp veel van hun vrijheid. Maar des te meer ben ik dankbaar, dat ze me hebben willen helpen."

„Nu, hij maakt het ons niet al te lastig", vond Rie. „En als we last van hem hebben, jagen we hem subiet de deur uit."

„Ik wou, dat ik het ook zoo had kunnen inrichten. Ik heb het een half jaar zonder huishoudster volgehouden. Nog wou ik niet. Maar een collega bracht me er een thuis, liet die een maal klaarmaken en het verschil proeven. Toen moest ik haar wel nemen.

Aan eten bij een ander heb ik nooit gedacht. U hebt ook geboft, dat U juist menschen als Geert en Rie vond, die U wilden hebben."

„Een huishoudster had ik nooit genomen, al was het nog zoo ellendig gegaan."

„U hebt niet zoo lang in de narigheid gezeten als ik. En als ze er U dan een hadden thuisbezorgd, U zoudt niet anders gedaan hebben dan ik."

„Toch denk ik van niet.

U moet weten: Ik ben Gereformeerd. Een huis-

houdster nemen zie ik als ernstige zonde, als ontucht. Neem me niet kwalijk dit scherpe woord. Ik zeg het zoo scherp om mijn standpunt te verklaren, allerminst om anderen te veroordeelen. Nu zal ik niet beweren, dat ik niet vele en ernstige zonden doe. Helaas maar al te veel. Doch er is een verschil tusschen zonde doen en in een zonde leven. Met een huishoudster leven, acht ik, houd het mij ten goede, in de zonde leven. Dat kan een Christen niet. Indien het al mocht gebeurd zijn, dat ik voor de verleiding bezweken was, dan was ik met haar getrouwd. Een Javaan is ook een mensch. Of iemand moet trouwen met een Javaansche of met een blanke, dat maakt niets uit.

U begrijpt wel, dat van uit dit standpunt, het nemen van een „huishoudster" niet iets is, waartoe men zich dwingen laat. Door geen enkele omstandigheid mag men zich tot iets laten verleiden, wat men als zonde kent."

„Jan heeft ons dat alles ook uitgelegd. Je weet: Wij denken er anders over. Maar we konden zijn standpunt respecteeren. Daarom wilden wij hem ook helpen", verklaarde Geert Tromp.

„Om een gril hadden we hem niet bij ons te eten genomen. We hebben het prettig samen. En het is toch altijd gebonden. Nu we echter voelden: Het is voor van Gruppen een consciëntie-zaak, hebben we hem daarin willen helpen. Ik heb eerbied voor iemands consciëntie."

„Wie zegt jelui, dat het voor mij geen consciëntie-zaak was", vroeg Gerard.

„Ik", zei Rie. „Als het voor jou een consciëntie-zaak was geweest, zooals voor Jan, dan had je het nooit gedaan. Maar het verschil is: Jij zag bezwaar in het

nemen van een huishoudster ter wille van je ouders. De omstandigheden bleken sterker dan de invloed van huis. Daarom nam je Marjati. Jan wilde niet, omdat hij het als zonde zag. Daarom zou hij het nooit gedaan hebben."

„Wat neemt ze het voor van Gruppen op", lachte Gerard. „Word je niet een beetje jaloersch, Geert?"

„Het is wel vertrouwd, hoor", gaf deze terug. „Ik ben alleen bang, dat Jan zal probeeren ons te bekeeren. En soms denk ik, dat hij bij Rie al aardig op weg is."

„He, wees niet zoo flauw", vond Rie. „Ik vind het wel eens prettig te hooren van een overtuiging, waar je vroeger geen notie van had. Ik beschouwde de Gereformeerden allemaal als bekrompen menschen, vol wonderlijke opvattingen. Nu merk je, dat hun ideeën toch zoo heel gek nog niet zijn. Het zou voor Indië beter wezen, als er wat meer Gereformeerden waren, wanneer ze zich tenminste als Gereformeerden gedroegen. Want het is onder Jans geloofgenooten ook niet alles goud wat daar blinkt."

„Helaas niet", erkende Jan. „Bij ons is ook veel meeloopen, veel oppervlakkigheid. En wanneer je geloof niet door een innerlijke overtuiging gedragen wordt, lijdt het in verleiding en moeite schipbreuk. Traditie-Christendom doet veel kwaad. Maar het feit, dat er heel wat jonge menschen zijn, die niet hun geloof beleven, voor wie Gereformeerd-zijn eigenlijk een vernis is, doet aan de beteekenis van het geloof niets af. Omdat diamanten worden nagemaakt, daarom hebben echte diamanten toch wel hun waarde."

„Dus U vindt, dat ik volgens Gods wil met Marjati moest trouwen?"

„Zeker. Indien U in Holland bij een jonge vrouw een kind had, zou U dat toch ook als uw plicht gevoelen? Waarom hier dan niet?"

„Die vrouwen hier zijn zoo heel anders. Daar kan je niet een gelukkig huwelijk mee aangaan. Ze zeggen niets anders dan: „Ja, toean." „Neen, toean". „Wat toean zegt". Nooit hebben ze een eigen meening. Je kunt er geen conversatie mee voeren."

„Maar ze kunnen wel gebruikt worden, om moeder te worden van uw kinderen? Neemt U me niet kwalijk, dat ik het zoo kras zeg. U vroeg me naar mijn meening. Ik ben overtuigd: Als U bij zulk 'n vrouw kinderen wilt verwekken, moet U ze ook tot vrouw willen nemen. En anders: afblijven."

„De menschen zouden raar kijken, als ik met Marjati huwde."

„Wat heeft dat er nu mee te maken? U vroeg me, wat ik als plicht achtte in uw geval. Het gaat erom: Wat eischt God. En dan is, volgens mij, Gods wil heel duidelijk, dat wij met de moeder van ons kind trouwen."

„Zoudt U dat dan in mijn plaats doen?"

„Ik hoop, dat God mij voor zulke omstandigheden bewaart. Maar indien ik erin zou vallen, hoop ik, dat God mij niet te laf maakt, om de gevolgen van mijn daden ook voor mijn rekening te nemen."

„Wat drinken, jongelui?", vroeg Rie om heete hoofden te voorkomen. Ze voelde, dat het gesprek voor Gerard moeilijk werd. Ze was het ook niet geheel met Jan eens. Ze vond het wel wat te kras den eisch te stellen: trouwen. Toch trok haar die belijnde overtuiging aan. In stille uren, als ze 's middags alleen was,

had ze soms in een Bijbeltje gelezen. Ze begreep er weinig van. Maar wat ze ervan begreep, boeide haar.

„Graag", zeiden Gerard en Jan tegelijk.

Het gesprek nam een andere wending. De dingen uit het vaderland werden besproken. De veranderingen der laatste jaren. Er was stof tot conversatie genoeg. Gerard vond Jan een sympathieken vent. „Dezelfde ideeën als vader", dacht hij. „Afwachten, of hij het volhoudt. Toch sta ik ervan te kijken, dat hij een mogelijkheid heeft gevonden hier zonder njai en zonder vrouw een goede verzorging te vinden."

Van Gerards zelfingenomenheid, dat hij Marjati nog niet weggestuurd had en Loesi wilde behouden, ging na het gesprek met Jan van Gruppen wel een stuk af.

„En dan Dora? Zou die ook zoo oordeelen als Jan? Niet onmogelijk. Dan kon van een huwelijk met haar zeker niets komen."

Gerard begon weer medelijden te krijgen met zichzelf.

Thuis begon hij weer eens te probeeren met Marjati een gesprek te voeren.

Hij had een paar dingetjes voor haar meegebracht, waarvan hij dacht, dat ze die wel mooi zou vinden. Een barnsteenen kettinkje en een bijbehoorenden armband. Hij gaf ze haar.

„Dat heb ik voor je meegenomen uit Holland, Marjati."

Even glinsterden de oogen. Hij zag, dat ze het mooi vond. Javanen houden van zulke sieraden.

„Mooi, toean. Dank U."

„Zou je Holland wel eens willen zien?"

„Weet niet, toean. Hier goed."

„Verlang je wel eens naar Java terug, naar je ouders? Ik ben nu naar mijn vader en moeder geweest."

„Ja, toean."

„En zou je dan hier bij Loesinah en mij weer terug willen komen?"

„Wat toean beveelt."

Gerard werd er moedeloos onder. Hij behandelde Marjati heel vriendelijk. Maar van dankbaarheid, van gehechtheid geen spoor. Alleen onderdanigheid.

„Zou God nu eischen, dat je zulk 'n vrouw trouwde?" vroeg hij zich af.

Even klonk er een stem in zijn hart: „Wie heeft haar tot moeder gemaakt?"

Jan van Gruppen vroeg een paar dagen later aan Geert Tromp: „Komt van Hulzen uit een Christelijk gezin?"

„Ik geloof het wel. Zijn ouders zijn, meen ik, orthodox Hervormd. Maar hij doet er niet aan. Wel leeft hij uiterst solide. Ik heb hem nooit dronken gezien. Hij flirt niet met allerlei vrouwen. Hij vloekt niet. De opvoeding werkt bij hem nog sterk na."

„Jammer, dat die kerel het geloof overboord heeft gegooid."

„En wij dan? Je moet niet doen, alsof alleen gelooVigen flinke menschen zijn."

„Zoo bedoel ik het niet. Ik wou, dat jelui ook geloofden. Maar ik vind het zoo tragisch als iemand jong naar de kerk is gegaan, van God en Zijn dienst alles weet, dat hij dan op lateren leeftijd het meest noodige als ballast overboord gooit."

Jan nam zich voor in zijn gebed Gerard van Hulzen

te gedenken, zooals hij het ook de Trompen deed, sympathieke menschen, die sierlijke kerkleden zouden zijn, als ze geloofden.

„Waarom ben je eigenlijk naar Indië gegaan?", vroeg Gerard aan Jan, toen ze weer eens bij de Trompen op visite waren. „Het was toch veel gemakkelijker in Holland als Christen te leven? Hier kom je telkens voor moeilijkheden te staan; iederen dag haast dreigt er een conflict met je overtuiging."

„Moeten dan de Christenen de cultures geheel aan de ongeloovigen overlaten? Ik geloof van niet. Wij hebben een taak in deze omgeving te laten zien, wat God van ons eischt. Christus heeft gezegd: „Gij zijt het licht der wereld". „Laat uw licht schijnen voor de menschen". We mogen het licht, dat God ons gegeven heeft, niet in een veilig beschut hoekje houden. Wij moeten er mee de wereld in. Als we maar bewust zijn: Niet in eigen kracht. God moet ons bewaren en kracht geven getrouw te blijven.

Daar komt nog iets bij. Ik heb eens een zendeling gesproken, die zei, dat het zoo jammer was, dat het gedrag der Europeanen een der ernstigste struikelblokken was voor de Inlanders op den weg naar Christus. Het drinken en vloeken en tieren van vele Hollanders in Indië, het zich niet in 't minst storen aan eenig gebod Gods, het absoluut leven zonder eenigen godsdienst, dat alles stoot de Inlanders af van het Christendom, dat zij als geloof van de blanken zien. Iedere Inlander aanbidt zijn God. Hij heeft eerbied voor de hoogere machten. Inlanders zijn beheerscht, beschaafd. Bij de Hollanders niets daarvan.

Nu komen er zendelingen uit Holland, die roepen de Inlanders tot het geloof in God en in Christus. Maar de meeste blanken eeren Hem niet. De zendelingen zijn wel een ander soort menschen. Meer beschaafd. Die vloeken niet; die bedrinken zich niet; die schelden niet; die weten zich wat beter te beheerschen. Hoewel nog niet zoo als een Inlander. Toch, voor de zendelingen als menschen kunnen ze respect hebben. Maar den God van de blanken dienen? Dan moeten de blanken Hem zelf eerst gaan dienen.

Het ruwe, ongebonden leven van de meeste blanken is een van de grootste hinderpalen voor de doorwerking van het Evangelie.

Je kunt je toch best indenken, dat zoo'n Inlander het Evangelie, door blanken gebracht, in verband brengt met het leven der blanken?

Daarom wilde ik naar Indië, en daarom is het noodig, dat positief Christelijke menschen ook in de cultures gaan; menschen, die biddend hun Christendom zoeken te beleven. Dan kunnen de Inlanders ook het Christelijk leven bij de blanken zien. Hoe het Christelijk leven met zijn huwelijkstrouw, zijn naastenliefde, zijn zelfverloochening, zijn vertrouwen op God rijker maakt en blijder dan het heidensch leven."

„Ik begrijp niet", merkte Geert Tromp op, „waarom jelui altijd probeeren die menschen hier tot Christenen te maken. Ze voelen zich toch gelukkig met hun godsdienst? Je zegt zelf: „De Inlanders zijn meer beschaafd dan de Hollanders". En ik geef je voor 't volle pond gelijk. Ik heb me vaak verwonderd over de groote beschaving van de lui. Als op de soos de heeren blanken zich bedrinken en als beesten en dollen aanstellen, als

de dames zich niet minder liederlijk gedragen, blijven de bedienden even beleefd, ze vertrekken geen spier op hun gezicht, ze toonen niets van de verachting die ze voor zulke „heeren en dames" moeten gevoelen. Laat daarom die menschen wat ze zijn. Dring ze jouw meening niet op, waarvan de meeste Hollanders toch ook niets willen weten."

„Wat hun geluk betreft: Dat is grootendeels schijn. De Inlander leeft voortdurend in vrees. Overal dreigen gevaren. Met offers en listen probeert hij zich tegen de booze geesten te beschermen, maar geheel innerlijk rustig is hij nooit.

Maar bovenal: Wij moeten aan Christus' gebod gehoorzaam zijn: „Predik het Evangelie aan alle creaturen". Er is maar één weg tot behoud, voor Hollanders en voor de menschen hier: „Geloof in den Heere Jezus Christus". De Bijbel zegt, dat deze menschen met al hun beschaving zijn „zonder God en zonder hoop". Christus roept ons en naastenliefde dringt ons, aan deze menschen het Evangelie te verkondigen.

Het zendingswerk moet echter gedragen worden door een Christelijk leven van de blanken."

„Dat krijg je toch niet gedaan."

„Als er maar tien procent positieve Christenen onder de planters waren, zou het leven hier anders worden. In ieder geval zagen de Inlanders bij die tien procent dan, dat een planter in den dienst van God getrouw kan zijn."

Gerard had niet veel gezegd.

Wat waren de idealen van Jan van Gruppen geheel anders dan de zijne. En wie was gelukkiger? Jan kon

straks een meisje als Dora krijgen en hier een Christelijk gezin opbouwen. En hij?

Het kon ook anders dan Gerard zijn leven in Indië had ingericht. In de volgende jaren: negentien zes en twintig, zeven en twintig, acht en twintig, kwamen verschillende positief Christelijke assistenten uit. Er werd een kring van Gereformeerden gevormd op Namoe Soera en Lau Rakit. Eens in de maand sprak er de dominee uit Medan. Het bleek mogelijk in Deli een Christelijk gezin te vormen.

Niet alle Gereformeerden voldeden aan strengen toets. Daar waren ook onder hen, die tegenvielen. Die het meer te doen was om gauw wat geld bij elkaar te halen, dan om God in Indië te dienen. Sommigen bezweken voor de verleiding. Maar dat waren uitzonderingen. En de Christenen, die hun Christendom in practijk brachten, dwongen op den duur respect af bij de anderen.

Als de dominee in Lau Rakit kwam, waren de Trompen altijd onder zijn gehoor. Ze voelden zich beter thuis onder de Gereformeerden dan onder de lui van de soos.

Gerard onttrok zich. Was het schaamte? Was hij bang?

„Toean, de post."

„Dank je, Sirad. Leg maar neer."

Dr. Pont, missionair arts van het Batak-Hospitaal te Kaban Djahe, kwam juist van een aantal ziekenbezoeken thuis. Het leven onder de Inlanders was nog heel primitief. Kindersterfte groot. En de menschen wilden maar niet luisteren. De moeders hielden de kinderen tot twee, drie jaar oud aan de borst. En als ze dan opeens rijst kregen, konden de ingewanden het niet verwerken. Door de borstvoeding waren de ingewanden zwak gebleven. Vele kinderen stierven. En je kon als dokter nog zoo vaak zeggen: „Begin, als de kinderen een half jaar zijn, met wat ander voedsel erbij", het gaf je niets.

Dr. Pont ging in de voorgalerij zitten. De maildag was altijd een feest. Berichten uit het vaderland. Een brief van thuis. Zijn vader maakte het den laatsten tijd niet zoo goed. Even lezen. Vader knapte gelukkig weer een beetje op, schreef moeder. Het zou vreeselijk zijn, als hij zijn vader niet meer levend terug zou zien. Dat was de moeilijkheid van het wonen hier: Je was zoover van huis en verwanten. Je kon nooit eens even gaan kijken, hoe het thuis was. Gelukkig, dat hij wist, dat zijn

vader een kind des Heeren was. Dat was een rijke troost. Al zagen ze elkaar niet meer, hij wist: Vader was naar den hemel. Maar hij zou toch zoo graag willen, dat hij zijn vader nog eens terug kon zien. En dat zou zeker nog vier jaar moeten duren. Hij was hier pas twee jaar.

Een brief van het zendingsbestuur.

Zeker weer financieele moeilijkheden. Duitschland was zoo verarmd door de devaluatie. En hier alles nog even schreeuwend duur. De Deli-Planters-Vereeniging had dit ziekenhuis wel gebouwd en gaf zelfs jaarlijks nog een flinke bijdrage, maar daarmee kon de volledige exploitatie niet worden bekostigd.

Even lezen.

Hij fronste even.

Altijd weer hetzelfde. De exploitatie moest uitkomen. Voor den medischen hulpdienst waren geen gelden beschikbaar. Dit jaar zouden ze nog steunen met een subsidie van twaalfhonderd gulden. Maar dat konden ze voor het volgend jaar niet beloven.

Weer die kwestie van de particuliere praktijk. De missionair artsen mochten, of feitelijk moesten ook particuliere praktijk hebben. Ze moesten Europeanen en andere betalende patiënten helpen, terwijl, wat ze hiermee verdienden, de zendingskas ten goede kwam.

Hij wist wel, dat op Java doktoren waren, die heel de exploitatie van hun groote ziekenhuis bekostigden uit hun particuliere praktijk. Maar op Java woonden meer Europeanen en vooral meer Chineezen, die goed konden betalen. Wat kon hij hier voor particuliere patiënten krijgen? Enkele planters. Lui, die door hun schandelijk leven een of andere leelijke ziekte hadden opgeloopen en van hem zorgvuldiger behandeling verwachtten dan

van den dokter van hun onderneming. Hij was soms nijdig, als er weer zoo'n kerel bij hem kwam. Ze hadden hier hun lusten uitgeleefd. Ze wilden in Holland een meisje zoeken. Nu moest de dokter ze maar even voor hun vertrek beter maken. „Bah! zulke vuilakken." En dan moest hij nog „mijnheer" spelen ook. Je moest die lui natuurlijk helpen. Maar je zou ze liever met de zweep geven en verder gratis helpen, dan belangstellend en vriendelijk doen, om den naam te krijgen, dat je een geschikte dokter was, die de menschen prettig hielp.

Het zendingsziekenhuis was een van de meestgezegende hulpdiensten voor de zending. Meer dan de helft van de Bataks, die dooponderricht vroegen, hadden voor 't eerst van Christus gehoord in het zendingshospitaal. Het hospitaal kon voor de zending onmogelijk gemist worden. De planters-vereeniging had het ziekenhuis gegeven om allerlei ziekten-epidemieën onder de bevolking te keeren. Want een epidemie onder de Bataks liep veel kans over te gaan op de Javaansche en Chineesche koelies. Dat zou groote schade kunnen geven. Het was dus het belang van de cultures, dat voor de gezondheid van de Batak-bevolking werd gezorgd.

Daar was echter altijd weer die geldzorg.

Hij begreep het zendingsbestuur wel. Ze kregen weinig binnen. Ze moesten wel aandringen op bezuiniging. Hoofddienst ging voor.

Toch was hij bang, dat de leden van het zendingsbestuur niet genoeg overtuigd waren van het groote belang der medische zending. Hij had er telkens over geschreven, maar het leek wel alsof ze zijn pleiten beschouwden als een goedpraten van meerdere uitgaven. Het ging hem juist om de Inlanders voor Christus

te winnen. Daartoe was contact noodig en vertrouwen. En er was geen beter middel, om dit te verkrijgen, dan het zendingsziekenhuis.

Hij wilde gaarne toegeven, dat hij beter zendingsman dan koopman was. Hij mocht graag met de patiënten spreken over het geloof in God, over zonde en genade, over het uitzicht op Gods heerlijkheid. Wat waren de menschen dikwijls „met vreeze des doods bevangen"! Wat luisterden ze soms, als hij hen sprak van een Heiland, die veel beter helpen kon dan hij! Wat keken ze verwonderd, als hij voor zichzelf geen eer opeischte, maar erkende, dat wijsheid en kracht en ook de genezing komen moest van God in den hemel! Dat ze God moesten dienen! Hun medicijnmannen waren steeds op eigen eer en voordeel bedacht.

Velen deden soms, alsof ze naar de Evangelie-prediking niet luisterden. Als de menschen voor de polikliniek naar het ziekenhuis kwamen was er altijd een goeroe, die de wachtenden met het Evangelie bekend maakte.

Een man had wegens een verouderde en verwaarloosde zweer aan zijn been, vele malen moeten terugkomen. Hij ging steeds achteraf zitten. Hij deed altijd net of hij niet luisterde.

Later was de man ernstig ziek geworden. Dokter Pont was naar hem toegegaan. En op zijn vraag of hij weer beter kon worden, had de dokter geantwoord: „Ik zal mijn best doen, maar ik vrees, dat je niet meer zult herstellen".

Toen had die man gezegd: „Maar Toean Jesoes helpt toch altijd".

„Toean Jesoes kan altijd helpen, maar hij wil niet altijd de menschen beter maken."

De man had gezucht: „Toean Jesoes zal mij wel niet willen helpen."

„Wou je zoo graag beter worden?"

„Ik wou zoo graag naar het land, waar de goeroe van verteld heeft, waar geen smart is en geen pijn, waar de menschen altijd bij Toean Jesoes zullen zijn en Hem altijd dienen."

„Zoo had de man dus naar den goeroe geluisterd, terwijl hij schijnbaar onverschillig neerzat.

„Maar waarom zou Toean Jesoes jou niet willen helpen?"

„Ik heb te veel kwaad gedaan."

Toen had de dokter hem verteld van den moordenaar aan het kruis, hoe Jezus zelfs dien man vergeven had. „Als wij onze zonden belijden en Hem om vergeving bidden, wil Toean Jesoes ook Sahib vergeven. Hij heeft genoeg geleden om den grootste der zondaren genadig te zijn."

De dokter had met den zieke gebeden. De man was tot rust gekomen. Verschillende keeren was hij er nog geweest. Hij had hoop, dat Sahib in het geloof gestorven was.

Zulk werk vond Dr. Pont veel mooier dan Europeesche praktijk. Maar deze laatste was voordeeliger. En het zendingsgenootschap had geld noodig.

„O, als de Christenen maar hun roeping tegenover de heidenen eenigszins verstonden, de zending zou niet altijd met chronisch geldgebrek te worstelen hebben. De Christenen hebben toch ook alles aan Jezus Christus te danken, hun tijdelijk en eeuwig geluk? Moesten ze Hem

dan niet met blijdschap van hun goederen geven? De lauwheid en gierigheid der Christenen was oorzaak, dat er zoo weinigen tot het geloof in Jezus Christus konden gewonnen."

„Heere, maak Uw volk getrouw. Leer het inzien, dat het om Uw zaak, Uw Naam, Uw eer gaat. En om het heil der bruine broeders", zoo bad hij.

Nog een brief van zijn vriend Pe Los. Hij was vierdejaars geweest, toen deze aankwam. Ze hadden in hetzelfde dispuut gezeten. Pe Los wilde ook in de zending gaan, als er plaats voor hem was.

Weer zoo'n centen-kwestie. Er was plaats en werk voor wel honderd zendeling-artsen. Maar het geld ontbrak om ze uit te zenden. De oogst was groot. Vele arbeiders stonden klaar. Maar het chronisch geldgebrek verhinderde, dat ze in den wijngaard uitgingen.

Zou Pe misschien een plaats hebben?

Dr. Pont las den brief.

Allerlei bizonderheden uit het vaderland. Helaas nog geen aanstelling in het zicht. Pe wilde zich voorloopig maar ergens vestigen in het vaderland.

Of hij Gerard van Hulzen ontmoet had? Die zat in Deli ver in het binnenland, op de concessie Lau Rakit. Die menschen in Holland dachten, dat je alle Europeanen op Sumatra kende. Lau Rakit was evenver hiervandaan als Groningen van Utrecht, als het niet verder was. Een clubgenoot van Pe was een broer van van Hulzen. Hij wilde graag weten, hoe Gerard het maakte, vooral of hij God en Zijn dienst niet practisch den rug had toegekeerd.

Hij kon helaas geen inlichtingen geven.

Wat had hij weer zitten droomen. Nu gauw aan het werk.

God had hem een mooi stukje van deze aarde als arbeidsveld gegeven. Ginds in de verte het silhouet van den Sinaboeng, een van de meest imposante bergen van Sumatra. Hier op de hoogvlakte een heerlijk klimaat. Hij moest God dankbaar zijn, die hem dit werk op deze schoone plek gegeven had. Niet tobben. Aanpakken. Tot zegen zijn.

Daar kwam Gerda, zijn vrouw.

„Wat uitgerust, Han?"

„Mijn tijd zitten verdroomen. Hier is de mail."

„De mail al? Wat bizonders?"

„Vader knapt een beetje op. Lees maar."

Wat had God hem ook gezegend met zijn Gerda. Eén doel kenden ze: Anderen voor Christus winnen. Ze kon soms zoo aardig praten met de vrouwtjes. Ze won door haar belangstelling en vriendelijkheid menige vrouw, nog meer dan hij met zijn medicijnen.

God had hem rijk gezegend.

Loesinah was nu zes jaar oud, een bij-de-hand klein ding. Met haar kleine voetjes trippelde ze door het huis. Met haar krom gepraat vermaakte zij bedienden en bezoekers. Als Gerard thuis kwam, liep ze hem juichend tegemoet. Ze kon ook koppig zijn, boos. Maar even later vleide ze weer. „Loesi lief, Pah?" Gerard was rijk met zijn dochtertje.

Ze moest noodig naar school. Want als hij haar als zijn dochtertje wilde erkennen, moest ze toch wat leeren. Scholen waren in Medan. Dat was moeilijk. Daar zou ze in den kost moeten. Haar vader zou haar missen. „Hoe Marjati het vond?" daar dacht hij niet aan. Die vond immers alles goed. Over Loesi's school-zorgen sprak Gerard met vrienden vaak, met Marjati nooit.

Er was echter één ding, waar Gerard meer last van had, dan van zijn zorg, dat ze naar school moest. Loesi at bij hem aan tafel. En ze bad niet. Natuurlijk niet. Hoe zou dat kind bidden geleerd hebben? Haar moeder hield zich nog eenigszins aan den Mohammedaanschen ritus. Maar Gerard had Marjati eens voorgoed verboden Loesinah als een Mohammedaansche op te voeden. Zoo was ze dus opgevoed zonder eenig besef van het bestaan van een hoogere macht.

Gerard bad zelf al lang niet meer. En toch, telkens als hij zag, dat zijn dochtertje begon te eten, zonder de handjes te vouwen en de oogjes te sluiten, was er iets in hem, dat hem drong te zeggen: „Eerst bidden, Loesi!"

Hij zei het niet. Hij bedwong zich. Wat zou Marjati daar wel van denken? Toch deed dit eten zonder bidden van zijn kind hem pijn. De traditie van thuis zat er nog zoo diep bij hem in. Of was het iets meer dan traditie? Leefde toch diep in zijn hart de overtuiging nog, dat de mensch God noodig had?

Hij hoopte, dat als Loesi naar Medan ging, hij ze bij geloovige menschen in huis kon doen. Hij zou dan zoo langs zijn neus weg zeggen: „Behandelt U haar maar net alsof ze uw eigen dochter is", in de hoop, dat zij daar bidden zou leeren.

Uit Holland kreeg Gerard meest goede berichten. Hij dacht nog menig keer aan Dora Roelants. Hij had een kiekje, waar zij met Bep opstond, op een fietstocht door hem genomen, nog altijd in zijn portefeuille. Hij verlangde soms erg om haar kittig figuurtje nog eens te zien en haar pittige antwoorden te hooren. Rie Tromp was ook een ontwikkelde vrouw. Ook prettig om mee te praten. Maar Dora was toch anders. Frisscher door het Hollandsche klimaat. En daarbij had ze de rust, die van kinderlijk geloof in Gods vaderzorg uitgaat. Bij al zijn zelfbeheersching en man-van-de-wereld zijn miste hij die rust zoozeer. Maar tusschen hem en Dora stond Marjati. De gesprekken met Jan van Gruppen hadden hem weerhouden Marjati weg te zenden. Hij durfde ook Dora niet vragen, terwijl hij moest erkennen, dat hij Marjati had.

Dora was nog niet verloofd. Zou ze nog wel eens aan

hem denken? Zou ze ook nog een kiekje van hun tocht bewaard hebben en nu en dan bekijken? Wat moest hij hopen?

Zoo dwaalden zijn gedachten over hetgeen had kunnen zijn, als hij zich vrij had gehouden. Gelukkig, dat hij hard moest werken. Daar vond hij bevrediging in. En zijn kapitaaltje groeide flink.

Acht jaar was Gerard van Hulzen nu in Indië geweest, en al dien tijd had hij zelfs niet een enkelen dag wegens ongesteldheid zijn werk hoeven te verzuimen. Zoo rekende hij dan ook niet of nauwelijks met de mogelijkheid van ziekte of ongeval.

Catastrophale natuurverschijnselen had hij nimmer bijgewoond. Wel eens een klein aardschokje, zoodat het huis even trilde, een kopje soms van de tafel gleed; maar het bracht geen andere schade dan eenige scherven.

Den eersten keer was hij wel even geschrokken. Zoo iets ben je in Holland niet gewoon. Je voelt je wat onzeker. Maar spoedig wende het. Er gebeurde toch niets. Ernstige aardbevingen had je in Japan. Daar werden steden en dorpen verwoest. Daar kwamen soms duizenden om. Maar in Indië liep het in den regel met een sisser af. Een enkelen keer kwam er een scheur in een muur. Die moest dan gestut en hersteld. Maar gedurende de acht jaar, dat hij in Deli geweest was, had hij nooit gehoord van één doodelijk ongeval bij een aardbeving.

Waar we het minst op rekenen, komt soms op 't onverwachtst.

Het was Zondagavond. Gerard was den geheelen

avond thuisgebleven. De Gereformeerden uit Lau Rakit en omgeving waren bij Jan van Gruppen saamgekomen om er een preek „Uit de Levensbron" te lezen. De Trompen waren er ook heen. Die sloten zich hoe langer hoe meer bij de Gereformeerden aan. Gerard had geen zin. Of geen zin? Hij wilde niet. En hij wilde ook niet naar de soos. Daar zou het weer een dronkemanspartij worden met na afloop nog erger.

Van Gruppen en zijn geestverwanten hadden hier wel een scheiding teweeggebracht. De antithese van Kuyper. Waar behoorde hij bij? Hij wou niet naar de kerk en hij wou niet met alle recht en wet Gods breken. Eerst had hij de Trompen, die keurig leefden en niet kerksch waren. Nu trokken die ook al naar de kerk toe.

Marjati had stil voor hem gezorgd.

Het eten was goed geweest dien dag. Ze wist altijd wat afwisseling te brengen bij den maaltijd. En ze maakte het fijn klaar.

Na het eten had ze alles klaar gezet, zooals hij het graag had. Een klein tafeltje bij zijn gemakkelijken stoel. Daar sigaretten op en een koelen dronk. Daarnaast een boek, dat hij aan 't lezen was en de laatste kranten. Zoo'n zorg kon je waardeeren. Nooit was ze uit. Altijd stond ze klaar. Ze stelde geen eischen. Ze zorgde maar.

Hij had geprobeerd een gesprek met haar te beginnen.

„Blijf hier maar zitten, Marjati. En maak voor jezelf ook wat lekkers klaar."

„Goed, toean."

„Vind je het prettig hier te zijn?"

„Ja, toean."

„Wou je wel naar Java terug?"

„Met Loesinah, toean."

Hier openbaarde zich tenminste een eigen wil. Maar geen gehechtheid aan hem.

„En als ik Loesi hier houd?"

„Dan liever hier blijven, toean."

„Maar ik kan je toch wegsturen?"

„Ja, toean."

„Wat dan?"

„Wat toean zegt."

Altijd die berusting. Gerard had liever gewild, dat ze opgevlogen was en gezegd had: „Dat nooit. Ik laat me niet van mijn kind scheiden". Maar ze bleef even rustig en kalm, ook al sprak hij ervan, dat hij haar van haar kind wegzenden zou. En toch hield ze van Loesi.

Gerard begreep niet, hoe hij die vrouw plaagde. Hij wist niet, hoe haar hart kromp van pijn bij de gedachte, dat de toean haar wegzenden zou van Loesi. Ze had van jongs af aan leeren berusten. Ze wist: opstand baatte niet, en opstand was slecht. Maar die berusting was geen onverschilligheid. Het was de hoogste beschaving.

„Loesi moet nu gauw naar Medan."

„Toean zegt het."

Weer die berusting. Als ze het kon, hield ze haar kind bij zich. Maar ze kon niet. Ze moest het wel goed vinden.

„Ik zal een toean en njonja voor haar zoeken, die goed voor haar zorgen."

„Ja, toean."

Zoo ging het gesprek nog even door. Maar er was geen contact. Spoedig gaf Gerard het dan ook op. Hij ging stil zitten lezen.

Wat bleef het drukkend.

Zelfs nu het donker was, koelde de lucht weinig af.

Gerard had zijn glas weer leeg. Bijna onhoorbaar haalde Marjati het weg en vulde het.

Loesinah sliep.

Half tien ging Marjati naar bed. Ze had nog van alles voor hem neergezet. Tien uur volgde Gerard.

Twee uur.

Met schrik wordt Gerard wakker.

Hij wist niet goed waar hij was.

Een aardschok.

Loesinah begon te huilen.

Marjati was uit het bed gevallen.

Slaapdronken stond Gerard op.

In de verte stemmen van bedienden.

„'t Is alweer over", zei Gerard en trachtte Marjati en zichzelf gerust te stellen.

Toch bleef hij op.

Marjati haalde Loesinah.

Het bleef een kwartier rustig. Ze wachtten vol spanning.

Wat lijkt zoo'n kwartier lang in den nacht.

„Leg Loesinah maar weer in bed."

„Zooals toean wil."

Het berustende. Zou ze het nog niet vertrouwen? Maar je kunt toch den heelen nacht niet opblijven?

Marjati bracht Loesi weer naar het kamertje, waar deze sliep.

Gerard ging weer naar bed.

Maar nog was Marjati niet terug, of hij werd letterlijk uit zijn bed geslingerd. Het heele huis kraakte. Kasten, stoelen, van alles viel er om. Gegil van bedienden.

Marjati zei alleen: „O, Loesinah!"

Gerard probeerde naar Loesi's kamertje te komen. Maar hij kon niet recht blijven loopen. Hij tolde van den eenen kant van de kamer naar den anderen. Hij hield zich aan het ledikant vast. Dat sleurde mee. Hij viel.

Hij moest toch naar Loesi.

Marjati lag op den grond, een buil op het hoofd, tegen een kast gestooten.

Op handen en voeten bereikte hij Loesi's kamertje. Het was nu even weer rustig. Hij nam haar op en bracht haar terug bij Marjati. Een nieuwe schok. Gerard dacht, dat het huis in elkaar zou storten.

„Onder bed jelui, gauw."

Nog stond het huis. Even rust.

„Nu gauw mee. Naar buiten."

Gemakkelijker gezegd dan gedaan. Het was pikdonker. Overal lagen stoelen, brokken muur, gebroken glaswerk. Ze hadden gelukkig schoenen aangedaan. Met dat al was het lang niet gemakkelijk buiten te komen.

De deur klemde. Gerard duwde uit alle macht. Ieder oogenblik kon het dak instorten. Het lukte niet. Wel vielen brokken steen neer.

„Door het raam, toean", bedacht Marjati.

Dit beteekende voor Gerard het verlossende woord. Toen hij de deur niet open kon krijgen, vreesde hij nooit uit het dreigende huis te kunnen komen. Dat hij zelf niet aan de ramen gedacht had! Ze gingen terug. Stootten zich weer. Loesi huilde vreeselijk. In de kamer vonden ze het raam. Als de luiken nu maar open wilden! Even alle krachten bijzetten. Krak! Gelukkig, open.

„Marjati, jij eerst, dan zal ik je Loesi aangeven."

Marjati sprong vlug en lenig naar buiten.

„Pak nu Loesinah."

„Ja, toean!"

Gerard boog zich voorover om Loesi aan Marjati te geven: „Heb je haar?"

„Ja, toean."

Nu hijzelf eruit.

Weer een schok.

Hij viel.

Een kreet van pijn klonk door den nacht.

Hij wilde opstaan. Kon niet.

„Marjati, ik kan niet loopen. Mijn been is zeker verstuikt door den val. Breng Loesinah buiten bij een der bedienden. En stuur hier iemand naar toe, om mij weg te dragen.

Marjati zag het huis. De muur kon ieder oogenblik instorten. Dan lag de toean begraven onder het puin.

Voor 't eerst, zoolang ze bij Gerard was, deed ze niet dadelijk, wat de toean zeide.

Ze zette Loesi neer, pakte Gerard onder de schouders en trok hem een meter of tien van het huis af. Geraas van vallend puin. Nu was het grootste gevaar voorbij.

Bedienden kwamen ondertusschen toeloopen. Geroep, geschreeuw overal. Ze droegen Gerard naar een groot open terrein, waar geen gevaar voor instortingen bestond.

Hier werd de morgen afgewacht.

Den volgenden morgen kwamen berichten uit heel den omtrek. Overal had de aardbeving veel schade bezorgd. Wel geen dooden, maar talrijke gewonden. Gerards been bleek gebroken. Vlak bij het raam, waar hij uit-

geklommen was, lag een zwaar stuk van het dak. Als hij er was blijven liggen, was hij verpletterd.

Bewaring? Wie zei dat?

„Geluk", zeiden de menschen.

De dokter had zijn voet bezeerd. Niet ernstig. Maar hij kon niet loopen.

Er waren vele gewonden. Die hadden zijn hulp bitter noodig.

„Zou die dokter uit Kaban Djahe niet kunnen helpen?"

„Aan ons is meer gelegen dan aan die bruintjes", lachte iemand.

„Vragen", zei de onder-directeur.

„Hebben ze daar nog geen telefoon?"

„Te afgelegen."

„Hoe dan te bereiken?"

„Een telegram met een bode van Brastagi."

Zoo ontving Dr. Pont dien Maandagmiddag een telegram.

Toen de bediende er mee binnenkwam, schrok Gerda, zijn vrouw. Henk was niet thuis.

Ze durfde het telegram haast niet openscheuren.

„Zou het iets met thuis zijn?"

Op zulke oogenblikken voel je, hoe moeilijk het is, dat je zoo ver van je ouders afwoont.

Het leek wel, alsof dat ding niet open wou.

Ze las.

Dr. Pont, Kaban Djahe.

Kom waarnemen Namoe Soeroe. Door aardbeving vele gewonden. Dokter ook gewond.

Biegel,
onder-directeur Senembah Maatschappij.

„Heere, ik dank U", klonk onwillekeurig uit Gerda's mond omhoog. „Geen ongevallen thuis."

Ze hadden dien nacht ook wel een paar aardschokken gevoeld, maar niet ernstiger dan gewoon.

Henk moest maar zien, of hij er heen kon. En hoelang? In ieder geval zou hij er vandaag moeten gaan kijken.

„Simsim, ga gauw naar toean dokter. Zeg dat hij dadelijk thuis moet komen."

Simsim legde akelig langzaam het werk, waarmee hij bezig was, neer, alsof hij zeggen wilde: „Wat een drukte. Kan ik niet eerst mijn werk afmaken?" Maar hij hoorde wel aan den toon van de njonja, dat hij toch gaan moest. Kalmpjes wandelde hij de richting uit, waar hij toean dokter vermoedde.

Gerda Pont ergerde zich. Wie weet hoe de hulp van haar man in Namoe Soeroe noodig was. En die jongen liep geen stapje harder.

Eindelijk na tien minuten had hij den toean gevonden. Henk kwam: „Wat is er?"

„Je moet dadelijk naar Namoe Soeroe van de Senembah-maatschappij. Er is aardbeving geweest. Vele gewonden. De dokter is ook gewond."

„Maar mijn zieken hier?"

„Geef den mantri-verpleger je instructies. Bizonder ernstige gevallen zijn er niet. De polikliniek kan tijdelijk wel door den mantri worden waargenomen. Ik zal wel helpen met verbinden. Je kunt die menschen daar toch niet zonder hulp laten!"

„Ik zal wel moeten gaan. Maak wat eten klaar. Ik kom zoo dadelijk terug."

Dr. Pont gaf den mantri-verpleger zijn instructies. Die

nam ook wel eens voor hem waar, als hij een paar dagen met verlof ging.

Hij kon die menschen op de concessie niet in den steek laten. Er zat ook voor het zendings-genootschap een voordeeligen kant aan als hij ging: particuliere praktijk. En misschien kon hij er nog tot zegen zijn. Daar waren ook Inlanders, en daar waren Hollanders, die het Evangelie minstens zoo noodig hadden als de Inlanders.

Toen Dr. Pont tegen den avond de concessie van de Senembah-maatschappij bereikte, waren verschillende gevolgen van de aardbeving reeds weggeruimd. De wegen waren vrijgemaakt van steenen en puin.

Sommige huizen waren echter ingestort. Andere moesten worden gestut. De meeste hadden schade aan daken en muren. Als men de ruïnes zag, mocht het een wonder heeten, dat er geen dooden waren.

De ernstigste gewonden waren gedeeltelijk in het hospitaal der maatschappij ondergebracht; sommige konden echter niet vervoerd worden.

Dr. Pont begon dadelijk met zijn onderzoek. Er waren gelukkig enkele flinke verpleegsters op de onderneming, zoodat hij, na onderzoek, het verbinden aan andere handen kon overlaten. Zijn collega van de tabak-maatschappij had enkele inwendige kwetsuren opgeloopen, waardoor hij zeker drie weken niet in staat zou zijn de patiënten te bezoeken.

Dr. Pont vond het vervelend dadelijk den materieelen kant van de zaak te moeten bespreken. Maar ter wille van de noodlijdende zendingskas kon hij niet anders.

„Hebt U al middelen beraamd om een tijdelijk arts hier te krijgen?", vroeg hij aan den onder-directeur.

„We hoopten, dat U dit tijdelijk zoudt willen waarnemen", gaf deze ten antwoord.

„Maar ik ben geroepen voor het zendingswerk. U begrijpt, daar worden in het moederland de gelden voor saamgebracht. Ik vrees, dat mijn bestuur het niet goed zou vinden, als ik hier weken aaneen blijven zou, en hoogstens een enkelen dag eens naar Kaban Djahe zou gaan. Was U met één dag in de week geholpen, dan met pleizier. Maar U hebt hier voorloopig iemand noodig."

„Wij kunnen toch het zendingsbestuur vergoeding geven? Als U met verlof gaat, doet de mantri-verpleger ook het werk", merkte de onder-directeur op, die goed ter zake kundig bleek te zijn.

„Dat zou natuurlijk kunnen.

Ik vraag het niet voor mezelf, gelijk U begrijpt, maar voor het zendings-genootschap. Ten gevolge van de devaluatie is het werk der Rijnsche zending toch al zoo bemoeilijkt. Het geld is er een niet te verwaarloozen factor."

„Wat dacht U van tweehonderd gulden per week, terwijl U toch één dag per week naar Kaban Djahe kunt gaan?"

„Als U geen anderen dokter kunt vinden, en daar vrees ik voor, meen ik, dat het zendingsbestuur hiermee genoegen zal kunnen nemen", gaf hij zakelijk ten antwoord.

Het was bijna dubbel zooveel als hij zelf verdiende. Voor zijn zendingsbestuur verdiende hij dus het dubbele van zijn salaris, terwijl hij toch één dag per week naar

zijn ziekenhuis kon gaan om orde op zijn zaken te stellen en de ergste gevallen te behandelen.

Hij telegrafeerde zijn vrouw, dat hij voorloopig op Namoe Soeroe bleef. Volgende week Maandag zou hij even overkomen.

Onder de gewonden ten gevolge van de aardbeving vond Dr. Pont Gerard van Hulzen, waar zijn vriend Pe Los hem over geschreven had.

„Aardig opgeknapt?"

Dr. Pont zocht voor de zooveelste maal Gerard van Hulzen nog eens op. Hij had wel gemerkt, dat deze met het geloof van zijn ouders practisch gebroken had. Aan zijn vriend Pe Los had hij nog niet durven schrijven, hoe hij het bij hem had gevonden. Zijn ouders zouden schrikken, als ze hoorden van een „huishoudster". Of zouden die goede menschen niet eens weten, wat dat beteekende? Hij moest zien, dat hij den jongen van Hulzen zelf tot de belijdenis hiervan bracht.

Overigens kon hij niets dan lof hebben voor de zorg van njai Marjati. Het was hier altijd even keurig. Ze kon een voorbeeld zijn voor menige Europeesche vrouw. Ze was ook altijd thuis. Steeds bij de hand als haar toean iets noodig had. Dikwijls kon hij de Europeesche vrouwen nergens vinden, als hij haar mannen bezocht. Er zat iets aandoenlijks in de opofferende liefde van zoo'n njai.

„Ik voel me best, dokter. Mijn been wat stijf in dat rekverband. Het is wel eens moeilijk zoolang op den rug te liggen. Maar het went al."

„U hebt tijd eens over allerlei dingen na te denken." Dokter zei dit droog, langs zijn neus weg, alsof hij niets

bizonders bedoelde. Maar hij raakte daarmee juist een teere plek.

„Ja, dokter, maar al te veel tijd."

„U kunt aan huis denken, aan uw ouders en aan uw broers en zuster . . . ."

„Kent U ze dan?", viel Gerard hem in de rede.

„Kennen, dat is te veel gezegd. Maar ik heb een gemeenschappelijken vriend met uw broer Otto, Pe Los, misschien hebt U wel eens van hem gehoord. Laatst schreef hij mij, of ik U wel eens ontmoette. De menschen denken in Holland, dat Sumatra een dorpje is, waar je elkaar elken dag tegenkomt."

Gerard zweeg. Hij kreeg het niet gemakkelijk. Wat zou die dokter geschreven hebben? Van Marjati? Hij moest er niet aan denken.

Dokter zweeg ook. Gerard was aan de beurt om te antwoorden. Na eenig wachten vroeg hij: „Hebt U hem geschreven, dat U mij ontmoet hebt?"

„Neen, nog niet. Toen hij me schreef, wist ik niets van U af. Ik moest dus wel antwoorden, dat ik U niet kende. En tot nu toe is van schrijven niets meer gekomen."

Wat moest Gerard nu? Moest hij vragen: „Vertelt U, als 't U blieft, niets van Marjati"? Hij durfde haast niet; hij schaamde zich.

Dr. Pont deed alsof hij dit zwijgen niet opmerkte. „Nu maar verder", dacht hij. „Er moet toch aan die valsche verhouding een eind komen."

„Ik zal Pe Los bij gelegenheid maar schrijven, dat het U en uw dochtertje goed gaat. De beenbreuk geneest voorspoedig. Uw dochtertje is een lief ding, dat haar vader zijn eenzame uurtjes aardig opvroolijkt . . . ."

„Dokter, als 't U blieft niet."

„Niet? Weten ze dan niet van Loesi?"

„Neen, dacht U, dat ik het mijn ouders zou durven aandoen te zeggen, dat ik hier een kind bij een „huishoudster" heb? Het zou hun dood zijn."

„En U durft uw ouders wel voor den gek te houden? U durft het God wel aandoen, den God van uw ouders?"

Dr. Pont wist, dat hij hoog spel speelde. Het kon gebeuren, dat van Hulzen boos werd. Die planters waren soms raar volk. Maar zoete broodjes bakken, terwijl het deeg bedorven was, stond hem tegen. Er moest maar van komen, wat er van kwam.

„Dokter, U kent toch het leven hier?

Ik heb het een half jaar volgehouden zonder „huishoudster". Ik vervuilde en kreeg nooit behoorlijk eten. Toen heeft een goede vriend mij ongevraagd deze „huishoudster" bezorgd."

Hij vertelde uitvoerig, hoe het alles gegaan was. Hij hoopte, dat deze dokter zou begrijpen, dat hij niet anders had kunnen handelen.

„Maar, U begrijpt toch, dokter, thuis kunnen ze zich deze moeilijkheden niet indenken. Ze weten niet wat Indië is. Toen ik hier kwam, was het nog anders dan tegenwoordig. Nu zou het misschien zonder „huishoudster" nog gaan, als je flink was. Maar toen was het onmogelijk."

„Onmogelijk, dat is veel te kras. Als we voor Gods Wet buigen, is het zeker niet onmogelijk. Als we gelooven, dat Gods wil te doen alleen goed is, zullen we de zonde zeker niet doen. Dan liever terug, onze positie opgeven. Dan liever gebrek lijden. Of dan liever trouwen met een Inlandsche. Maar niet leven in concubinaat. Dat wil God niet. En daarom mag het onder

geen enkele omstandigheid. Het kan ook nooit voordeel brengen. Geluk is alleen in God gehoorzaam zijn."

„Dat is gemakkelijker theoretisch gezegd, dan in de praktijk volbracht", zei Gerard wat gepikeerd.

„Ik ontken niet, dat het moeilijk is. Maar het gaat er om wat God van ons vraagt.

Je bent uit vrije keus naar Indië gegaan. Je ouders zullen je wel op de gevaren hebben gewezen. Je ouders bidden voor je. Waar je jezelf in de moeilijkheden gebracht hebt, is het ook plicht erin staande te blijven. En in ieder geval de gevolgen van je daden voor je rekening te nemen."

„Wat moet ik dan?"

„Allereerst schrijven aan je ouders, hoe het er mee staat. Dat moet ik niet schrijven, maar jij. En dan met je „huishoudster" trouwen. Dat wil zeggen: haar wettig maken, wat ze feitelijk reeds is: je vrouw.

Denk daar eens over. Je hebt er den tijd voor. Denk vooral eens, hoe je tegenover God moet staan, en hoe je tegenover den God van je Doop je gedragen hebt.

Ik moet nu weg. Ik kom bij leven en welzijn gauw weer eens terug. Bonjour."

Dr. Pont ging met een handzwaai weg.

Gerard had allen tijd om over de dingen na te denken.

Gerard kreeg met God te doen, den God van zijn Doop.

Jan van Gruppen had meer dan eens over zijn Doop gesproken. Hoe God den mensch door den Doop riep tot Zijn dienst. Een gedoopte, die de wereld inging, was een deserteur. Die zou het loon van een deserteur ontvangen.

Hij was gedoopt. Zijn ouders hadden hem van God gesproken, tot Gods dienst geroepen. Zijn ouders baden nog altijd voor hem.

„Als hij eens gestorven was, hoe zou het dan zijn?"

Hij drong die vraag uit zijn gedachten weg. „Als, als . . . ." Hij leefde nog. Daar zich dus maar niet druk over maken. Maar eenmaal kwam toch de tijd, dat hij voor God verschijnen moest. Hoe zou het zijn?

Anderen leefden immers veel slechter dan hij? Behalve dan zijn verhouding tot Marjati was er niets op zijn leven te zeggen.

„Niets, niets . . . . Had hij gebeden, Bijbel gelezen? Had hij ooit naar Gods wil gevraagd?"

Hij had nog wel eens gevraagd: „Hoe zouden mijn ouders dat vinden?" Uit liefde tot zijn ouders had hij zich teruggehouden van allerlei zonden. Maar „Gij zult God liefhebben boven alles. Dit is het eerste en groote gebod." Daaraan had hij practisch nooit gedacht.

Wat moest hij?

Hij was nog niet aan het: „Vader, ik heb gezondigd" toe. Hij durfde het nog niet belijden. Want dan moest hij . . . .

Dagen kwamen, dagen gingen.

Zes weken liggen is een lange tijd.

's Avonds kwamen wel kennissen. De Trompen zochten hem trouw op. Rie Tromp kwam overdag nog wel eens kijken. Ze verwenden hem vreeselijk. Allerlei lekkernijen brachten ze voor hem mee.

Jan van Gruppen bezocht hem soms ook. Tot een intiem gesprek kwam het niet gemakkelijk. Jan vond het een beetje vervelend van Gerards ziekte gebruik te

maken, om hem tot inkeer te bewegen. Ziekbed-bekeeringen, daar hield hij niet van.

Soms verlangde Gerard, dat Jan eens met hem praten zou.

Waar was zijn Bijbeltje? Hij had nu tijd genoeg om er eens in te lezen. Dat ging misschien wel liggende op zijn rug. Hij zou Marjati eens vragen.

„Marjati. Wil je eens kijken onder in den koffer in die kast daar? Er moet een zwart klein boekje in liggen, tamelijk dik."

Marjati ging zoeken.

„Heelemaal onderin. Gooi alles er maar uit."

Eindelijk vond ze het: „Als 't U blieft, toean".

Ze keek met herkennende oogen naar dat boekje. Het leek wel op dat, waar de goeroe op school uit vertelde. Zou het hetzelfde zijn? Maar ze verried in geen enkel opzicht haar gedachten.

De toean ging lezen.

Hij bladerde in de Psalmen.

Psalm honderd drie. Die was bekend.

Loof den HEERE mijn ziel! en al wat binnen mij is Zijn heiligen Naam.

Loof den HEERE mijn ziel! en vergeet geen van Zijn weldaden.

Die al uw ongerechtigheid vergeeft, die al uw krankheden geneest.

Gerard rustte even. Dacht na. Dat zongen ze thuis zoo dikwijls:

Looft Hem, die u, al wat gij hebt misdreven,
Hoeveel het zij, genadig wil vergeven.

Wat had zijn moeder vaak gezegd: „Geen zonde zoo groot, of er is bij Jezus Christus vergeving voor".

Hoe was die tekst ook alweer? Het stond in Jesaja. Hij bladerde in zijn Bijbeltje. Gelukkig het stond in hoofdstuk één: „Al waren uw zonden als scharlaken, zij zullen wit worden als sneeuw, al waren ze rood als karmozijn, zij zullen worden als witte wol".

„Heere, wees mij genadig!", bad hij.

Was het uit een hart „door schuldbesef getroffen en verslagen"? Of kwam deze zucht alleen uit angst voort?

Toen dacht hij weer aan het andere woord. „Zoo iemand den naam van Christus noemt, sta af van ongerechtigheid!"

Stel je voor, dat hij zijn leven veranderde!

Eerst schrijven naar huis. Wat zouden ze zeggen? Wat zouden Bep en Dora zeggen? „Hier de aardige jongen gespeeld, terwijl hij in Indië vrouw en kind had." Ze zouden een afschuw van hem hebben. Ze konden het toch niet begrijpen.

Gerard verontschuldigde zich nog. Zoo kwam hij niet tot de rechte verootmoediging.

Als hij met Marjati trouwde, wat zouden de meeste lui hem hier uitlachen! „Heeft je gebroken been je vroom gemaakt?", zouden ze vragen. „Heeft de aardbeving je heelemaal van de wijs gebracht?" Hij zag hun lachende gezichten al.

En dan een vrouw nemen, die niets om hem gaf. Misschien wilde ze in haar hart niet eens met hem trouwen. Maar als hij het vroeg, zou ze vast zeggen: „Goed, toean". „Zooals toean wil."

En kon hij Marjati mee naar Holland nemen?

Stel je voor, bij zijn volgend verlof Marjati bij zijn ouders thuis brengen als zijn vrouw. Dat ging toch niet?

„Sta af van ongerechtigheid." Concubinaat was ongerechtigheid volgens den Bijbel.

Maar als hij haar wegzond?

Zoo tobde hij met zijn gedachten rond en vond geen rust.

Twee dagen later kwam de dokter weer.

„En . . . .", vroeg deze.

„'t Gaat best. 'k Verveel me wel een beetje. Ik ben bang, dat ik te dik zal worden. Dat mijn kleeren mij straks niet meer passen. Overigens niets te klagen."

„Schrijf je naar huis?"

„Maar wat moet ik dan?"

„Wat je consciëntie je zegt."

„Dat is het hem juist. Ik weet niet wat ik moet." Hij durfde niet goed aankomen met de verontschuldiging: Wat zullen de menschen er van zeggen?

„Mag ik eerst het voornaamste van je vragen?"

Gerard knikte.

„Hoe wil je het leven verder inrichten: Met God of zonder God? Niet hinken op twee gedachten. Kies God of de wereld."

„Ik weet niet goed. Zeggen: „zonder God", wil ik niet. Ik ben nog niet los van mijn opvoeding. Maar in alles leven, zooals jelui orthodoxen het eischen, daar schrik ik ook nog wat van terug."

„Je moet niet leven, zooals de orthodoxen eischen. Je moet leven, zooals God eischt. Daar gaat het om."

„'t Is zoo moeilijk."

„Als je wil, en God om kracht bidt, zal God je ertoe sterken. Dat wil niet zeggen, dat je zonder zonden zult leven. Maar toch, dat je in groote trekken je leven

inricht naar Gods eisch. Je zonden niet goedpraat, maar voor God eerlijk als zonde belijdt. Dus er ook mee breken wilt."

„Je lijkt wel een dominee", leidde Gerard af.

„Ik ben ook een zendeling-arts, dat is half dominee, half arts", lachte Dr. Pont.

„Maar hoe wil je nu?"

„Hoe zullen ze het thuis vinden, als ik met Marjati trouw?

En dan: Wil Marjati mij tot man hebben? Als ik haar zeg: „Je moet met mij trouwen", antwoordt ze vast: „Zooals toean wil". Maar dat is zoo ongeveer slavernij. Hoe weet ik, of ze mij werkelijk tot man begeert?"

„Wat thuis betreft: Ze zullen wel schrikken, wanneer ze hooren, dat je reeds een dochtertje hebt van ruim zes jaar. Maar ze zullen het zeker goedvinden, dat je trouwt. En zooals God je wil vergeven, zullen ze je ook vergeven. Misschien zullen de menschen wat praten. Maar dan zeg ik: „Laat ze kletsen, als ze er pleizier in hebben. Als jij maar doet, wat je voor God en je geweten schuldig bent."

En wat Marjati betreft? Dat is moeilijker. Daar moet ik nog eens over nadenken.

Maar staat het nu vast, dat, als zij wil, jij haar trouwt? Dat moet in de eerste plaats vaststaan."

„Ja . . . . Ik zie er zoo tegenop."

„Denk er toch biddend over. Je moet eindelijk tot een besluit komen."

Dr. Pont ging weer weg. Ongemerkt waren ze in hun conversatie van U tot je overgegaan. Henk Pont hoopte van harte, dat hij mee mocht werken Gerard terug te brengen. „Die jongen is nog niet los", dacht hij. „God

laat hem nog niet los." Hij wilde voor hem bidden.

Werkelijk was er wijsheid toe noodig, om te weten te komen, wat Marjati wilde. Een huwelijk moet toch gesloten worden met volle toestemming van beide partijen.

Hoe dat te weten te komen?

Op een avond kwam Jan van Gruppen.

„Hoe gaat het?"

„Best. Wel eens wat te veel tijd om over alles en nog wat te denken."

„Een mensch wordt er nooit slechter van, als hij eens over zichzelf en zijn verhouding tot God denkt."

„'t Is wel eens moeilijk."

„Dat geef ik toe. Maar we zijn niet voor ons pleizier op de wereld."

„Maar wat moet ik nu?"

Rustig liggen. Verder eens erover nadenken, of je het leven zoo ingericht hebt, als God van je mocht verwachten. En wanneer je mocht merken, dat je leven niet geweest is, zooals het moest zijn — ik vermoed, dat je dit al ontdekt hebt, getuige je vraag — dan „den Weg zurück". Dat is toch wel eenvoudig."

„Maar ik kan niet net doen, alsof er niets geweest is. Ik kan niet terug naar mijn jongensjaren. Ik heb hier geleefd. Ik heb Marjati en Loesi."

„Terug wil niet zeggen: doen alsof er niets gebeurd is. Met terug bedoel ik: naar Gods dienst en Woord terug. En je weet, hoe ik daarover denk."

„Met Marjati trouwen. Maar wil zij? Ze moet me toch trouwen uit vrijen wil. En kan dat een gelukkig huwelijk worden?"

„Je hebt haar genomen. Dat feit is niet te loochenen. Dus is geluk alleen te wachten in den weg van gehoorzaamheid: jullie band wettigen. Nu heb je gelijk: Dat moeten jelui allebei willen. Maar waarom zeg je dat zoo uitdrukkelijk: „Zij moet me toch trouwen uit vrijen wil"? Hoop je soms stil in je hart, dat zij niet wil en je dus met eere van haar af kunt?"

Gerard dacht even na.

„Ik weet het eigenlijk niet", zei hij. „In ieder geval zou ik nooit willen trouwen met een vrouw, die mij niet begeerde. Als een jongeman zich een keer met een lichtekooi heeft afgegeven, behoeft hij haar toch ook niet te trouwen?"

„Dat is wat anders. Zoo een gaat met alle mannen. Marjati is al die jaren je trouw geweest. Alleen als zij per se niet wil, zou je vrij van haar kunnen zijn. Maar dat mag je niet begeeren. Want het is toch jouw schuld, dat ze een kind heeft. Je moet in Marjati zien de moeder van je kind.

Maar je kunt toch best te weten komen, of ze werkelijk met je wil trouwen? Je stelt haar voor, dat ze weg mag gaan, onder gunstige omstandigheden. Is ze blij, dat ze weg kan, laat haar dan gaan. Maar wil ze liever blijven, vraag haar dan waarom? Merk je, dat het alleen om Loesi gaat, zie te weten te komen, of ze misschien, als ze Loesinah houden mocht, naar Java terug wil. Dat is best te ontdekken."

„Ik heb er met Dr. Pont ook al over gesproken."

„En wat zei die?"

„Eerst net als jij: „God eischt trouwen". Maar de moeilijkheid, om te weten te komen, wat Marjati eigenlijk wil, voelde hij ook."

„Die is niet onoverkomelijk.

Maar voor een ding wil ik je waarschuwen: Je ligt hier nu. Je hebt allen tijd om over de dingen na te denken. Ik ben blij, dat je dat doet. Maar doe geen stap onder den indruk van het oogenblik.

Het geldt een stap voor jouw en Marjati's leven.

Is het werkelijk je begeerte voortaan met God te leven, ik zou er dankbaar voor zijn, maar dan blijft dat wel. Wanneer God in je leven is gekomen, laat Hij je niet meer los. Dan kan je best drie maanden met de definitieve beslissing wachten. Maar als je nu met Marjati ging trouwen, onder den indruk van je ongeval, en er was geen werkelijke begeerte God te dienen, het zou op den duur een massa ellende geven. Want haar tot vrouw te nemen, eischt voor 't oogenblik eenige zelfverloochening; maar haar als vrouw te houden en te eeren, zal op den duur minstens evenveel zelfverloochening eischen. Een huwelijk tusschen jelui kan alleen goed gaan, als je het sluit in het geloof. Dus geen overhaasting. Denk erover. Bid God om wijsheid. Maar beslis nog niet. Wacht met de beslissing tot je heelemaal weer beter bent."

„Je kunt wel gelijk hebben", zei Gerard. Hij voelde wel: Het was gemakkelijker nu te beslissen dan straks. „Je moest eens met Dr. Pont kunnen praten. Drie weten meer dan twee."

„Dat treft misschien wel eens."

Henk Pont vond de ideeën van Jan van Gruppen lang niet slecht. Wel zag hij bezwaar in het uitstel. Maar hij begreep er ook het nut van. Als Gerard biddend er mee bezig was, zou het best in orde komen.

Hoe meer Gerard erover nadacht, des te meer werd hij overtuigd, dat hij Marjati trouwen moest. Zijn opvoeding en het gebed van zijn ouders begon vrucht te dragen. Hij leerde de zonde van zijn leven inzien. Hij leerde den rijkdom van Gods genade in Christus waardeeren.

Hij nam zich ernstig voor: Hij zou Marjati tot vrouw vragen. Hij hoopte, dat er in die drie maanden niets zou gebeuren, dat zijn plannen in de war bracht.

En Dora Roelants?

Gerard begreep, dat hij aan dit meisje niet meer denken mocht. Haar beeld moest weg uit zijn hart. Marjati had recht op zijn liefde.

Als hij ook maar verzekerd kon zijn van Marjati's liefde.

Dr. Pont was weer naar Kaban Djahe vertrokken. Gerard kon de eerste weken na zijn herstel het werk nog niet goed doen. Hij had door het lange liggen het loopen bijna verleerd. Zijn been leek stijf, alsof het nooit meer in orde zou komen. De dokter van de onderneming had hem uitgelachen voor zijn vrees. „'t Komt best in orde, hoor", had hij gezegd. „Zoo loopen ze eerst allemaal. Over een paar weken ben je weer de oude."

En werkelijk, het was uitgekomen. 's Maandags, negen weken na de aardbeving, kon Gerard zijn werk weer beginnen. Eerst kalmpjes aan, hij werd nog wat gauw moe, maar de volgende week was hij het leed al weer te boven en werkte hij als voorheen.

Hij bleef bij zijn plan den Heere te willen dienen.

Toen hij voor 't eerst na zijn ongeval weer aan tafel at, bad hij voor zijn eten.

„Wat doet Pah?", vroeg Loesi, die zag, dat hij zijn oogen sloot. „Is Pah moe? Gaat Pah slapen?"

Gerard had gezegd: „Pa bidt. Pa is stout geweest. Pa heeft vergeten te bidden".

„Loesi ook bidden", decreteerde de kleine.

Toen moest Gerard zijn dochtertje het eerste kinder-

gebedje leeren: „Heere, zegen deze spijze. Amen". Het ging wel wat wonderlijk. Maar het ging toch.

Bij het begin van den cursus zou Loesi naar school in Medan. Ze kon in een internaat. Het was een Christelijke school. Gerard hoopte, dat ze daar van Christus Jezus hooren zou en dien Heiland liefkrijgen. Van Zaterdags tot Maandags kon ze thuis komen.

„Marjati", zei hij op een avond, „je hebt wel gemerkt, dat hier allerlei na mijn ziekte veranderd is. Ik heb hier niet gedaan, wat ik moest doen. Ook tegenover jou niet. Met jou blijven leven, zooals tot nu toe, mag ik niet en wil ik niet meer. Er moet verandering komen."

Marjati schrok. Inwendig was ze heel angstig. Maar ze liet niets merken. Het kostte haar wel moeite zich te beheerschen. Het ging om Loesi en den toean. Maar het lukte.

Ze antwoordde schijnbaar onverschillig: „Zooals toean wil".

„Wil jij naar Java terug. Ik zal het met de maatschappij in orde maken, dat je naar Java terug kunt gaan. Ik zal je geld geven, zoodat je voorloopig in je geboortedorp kunt gaan wonen. Daar zul je wel een man vinden. Je bent nog jong."

„Wilde toean dat doen?", dacht ze bang, „haar zoo wegsturen? Zij had toch altijd goed voor hem gezorgd? Maar hij wilde zeker een blanke vrouw." Haar houding en woorden toonden echter enkel onderdanigheid.

„Zooals toean wil."

„Of wou je liever bij mij en Loesinah blijven?"

Nu kwam het op beheerschen aan. Wat priemden die vragen in haar moederhart. Maar een Javaan, vooral een Javaansche vrouw, heeft onderdanigheid geleerd.

Zoo wist ze ook op deze vraag schijnbaar rustig te antwoorden:

„Als toean wil, hier blijven".

Gerard werd een beetje kriegel. Had ze dan geen gevoel? Het leek wel alsof zelfs haar kind haar koud liet. „Als toean wil", dat was het eenige. Weer voelde hij het bezwaar, om met zoo'n vrouw het leven te moeten deelen.

„Het zal moeilijk gaan, Marjati. Ik wil voor Loesinah blijven zorgen. Ik zal heel goed voor haar zorgen, geloof dat maar. En jij moogt naar Java. Ik geef je veel geld. Wees dus maar blij."

„Ja, toean", zei ze koud.

Marjati ging de kamer uit. Naar Loesi's slaapkamertje toe. Toen kon ze zich niet bedwingen. Ze liet zich op den grond vallen en barstte in hartstochtelijk snikken uit.

Weg van den toean, weg van Loesinah. Java was haar vreemd geworden. Wat gaf ze om geld? Ze had hier haar leven gevonden. En levensgeluk. Ze had soms gedacht, dat Goesti Jesoes haar alles hier gegeven had, omdat ze Hem had gebeden. Nu nam Hij het weg, omdat ze Hem niet had gediend.

Gerard was ten einde raad.

Hij had gemeend, dat het Gods weg was, haar te huwen. Maar er bleek niet de minste band aan hem. Zelfs Loesi scheen haar niet te binden. Ze scheen het prachtig te vinden naar Java te mogen.

Hij bleef min of meer verslagen zitten.

Waar bleef ze? Ze moest noodig wat te drinken geven.

Na een twintig minuten wachten, dacht hij: „Toch eens kijken waar ze is".

Hij vond haar in Loesi's kamer: Een hoopje verdriet op den grond.

„Marjati, waarom huil je?"

Zij schrok op. Ging in een ootmoedige houding staan, alsof ze kwaad gedaan had met huilen. Toen antwoordde ze:

„Omdat ik bij den toean en bij Loesi weg moet."

„Je zei toch: „Wat toean wil"?"

Marjati begreep de logica van deze opmerking niet. Omdat toean zoo wilde, moest zij berusten. Maar ze kon daarom toch wel verdrietig erover zijn.

„Ja, toean."

„Ben je dan niet blij, dat je weer naar Java moogt. En je krijgt veel geld. Duizend gulden. Als je bij mij zoudt blijven, zou je nooit meer naar Java mogen. Nooit meer je vader en moeder zien. Straks naar Holland, waar het koud is. Je gaat toch liever naar Java."

„Wat toean wil."

Er was immers nooit aan haar gevraagd, wat zij liever wilde. Zij moest gehoorzaam zijn.

„Maar wat wil jij liever: Nooit meer naar Java, altijd hier bij mij blijven, of voorgoed naar Java en je ouders met veel geld?"

Vreemd waren die Hollanders toch. De toean had immers gezegd, dat ze niet blijven kon.

„Toean heeft gezegd, dat ik weg moest."

Gerard werd er weer verdrietig onder.

„Maar wat wou je nu zelf. Ik wil weten, wat jij wilt."

Nu begreep ze den wil van den toean, dat ze haar gedachten moest uitspreken. Daarom zei ze eindelijk:

„Ik wil graag altijd bij toean en Loesi blijven."

„Maar dat kan niet, zooals tot nu toe. Dat mag niet."

„Toean zegt het." Ze begreep er niets van.

„Als je hier wilt blijven, moet je mijn vrouw worden."

„Zooals njonja Tromp van toean Tromp is?"

„Ja, Marjati. Zooals njonja Tromp van toean Tromp is. En dat voor heel je leven."

Ze keek met verwonderde, ietwat angstige oogen. Dat kon toch niet?

„Marjati. Bij mij thuis in Holland dienen mijn vader en moeder Goesti Jesoes. Die heeft gezegd, dat een man één vrouw moet hebben. Ik wilde daarom eerst geen „huishoudster". Maar het ging hier verkeerd, daarom bracht toean Brinkman jou. Je weet, hoe het gegaan is. Ik wilde je niet missen, je zorgde te goed voor me. Daarom zijn we als man en vrouw gaan leven. Maar dat is verkeerd van me geweest. Dat is zonde.

Nu moet het anders.

Als je mijn vrouw wilt worden, zal ik met je trouwen. Dat wil Goesti Jesoes. Maar als je dat niet wil, dan mag je naar Java terug met veel geld."

„Heeft de toean, toen hij kind was, ook op school van Goesti Jesoes gehoord?"

„Ja, hoe kom je daar bij?"

„Marjati ook. Toen ik kind was, wilde ik Hem dienen. Maar mijn ouders wilden niet. Op Java dacht ik: De blanken dienen Goesti Jesoes. Maar hier dient niemand Hem. Ik wilde graag meer van Hem hooren."

„Maar wat wil je nu?"

„Toean zegt: Goesti Jesoes wil, dat ik trouw met Marjati. Maar houdt toean dan van Marjati?"

Gerard keek op. Dus Marjati voelde hetzelfde bezwaar als hij. Ze wilde niet met hem trouwen als hij

haar nemen wou tegen zijn zin. En ze wilde Jezus leeren kennen. Ze had als kind van Hem gehoord. Maar bij hem in huis nooit. Zelfs na zijn beenbreuk had hij den naam Jezus in Marjati's tegenwoordigheid niet genoemd.

Hij keek haar eens aan. Bekeek haar beter dan hij ooit tevoren gedaan had. Alsof hij iets van haar ziél wilde te weten komen.

Zij was bruin. Maar niet grof. Fijn gebouwd. Er lag uitdrukking in haar gezicht. Ze was vrij tenger gebleven. De meeste njai's werden spoedig log en dik. Ze hadden een te gemakkelijk leventje. Marjati was altijd druk in de weer geweest. Voor hem en Loesi. Dat had haar jeugdig gehouden en slank. Wat had ze altijd goed voor hem gezorgd! Hij had haar nooit genoeg gewaardeerd. Ze bleek ook dieper na te denken dan hij ooit had durven hopen. Door haar sterke beheersching openbaarde ze niet wat ze dacht. Hij kon daar een voorbeeld aan nemen. Hield hij van haar? Anders dan van Dora. Toch wel. Hij waardeerde haar trouwe zorg. En hij vond het fijn naar haar schuchtere opmerkingen te hooren.

„Ik wil je trouwen, omdat Goesti Jesoes het beveelt. En ik houd ook van je. Ik zou je erg missen, als je weg ging. Wil je nu mijn vrouw worden?"

„Ja, toean."

En toen gebeurde, wat hij nooit van Marjati had verwacht, maar wat ze Loesi dikwijls had zien doen: Ze sloeg haar armen om zijn hals en zei: „Ik vind het heerlijk".

's Avonds vertelde Gerard aan de Trompen en Jan

van Gruppen, dat hij met Marjati gesproken had en overtuigd was, dat ze werkelijk van hem hield.

„Ik ben er blij om, dat het zoo gegaan is", zei van Gruppen. „Het had zoo anders kunnen zijn. Er zijn weinig njai's als Marjati. In de eerste plaats al: niet één op de tien zal hebben schoolgegaan. Zij is zelfs op een zendingsschool geweest en staat niet vreemd tegenover het Christendom. Dan: de meeste njai's worden gauw lui en dik. Zij is ijverig en slank gebleven. Ook heb je er velen, die niet weten wat trouw is, die zich afgeven met iederen man, die ze krijgen kunnen. Over 't algemeen moet je van de zedelijkheid der Inlanders geen te hoogen dunk hebben. En een blanke te bedriegen is in hun oogen geen kwaad. Ze zijn immers ook niet getrouwd. Marjati is je trouw gebleven al dien tijd. Dat zijn dingen, waar je niet dankbaar genoeg voor kunt zijn."

„We hebben haar hier bijna een jaar gehad. En zooals we toen al gezegd hebben: Ze hield zich flink tegenover de bedienden", zei Rie Tromp. „Je weet: Ik zie die noodzakelijkheid om haar te trouwen zoo niet in. Maar wanneer je haar trouwt, krijg je voor een Javaansche een vrouw uit duizend."

„Ik begin hoe langer hoe meer in te zien, dat God me hier bewaard heeft. Ik heb vroeger wel eens gelachen om de telkens terugkeerende uitdrukking in moeders brieven: „We bidden voortdurend voor je", of zoo iets. Nu begrijp ik de waarde van dat gebed."

„Nu aan je ouders schrijven."

„Het moet. Toch zie ik er zoo vreeselijk tegen op. Ze zullen zoo schrikken. Ik heb al eens in mijn brieven laten uitkomen, dat ik heb leeren inzien, dat ik hier

veel bedorven heb. Ik heb ze eenigszins voorbereid. Maar ze zullen toch niet vermoeden, dat het zoo erg is."

„Ze uitvoerig de omstandigheden schrijven. En laten merken, dat je hebt leeren verstaan, dat God je tot dat huwelijk roept.

Wees er zeker van, ook je ouders zullen je graag vergeven. Eerst zullen ze wel schrikken. Het zal een teleurstelling voor hen zijn, als ze hooren, hoe je hier hebt geleefd. Maar ze zullen blij zijn, dat je nu voortaan met God wilt leven."

„Vader, een brief van Gerard, een extra dikke", riep Bep, die juist de post uit de brievenbus had gehaald.

„Alweer. De vorige week hebben wij pas een brief gehad. Onze jongen schrijft toch trouw, he vader? En hij schijnt door dat gebroken been ook nader tot den Heere te zijn gekomen."

„Ja, ja, jij pocht maar op je zoon, vrouwtje. Gauw eens lezen wat er is."

Mijnheer van Hulzen sneed den brief open en begon te lezen. Eerst werd hij bleek, toen rood. Mevrouw zag het.

„Wat is er?"

„Stil maar. Erg genoeg. Straks mag jij lezen."

Eindelijk legde mijnheer den brief neer.

„'t Is wat moois. Vreeselijk."

Hij ging de kamer uit.

Mevrouw nam gauw den brief. Haar man leek geheel en al van streek.

Ze las.

„Lau Rakit, 8 Sept. '28.

Lieve vader en moeder,

U zult wel veel verdriet hebben, als U dezen brief hebt gelezen. Maar ik mag niet zwijgen. Gelijk ik voor God mijn zonde heb beleden, zoo moet ik het ook aan U doen.

Feitelijk heb ik U bij mijn vorig verlof voortdurend bedrogen. Ik heb me voorgedaan, als een gehoorzamen, godsdienstigen zoon, terwijl ik practisch in Indië met God en Zijn Wet afgedaan had. U dacht een reinen jongen in uw huis te hebben. En ik was vader van een kind."

Mevrouw van Hulzen kon zich niet goed houden. De eerste zin stemde haar hoopvol. Maar dit .... vreeselijk. Ze begon te snikken.

„Moeder, wat is er? Is er iets met Ger?", vroeg Bep.

„Je zult het wel hooren, kind." Ze dwong zich om verder te lezen.

Toen kwam het heele verhaal van zijn leven in Indië. Hoe hij verwaarloosd was en Brinkman hem Marjati gezonden had.

„Vader, moeder. Dat was *mijn* schuld. Ik had net gedaan, alsof ik een ongeloovige was. Wel leefde ik netjes. Ik vloekte niet en ik bedronk mij niet. Maar om God en Zijn dienst bekommerde ik mij nooit. Brinkman kon niet anders denken, dan dat ik geheel onverschillig was. De ongetrouwde assistenten hadden allemaal een njai. De getrouwden .... daarmee was het op een enkele uitzondering na nog droeviger gesteld. Brinkman beschouwde het als een gril, dat ik me zonder „huishoudster" wilde redden. Hij zei nog: „Dat kan iemand

alleen volhouden uit diepe godsdienstige overtuiging en niet ter wille van ouders". Die woorden hadden me tot waarschuwing moeten zijn. Maar ik ging voort op mijn eigenwilligen weg."

Hij schreef hoe het verder was gegaan. Van kwaad tot erger. Zelfs geen vormelijk bidden meer.

Bij zijn verlof deed hij, om zijn ouders te believen, alsof hij nog naar de kerk ging en bad. Maar hij was geheel van God vervreemd.

„Na mijn verlof vond ik hier Jan van Gruppen. Die was Gereformeerd. Hij had bij de Trompen gevraagd, of hij daar eten mocht. Toen zag ik, dat het ook anders kon. Jan van Gruppen heeft mij tot God en Zijn gehoorzaamheid teruggeroepen. „Je moet trouwen met de moeder van je kind. Een Javaansche vrouw is evengoed een vrouw als een blanke. Als je een kind bij een blanke had, zou je jezelf ook verplicht achten haar tot vrouw te nemen." Ik wilde niet. Ik praatte mezelf voor: „Dat kan ik mijn ouders niet aandoen". Ik wilde niet buigen voor Gods Wet.

Toen kwam de aardbeving. Ik was niet ernstig gekwetst, een ongevaarlijke beenbreuk. Toch zes weken liggen. Dr. Pont kwam. Sprak van huis. Hij zei hetzelfde als van Gruppen."

Gerard schreef over zijn strijd, hoe hij terug wilde krabbelen; van zijn poging om zichzelf te handhaven, om aan den eisch Gods te ontkomen.

„Maar God is me te sterk geworden. Ik leerde mijn zonde zien. En ik begreep: Geen vergeving zonder te breken met mijn ongerechtigheid. Dat kon niet anders dan door den feitelijken toestand te wettigen. Marjati is voor God mijn vrouw. Ze moet het ook voor de

menschen worden, wat de wereld hier ook van zeggen mag."

Hij schreef over de moeite, die hij had gehad, om achter Marjati's gevoelens te komen. En hoe God het wonderlijk wel had gemaakt.

„Lieve ouders. Ik vraag uw toestemming om met Marjati te trouwen. Ik vraag, of U mij wilt vergeven. Ik vraag U Marjati als uw kind en Loesinah als uw kleinkind aan te nemen.

U zult aan de gedachte moeten wennen, een Javaansche als schoondochter. Om mijn zonde zult U dat offer moeten brengen.

Begin November wilde ik trouwen. Schrijft U als 't U blieft gauw."

Er volgden nog eenige groeten.

„Uw U liefh. zoon,

Gerard."

Mevrouw van Hulzen stak den brief bij zich en ging er mee naar het kantoor.

„Wat moet het nu, man?"

„Natuurlijk, ze moeten trouwen. Maar dat hij zoolang er mee geleefd heeft. Dat is de straf op mijn lauwheid, dat ik hem naar Indië heb laten gaan."

„Hij schijnt er erg berouw over te hebben."

„'t Is te hopen. Met dat al zitten wij er maar mee. Zoo brengt die jongen schande over je."

Het werd een kort briefje, dat Gerard als antwoord ontving. Hij wist niet en kon niet weten, dat zijn vader wel zesmaal begonnen was en den brief, half af, had

doorgescheurd. Booze brieven, harde brieven. Het resultaat was het volgende:

„Schoonhoven, 2 Oct. '28.

Onze zoon Gerard,

Je begrijpt, hoe je brief ons bedroefd heeft. Maar als je berouw echt is, kan die droefheid op den duur tot blijdschap worden.

Wij verstaan: Dit huwelijk heb je noodzakelijk gemaakt. Wij moeten je dus wel onze toestemming geven. Wij zullen aan de idee van een Javaansche schoondochter nog moeten wennen.

Je schrijft: Je vrouw is op een zendingsschool geweest en heeft als kind van Jezus gehoord. We hopen, dat ze in den Christus der Schriften mag leeren gelooven.

Wij blijven voor je bidden.

Je ouders."

Een week na zijn brief van schuldbelijdenis zond Gerard zijn ouders een portretje van Loesinah en van Marjati met Loesi.

Bij een volgenden brief had Marjati enkele woorden geschreven.

Dat was wel niet zoo heel eenvoudig gegaan. Maleisch schrijven kon ze aardig goed. Maar Hollandsch schrijven had ze nooit geleerd. Ze had eerst een kladje gemaakt, dat Gerard had verbeterd. De zakelijke inhoud was in ieder geval van haar.

„Marjati groet U. Zij wil een gehoorzame schoondochter van U worden. Zij wil evenals uw zoon den Heere Jezus probeeren te dienen."

Deze dingen verteederden moeder van Hulzen geheel.

En Bep?

Die vond het wel interessant een bruine schoonzuster. „Als ze maar een Christin is, moeder", zei ze. „Dat is het voornaamste."

De andere broers en zusters zeiden er niet veel van. Ze vonden het vervelend tegenover hun kennissen. Vroeger klonk het wel interessant: een broer in Indië. Het ging hem goed. Maar met dit huwelijk had hij al den glans van zijn Indische loopbaan weggenomen. „Och, in iedere familie is wel eens wat. Je moet erin berusten", merkte Huib wijs op.

Den vierden November van het jaar negentienhonderd acht en twintig werden Gerard van Hulzen en Marjati door den ambtenaar van den burgerlijken stand te Medan in den echt verbonden.

Als getuigen waren tegenwoordig Geert Tromp en Jan van Gruppen. Tegelijk werd Loesinah als kind van Gerard van Hulzen geëcht. Loesinah van Hulzen was voortaan haar wettige naam.

Ook Rie was mee naar Medan gegaan.

Na afloop van de „plechtigheid" hadden ze met zijn vijven een dinertje bij de Boer.

Marjati was vreemd en stil. Ze kon zich niet de gelijke achten van dien toean en die njonja. Evenmin kon ze zichzelf voorstellen als njonja van Hulzen. Njonja's waren immers altijd blank. En toch was ze het. En ze zou als zoodanig moeten optreden.

Rie kon er ook moeilijk toekomen Marjati als gelijke te beschouwen. Zij deed heldhaftige pogingen met haar een gesprek te beginnen. Ze had echter Inlanders alleen

als bedienden gezien. Marjati bemerkte dit wel. Dat maakte haar schuw en stil.

Zelfs Gerard moest wennen aan zijn veranderde verhouding tot Marjati. Het zou haar geen moeite kosten hem gehoorzaam te zijn en te volgen. Die bepalingen van het burgerlijk wetboek der Nederlanden waren voor deze vrouw vanzelfsprekend. Maar voor Gerard was het moeilijker zijn vrouw als echtgenoote te erkennen. Alles met haar te bespreken, zooals onder man en vrouw gewoonte is. Vroeger beval hij: „Marjati, doe dit of dat". Nu zou het anders moeten. Ter wille van de bedienden, ter wille van de Europeanen en bovenal omdat ze er recht op had, zou hij haar met dien eerbied moeten behandelen, die een man zijn vrouw schuldig is. Het zou wel eens moeilijk wezen. Maar hij was vol goeden wil.

En zijn collega's?

De meesten dachten, dat hij door zijn ongeval een beetje overspannen was geworden. „Wie doet nu zoo iets? Trouwen met zijn njai. 't Is shocking", merkte een van de heeren op.

„Ik erken haar vast niet als gelijke", zei een van de dames bij voorbaat. Meteen wierp ze een blik van verstandhouding naar een ongetrouwd heer, met wien ze wel eens 'n wat al te intieme connectie had.

„Die van Hulzen is altijd een zonderling geweest", vond een derde.

„Het zal hem bij zijn promotie ook hinderen. Een Hollander, die met een bruintje getrouwd is, kon je toch niet als administrateur hebben."

„Kan ze hier gewoon in de soos komen?", vroeg een van de dames met schrik.

„Daar zal weinig aan te doen zijn. Door haar

trouwen met hem hoort ze in staat en positie bij haar man."

„Pas maar op, Lily, ze heeft een aardig snoetje. Straks snoept ze jou je vriendjes nog af."

„Poeh", deed Lily verontwaardigd. In haar hart was ze toch een beetje bang. Ze had graag de heeren om haar heen, hoezeer haar eigen man zich ook ergerde aan dat gekoketteer.

Gerards positie in Indië was niet gemakkelijker geworden door zijn huwelijk.

Tegen den herfst van 1931 kwam Jan van Gruppen met verlof in Holland. Hij had van Hulzen beloofd naar Schoonhoven te gaan en zijn ouders van alles op de hoogte te stellen. Een beteren advocaat dan van Gruppen kon Gerard moeilijk vinden.

Drie weken na zijn aankomst in het vaderland zocht Jan Schoonhoven op. Hij werd hartelijk ontvangen. Hij merkte spoedig, dat Gerards ouders nog altijd gebukt gingen onder het gedrag van hun zoon. Vooral zijn vader was nog lang niet met zijn huwelijk verzoend.

Jan vertelde van de moeilijkheden van het plantersleven in de rimboe. „Dat begrijpen de menschen hier niet. Maar er is practisch geen enkele planter daar in de eenzaamheid, die geen „huishoudster" heeft. Ik heb het getroffen, dat ik bij de Trompen kon eten. Maar zonder huishoudster is het bijna geen doen.

De lui daar zijn hartelijk en gul, maar ze leven practisch zonder God. Alleen in Medan is een kerk. Geestelijke verzorging is er daarom weinig. Een Zondag is er niet. Iemand moet wel heel vast in zijn schoenen staan, wil hij niet meegaan met den stroom. Iemand, die er niet geweest is, kan de moeilijkheden, waarmee de

menschen daar te worstelen hebben, zich bijna niet indenken.

Ik praat Gerards gedrag niet goed. Hij heeft er zelf ook het zondige van ingezien. Daarom heeft hij Marjati getrouwd. Dat was de zuivere consekwentie van zijn samenleven. Gelukkig voor hem dat zij een hoogstaande vrouw is. Ik zou heusch niet in ieder geval een planter den eisch durven stellen zijn njai te trouwen, ook al had hij een kind bij haar."

Jan begon nu Marjati te prijzen. „Ze lijkt veel op de deugdelijke huisvrouw uit Spreuken 31. Wij stellen tegenwoordig andere eischen aan een vrouw. Wij zoeken in de vrouw een kameraad, waarmee we over alles en nog wat praten kunnen. In het Oosten zijn de vrouwen zoo niet. Maar Marjati is trouw en ijverig. Ze zorgt voor het huis haars heeren. Ze brengt hem voordeel aan. Ze weet hem allerlei te verschaffen, dat oppervlakkig onbereikbaar lijkt. Ze is in zorg en trouw verre te verkiezen boven de meeste blanke dames daar."

Mijnheer en mevrouw van Hulzen luisterden stil. In hun hart waren ze blij, dat iemand voor Gerard kwam pleiten. Hun ouderhart aanvaardde iederen pleitgrond maar al te gaarne.

Jans laatste woorden waren Bep echter wat te kras. Ze kon er het zwijgen niet aan toedoen. „U stelt de blanke dames niet erg hoog, merk ik. Ik begrijp niet, waarom U geen Javaansche genomen hebt."

„Dat heb ik toch gezegd", gaf Jan lachend ten antwoord. Hij mocht zoo'n uitval wel. „Wij verlangen wat meer. Met een Inlandsche kan je moeilijk redeneeren en disputeeren. Ze zijn meer huisvrouw, geen

kameraad. Maar zelfs de beste Hollandsche dames staan, althans in Indië, wat hun zorg voor het huis betreft, achter bij de Javaansche vrouwen. Een Hollandsche vrouw kan zoo goed niet tegen het klimaat. Ze is gauw moe, daarom vaak lusteloos. De Inlandsche vrouwen zijn aan het klimaat beter gewend.

Toch is Marjati ook voor een Javaansche vrouw een uitzondering. De meesten nemen het met huwelijkstrouw niet zoo ernstig. Marjati wel."

„En ze werd „huishoudster"? Dat lijkt me weinig hoogstaand", vond Bep weer.

Jan voelde, hoe het zijn plicht was Marjati te verdedigen. Gerards vrouw mocht hier geen menschen vinden, die haar verachtten, hoogstens duldden, maar Gerards familie moest haar leeren liefhebben als een dochter en een zuster.

„Huishoudster worden is geen vrije keus. Ze worden eenvoudig gedwongen. Zoo'n contract-koelie moest eens wagen „Neen" te zeggen, als een toean haar als njai hebben wou. Ze moet, daarmee af.

Gelukkig komen er tegenwoordig meer vrije arbeiders. Heel dat bestaan van contract-koelie is ellende."

Ondertusschen had Jan wat beter op Bep gelet. „Dat was dus Gerards meest geliefde zus", dacht hij bij zichzelf. „Een aardig meisje."

Zooals vanzelf spreekt, was de belangstelling groot naar Gerards kinderen.

Na het huwelijk van Gerard met Marjati waren twee kleintjes geboren, een jongen en een meisje.

Gerard had, toen de eerste verwacht werd, aan zijn ouders gevraagd, of hij het kind naar een van hen mocht noemen. „Ik zou het zoo graag willen. Ik zou

daarin het bewijs zien, niet alleen, dat U mij vergeven hebt, maar dat U ook Marjati als uw dochter hebt erkend."

Aart had wel geplaagd: „Dan krijgen we een bruine Jaap en Lies". Maar hij meende het zoo kwaad niet. Vader en moeder van Hulzen hadden graag hun toestemming gegeven. Ze hadden ook geschreven over het doopen.

Gerard leefde onder invloed van Jan van Gruppen meest met de Gereformeerden mee. In de Gereformeerde kerken worden echter alleen kinderen gedoopt, wanneer ten minste een der ouders belijdend lid is. Dat was bij Gerard en Marjati niet het geval. Op het aandringen van zijn ouders had Gerard zich toen bij de Indische Kerk aangesloten, en was de kleine Jacob Hendrik tegelijk met Loesinah, daar gedoopt. Twee jaar later kwam een meisje, dat naar moeder Elizabeth genoemd werd.

Jan van Gruppen vertelde van Loesi, die nu elf jaar was. Ze leerde goed. Ze had een prettig gezichtje. Iets Indisch natuurlijk. Ze was lichtbruin van huid. Ze had donkere oogen, die fonkelen konden, maar soms ook droomerig zien. Ze was aanhankelijk en lief, soms wat teruggetrokken.

De kleine Jaap was een leuke kleuter, nu drie jaar oud, lenig als een kat, vlug als water; je moest altijd op hem letten.

Mevrouw van Hulzen maakte zich al bezorgd voor de auto's. „Die rijden tegenwoordig zoo hard. Het is een wonder, dat er niet meer kinderen onder geraken."

„U mag wel eerder op het dak passen, mevrouw",

was Jan zoo onvoorzichtig om te waarschuwen. „De kleine jongen zit er op, eer U er aan denkt."

De gedachte van de kleine Jaap op het dak, deed het hart van mevrouw van Hulzen haast stilstaan van angst. „Stel je voor!"

Toen Jan den angst merkte, die hij door zijn woorden had verwekt, haastte hij zich mevrouw van Hulzen wat gerust te stellen:

„'t Zal wel wat meevallen, mevrouw. Het is een handig ventje. En we gelooven toch ook, dat God de kleinen bewaart?"

Het werd een prettige dag. Jan moest beloven gauw nog eens terug te komen. Er was nog zooveel te vertellen. Hij moest dan een paar nachten blijven.

Jan beloofde.

's Avonds dankten mijnheer en mevrouw van Hulzen den Heere, dat Gerard Jan op zijn weg had mogen ontmoeten. Hij was, met Dr. Pont, het middel geweest om hun jongen weer op den rechten weg te brengen.

Thuis gekomen, kon van Gruppen Bep maar niet vergeten. En eer er drie weken verder waren, zat hij weer in Schoonhoven. Jan trachtte bizonder met Bep in gesprek te komen. Omdat ze veel van Gerard hield en graag ook over Marjati hoorde, had Jan stof genoeg om haar te boeien.

Ze wilde van alles weten. Van het werk der assistenten. Wat de koelies moesten doen en de Javaansche vrouwen. Hoe warm het was. Van den groei der tabaksplanten. Waarom ze b.v. niet om de twee jaar tabak op hetzelfde veld konden planten. En zoo voort.

Jan vertelde met animo. Bep was zoo anders, dan de

vrouwen, die hij in Indië ontmoet had. Het deed hem goed met een belangstellend, ontwikkeld Hollandsch meisje te kunnen spreken, een meisje bovenal, waarmee je één van geest was.

Bep vroeg naar het kerkelijk leven. Naar het rondreizen van den dominee. Ze schrok, toen ze hoorde, hoe vele jonge menschen voor God en Zijn dienst verloren gingen. De verleidingen waren zoo groot.

Hoe Bep echter over Jan van Gruppen dacht? Het leek er veel op, alsof haar belangstelling enkel uitging naar de omgeving, waarin haar broeder geleefd had en nog leefde. Zij vond het prettig, dat Jan haar hiervan vertellen kon. Maar de persoon van den verteller scheen haar niet bizonder te interesseeren.

In Februari kwam Gerard met Marjati en de kinderen.

Hoe zouden zijn ouders hem en vooral zijn vrouw en kinderen ontvangen?

Marjati was na haar huwelijk iets zelfstandiger geworden, iets meer zelfbewust. Maar zoodra ze merkte, dat de njonja's haar min of meer als een njai bleven beschouwen, trok ze zich terug. Dan kon ze soms ook dagen achtereen teruggetrokken tegen Gerard zijn, tot hij haar weer troostte met een: „Jij bent toch mijn eigen lief vrouwtje. Trek je van de menschen niets aan!"

Als de Gereformeerde predikant in Lau Rakit kwam, gingen ze met hun drieën steeds luisteren. Marjati volgde de preek vol aandacht. Ze zei niet veel. Het was voor Gerard moeilijk na te gaan, hoe diep het Evangelie in haar hart wortel schoot. Ze lazen samen in den Bijbel. Ze baden. Hun leven had het uiterlijk van een Christe-

lijk leven. Maar met elkander over de geestelijke dingen spreken, deden ze weinig, hoogstens maar een enkel schuchter woord.

Holland. Hoe zou Marja, zooals Gerard begonnen was haar te noemen, zich daar houden. Zouden de menschen vriendelijk zijn en tegemoetkomend? Of uit de hoogte en hard?

En dan de kou?

Er woei een scherpe, gure wind over het Utrechtsche perron toen de boottrein uit Genua aankwam. Gerard keek uit het raampje. Daar stond Jan van Gruppen. Fijn, dat die er nog een paar weken was. Fijn, vooral voor Marja, hier een bekende te zien.

Daar stonden vader en moeder ook. Ze waren een stuk ouder geworden! Het viel nu veel meer op, dan den vorigen keer. Vader was ook al drie en zestig, en moeder negen en vijftig. Ha, Bep was er ook.

Even schoot hem de gedachte aan Dora door het hoofd. Gelukkig, die was verleden jaar getrouwd met een onderwijzer. Die zat ver weg, ergens in Overijssel. Hij zou het toch niet prettig gevonden hebben haar terug te zien, al was hij over zijn verliefdheid geheel en al heen. Hij begon werkelijk hoe langer hoe meer van Marjati te houden. Ze was zoo aanhankelijk en trouw. Ze had alles voor hem over.

De trein stopte.

Gerard ging het eerst naar zijn moeder toe. Deze kon zich niet goed houden. „Gode zij dank, dat je hier weer behouden bent, jongen!"

„En dit is nu mijn vrouw, moeder. Wilt U haar ook een beetje liefhebben?"

Toen omhelsde mevrouw van Hulzen de bruine Marjati: „Jij bent ook mijn kind, hoor. Hartelijk welkom", zei ze met een kus.

De menschen keken wel even, dat die grijze dame een Javaansche zoo maar in 't openbaar kuste.

Vader was ook aangedaan.

„Jongen, heb je nu verstaan, dat het in eigen kracht niet gaat? Ga je nu met God?", vroeg hij zacht.

„Dat hoop ik, vader", antwoordde hij beslist.

„En dit zijn nu uw kleinkinderen: Loesi en Jaap en Liesje."

Loesi keek haar oogen uit.

Jaap had het minder op zijn gemak. „Koud, koud", zei hij maar telkens. Kleine Lies keek de wereld in, alsof haar al die drukte niets aanging.

Bep ontfermde zich dadelijk over Loesi.

„Wat ben jij al een groote meid, Loesi. Je kunt je moeder zeker al heel flink helpen.

Hoe vind je het hier in Holland?"

„Wel mooi, mevrouw; alleen erg koud."

„Mevrouw? Je weet toch wel, dat ik tante Bep ben? Gauw tante zeggen, hoor."

Gerard had het vooral voor Marja prettig gevonden, dat Jan aan 't station was. Toch hoefde Jan zich niet over Marja te ontfermen. Mevrouw van Hulzen nam de nieuwe schoondochter in den arm en begon te praten honderd uit. Marja kwam werkelijk op haar gemak.

In de wachtkamer nam Jan afscheid.

„Ik ben maar even gekomen om jelui welkom te heeten in het vaderland. Ik dacht, je zult het misschien prettig vinden een gezicht uit Indië hier te zien. En 't is vanuit Amersfoort maar een wipje. Nu ga ik weg. Je moet de

eerste dagen met je familie alleen wezen. Geen vreemden erbij."

Jan was blij, dat de begroeting zoo hartelijk geweest was. Hij hoopte, dat het goed zou blijven.

In den trein werd weinig gesproken. De kinderen waren moe en slaperig. Er was ook zooveel te denken.

Over één ding was Gerard bovenal blij: Nu wisten zijn vader en moeder alles. En ze hadden hem vergeven. Ze hadden ook Marja als hun dochter aangenomen. Hij hoefde nu niets meer te verbergen. God was hem genadig geweest.

Thuis werden de kinderen spoedig naar bed gebracht. Loesi was ook blij wat te kunnen slapen.

's Avonds kwamen Geertje, en Aart en Willy. Otto zou Zaterdag overkomen. Hij zat voor zijn semi-arts en kon zijn co-assistentschap niet in den steek laten.

Gerard vertelde het meest. Vader en moeder vroegen soms wat. Aart probeerde er nu en dan een grap tusschendoor te gooien. Marjati zat maar stil te luisteren en te kijken naar die blanke menschen, zoo heel anders dan ze in Indië had leeren kennen. Hun kleur was anders, hun manier van spreken anders, hun heele optreden verschilde van dat der Hollandsche dames in Deli. Ze voelde zich bij deze menschen veiliger.

Bep wist al gauw tegenover Marja den rechten toon te pakken. Ze was heel gewoon, vroeg niets bizonders, ging met haar wandelen, wees haar allerlei en trachtte haar aan 't praten te krijgen. Wat aardig goed gelukte.

Gerard vond het fijn door den guren wind te loopen en den striemenden regen. Marja werd huiverig en spoedig wat verkouden. Voor de kinderen was het

Hollandsche klimaat goed. Toen ze over den eersten schrik heen waren, lachten ze om regen en wind. Zulke regen kenden ze in Indië niet.

Loesi moest naar school. Ze kon niet verder komen dan de vierde klas. Dat viel eerst niet mee. Ze zat bij kinderen, die meest een jaar jonger waren. Maar al spoedig had ze het erg naar haar zin. Ze wist allerlei dingen uit Indië te vertellen. Dat vonden de andere meisjes interessant. Ze verdrongen zich om naast haar te mogen loopen. Dan nam ze allerlei Indische voorwerpen mee naar school. De kinderen beschouwden haar als een kostbare curiositeit. Zoo in het middelpunt van de belangstelling te staan, beviel de jonge dame best.

Er kwamen echter ook moeilijkheden.

En juist daar, waar Gerard die het minst verwacht had.

Er was, het spreekt vanzelf, in Schoonhoven veel gepraat over het huwelijk van „dien jongen van van Hulzen".

„Net goed voor hen. Ze dachten beter dan anderen te wezen. Nu heeft hun zoon jarenlang met zoo'n zwarte geleefd. Ten slotte trouwt hij haar nog."

„Ik vind het verdrietig voor die ouders, hoor. Het moest je zelf eens overkomen."

„Ze zeiden altijd nog wel, dat het Gerard zoo goed in Indië ging. Hij spaarde zoo flink. Hij was altijd ijverig en oppassend. Nu zien we eens, hoe oppassend hij wel was. Ze hebben al een kind van elf jaar."

„Die staat, zie toe, dat hij niet valle."

„Het moet je toch maar overkomen, dat je zoo'n stel thuis krijgt."

„Ik had gezegd: „Ga maar ergens op de Veluwe een huisje huren. Wij komen wel eens kijken"."

„Ik vind het juist fijn van van Hulzen, dat hij hen bij zich neemt. En we zullen hopen, dat het huwelijk een begin is van een nieuw leven."

Van al dit praten merkten de van Hulzens niets.

Zondags echter na den kerkdienst kwamen de onaangenaamheden.

Bij hun binnenkomen hadden sommige al gekeken en een paar jonge meisjes gegicheld. Omdat ze vrij vroeg waren, was hun binnenkomen echter niet zoo opgemerkt.

Maar bij het uitgaan van de kerk, zei een jongedochter tegen haar vriendin: „Kijk, daar heb je die nikker, waarmee van Hulzen moest trouwen, ook."

En het vriendelijk antwoord luidde: „Hoe durven ze".

Marjati had het gehoord. En Loesi ook.

Loesi's oogen hadden gefonkeld. Het leek een oogenblik alsof ze de „dames" aan wilde vliegen. Marja bleef stil. Ze sloot zich af.

Gerard, noch zijn ouders, hadden iets gehoord. Het lijkt wel alsof Javanen scherper gehoor hebben dan blanken.

Thuis gekomen zei Marja niets.

Werd haar iets gevraagd, geen ander antwoord dan: „Ja, moeder". „Neen, vader". „Ja, Ger".

„Scheelt er wat aan?"

„Neen, Ger."

„Heb je soms kou gevat, kind? Voel je je wat rillerig? Een paar droppeltjes Aconitum kunnen je goeddoen."

„Dank U, moeder."

Loesi begreep heel goed, waarom moeder zoo stil was.

Maar dat kon ze toch zoo in het gezelschap niet zeggen. Dat zou moeder maar akelig vinden.

Toch moest ze haar boosheid luchten:

„Ik ga hier niet meer naar de kerk."

Het trof hen als een donderslag.

„Waarom niet?", vroeg tante Bep, die begreep, dat er in de kerk iets gebeurd moest zijn.

Loesi wilde nog niet vertellen. Ze ontweek: „De menschen zijn er niets aardig".

„Ga je even met tante mee, Loesi, naar het eten kijken?", vroeg Bep weer.

Loesi was blij om wat afleiding.

In de keuken vroeg Bep: „Loesi, vertel mij eens wat er in de kerk is gebeurd. Je moeder is zoo stil. En jij zegt, dat je er niet meer heen wil. Er is zeker wat naars gebeurd, dat vader en opa en oma niet gemerkt hebben."

„Ze noemden moeder een nikker." Loesi begon te huilen.

„En moeder is geen nikker. Moeder is moeder. En menschen, die schelden, zijn slechte menschen. Hier komen slechte menschen in de kerk. En daarom wil ik er niet meer naar toe", snikte het kind.

Bep begreep, dat hier door dwaas geklets veel bedorven dreigde te worden. Hoe moest ze dit kind van haar plotselingen afkeer van de kerk genezen?

„Dat zijn geen goede menschen, die schelden, Loesi. Dat mag niet. Maar daar kan de kerk niets aan doen. In de kerk komen we om van den Heere Jezus te hooren. Niet om de menschen. Al doen de menschen ook verkeerd, wij moeten toch naar de kerk toe, omdat de Heere Jezus ons er roept."

„Ik wil wel naar de kerk in Medan. Daar schelden ze niet. Maar hier wil ik niet heen. Hier schelden ze, en dat vindt de Heere Jezus vast niet goed."

„Dat vindt de Heere Jezus ook niet goed. Maar wij mogen daarom uit Zijn huis niet wegblijven. En de Heere wil, dat wij vergeven, als iemand ons verkeerd behandeld heeft."

Aan dit laatste was Loesi nog lang niet toe.

„Roer je hier even, Loesi. Dan ga ik naar de kamer."

Daar zaten ze nog in gedrukte stemming. Niemand wist het verlossende woord te spreken. Gerard vooral trok zich den uitval van zijn dochter aan. „Zou dit de bittere vrucht zijn van zijn vroegere onverschilligheid?"

„Wat scheelt er aan?", vroeg moeder.

„Er zijn een paar menschen heel onbeschoft in de kerk geweest. Ik kan me best begrijpen, dat zoo'n kind in de opwelling van het oogenblik zegt: „Ik ga met zulke menschen niet meer naar de kerk"."

„Wat was er dan?"

„Ze schijnen gescholden te hebben van nikkers. In plaats, dat ze blij zijn, dat Indischen in de kerk komen, beginnen ze te schelden. Ik vind het treurig."

„Is het dat, kind?", vroeg mevrouw van Hulzen aan Marja. „Het spijt me zoo vreeselijk. Maar dat moet je je niet al te erg aantrekken. De menschen bedoelen het misschien niet eens zoo kwaad. Wij hebben je toch geheel en al als onze dochter begroet en behandeld; is het niet? Je vindt hier natuurlijk wel eenige dwaze menschen, die leelijke dingen zeggen. Die zullen er overal zijn. Wees jij maar een lieve dochter voor ons en een goede vrouw voor Gerard. En laat de menschen praten."

Marja hoorde aan de stem van mevrouw, dat deze het werkelijk goed met haar meende. Ze begreep: deze vrouw hield van haar. Ze voelde mee, hoe dat schelden haar pijn moest doen. Dat gaf haar weer wat moed. Ze zei nog niet anders dan: „Ja, moeder", maar de klank was niet meer zoo dof, berustend. Er klonk iets van blijdschap in.

's Avonds gingen ze weer naar de kerk. Het dienstmeisje zou op de kleine jongens passen. Loesi ging mee zonder tegenstribbelen. Maar er was ergens een barst gekomen. Ze gingen min of meer argwanend: „Wat zouden de menschen zeggen?" Ze letten teveel op de gedragingen der menschen. En dan merk je van allerlei. Jansen keek zoo en van Lookeren zei wat tegen zijn vrouw. Het leek wel alsof mevrouw de Graaff haar dochter Annie aanstootte. Zelfs de oude mijnheer van Hulzen had niet aan den dienst, wat hij er gewoonlijk genoot. Hij zei tegen zichzelf wel honderdmaal: „Kerel, niet zoo kinderachtig. Je bent hier voor Gods Woord". Maar het hinderde hem toch.

De volgende week kwam Jan van Gruppen. Hij zou een paar dagen blijven. Hij kon logeeren bij Aart en Willy. Het was prettig voor Gerard, als hij zijn Indischen vriend hier nog een paar dagen ontmoette.

„Hoe gaat het in Holland, Marja?"

„'t Gaat wel", was het wat korte antwoord.

„Vallen de Hollanders niet mee?"

„Sommigen wel en sommigen niet. Hier in huis is het best. Maar . . . ."

„Och, je hebt dwaze menschen, die gauw onverstandige opmerkingen maken. En onwillekeurig trekken we

er ons meer van aan dan noodig is. Schoonhoven is een klein plaatsje. Er wordt gauw wat gekletst", zei Gerard.

„Het is jammer, dat Marja daarin de gevolgen van mijn zonde moet dragen."

„Van *onze* zonde", zei Marjati zacht.

Nu was moeder van Hulzen bijna blij over hetgeen Zondag gebeurd was. Want zeker, ze was overtuigd, dat verreweg de meeste schuld bij Gerard lag. Maar het hooren van deze schuldbelijdenis uit den mond van haar schoondochter, deed haar verwachten, dat ook in Marja's hart het geloof in Christus Jezus begon te gloren.

„Het is toch vervelend, dat de menschen zoo onbarmhartig kunnen zijn", vond Jan.

„God is barmhartig en genadig. En we hebben niet met de menschen, maar met God te doen", merkte mevrouw op.

Jan was echter bizonder gekomen om met Bep te praten. Hij had al een plan klaar. Hij wilde haar vragen zijn vrouw te worden. Als ze nu verloofden, konden ze over een half jaar met den handschoen trouwen. Dan kon Bep met Gerard en Marja mee naar Deli. Als . . . . Eerst moest Bep nog „Ja" zeggen. En . . . .

Bep was altijd hartelijk en vriendelijk tegen Jan geweest. Maar nooit had ze iets meer dan vriendschap laten blijken. Jans attenties had ze aanvaard als van een broer. Juist die houding had Jan steeds weer gedrongen met een aanzoek te wachten. Hij wilde haar niet verschrikken. Zei ze „Neen", dan zou hij haar niet meer kunnen ontmoeten. En hij wilde den omgang met haar niet graag missen. Nu moest het echter tot een beslissing

komen. Zijn vertrek duurde nog maar twee weken. Vóór dien tijd moest hij haar antwoord hebben.

Jan had zijn belangen voor Gods Aangezicht gebracht. Hij had zijn lot in 's Heeren hand gegeven. Hij wachtte hoopvol af.

Het was niet gemakkelijk Bep rustig alleen te spreken te krijgen. Het kon toch ook maar niet zoo even in de gang.

Er waren al twee dagen van zijn verblijf in Schoonhoven voorbij, nog had hij Bep niet gesproken.

Op den middag van den derden dag — het was Vrijdag — merkte Jan, dat Bep een boodschap moest doen. Hij stond op:

„Ik moet even naar de post dezen brief op de bus doen."

„'t Kan straks nog wel", zei Gerard.

„Ik doe het nu toch maar liever, anders vergeet ik hem."

Bep moest gelukkig ook den kant van het postkantoor op.

Even praten over ditjes en datjes.

Toen Jan: „Bep, ik ben blij, dat ik je even alleen spreek."

Bep begreep nog niets. Was er iets in verband met Gerard? „Wat dan?" vroeg ze.

„Heb je dan niets gemerkt al dien tijd, Bep? We hebben zooveel samen gepraat. Ik hield hoe langer hoe meer van je. We hebben één ideaal: onzen God te dienen. We hebben ongeveer dezelfde sympathieën en antipathieën. Ik hoop zoo van harte, dat je mijn vrouw worden wilt."

Jan merkte wel: het kwam er stumperig uit. Hij had

haar veel meer met klem van redenen willen verklaren, waarom ze bij elkaar hoorden. Maar het leek wel, alsof hij de woorden niet goed vinden kon. In ieder geval: Ze wist het nu.

En Bep. Ze schrok ervan. Ze had nooit over Jan als aanstaanden echtgenoot gedacht. Ze mocht hem wel. Maar zoo van hem houden, dat ze met hem mee kon gaan naar Indië? Zoover was ze nog lang niet. Ook was er verschil van kerk. Jan was Gereformeerd, door en door. Zij was aan de vaderlandsche kerk gehecht. Voortaan naar de kleine kerk gaan, — ze mocht er niet aan denken.

„Ik weet niet, Jan. Ik vind je een besten, aardigen, sympathieken vent. Ik ben je heel dankbaar voor wat je voor Gerard bent geweest. Maar naar Indië . . . . ik heb er nooit aan gedacht. Ik voel er ook niets voor. Ik ben er wat bang voor. Indië is voor mijn besef een min of meer vijandige macht, die Gerard haast van God heeft afgetrokken."

„Je had altijd zooveel belangstelling voor Indië. Je vroeg zoo naar alles en allerlei. Ik hoopte, dat je veel voor Indië voelde."

„Omdat Gerard er was, wilde ik natuurlijk graag van alles weten. Maar ik voelde voor Indië op zichzelf niets.

En dan is er het kerkelijk verschil."

„Dat laatste is zoo erg niet. In Indië heb je bij de Gereformeerde kerken vele inwonende leden, die in Nederland Hervormd zijn. Een Hervormde kerk heb je in Indië niet. De Indische kerk is vrij slap over 't algemeen. Streng-Hervormden leven meest met de Gereformeerden mee."

„En je denkt: Is ze in Indië eenmaal aan het Gereformeerde leven gewend, dan zal ze in Holland ook wel met me naar de Gereformeerde kerk willen gaan?"

„Zoover zijn we nog niet." Jan wou niet zeggen, dat ze met deze opmerking den spijker op den kop geslagen had. „Als je maar eerst zegt, of je van mij houdt. De rest komt dan wel in orde."

„Dat zeg je, omdat je graag wilt, dat ik „Ja" zeg, Jan. Maar je weet wel beter. Als ik bang ben voor Indië, kan ik dan toch met je naar Indië gaan? Als we ieder naar een andere kerk willen, kan er dan een goed samenleven zijn als man en vrouw?"

„Als je van me hield, zooals ik van jou, dan zou je zoo niet praten."

„Je hebt gelijk, Jan. Als ik heel veel van je hield, zou ik die moeilijkheden niet zoo groot zien. Toch kun je het ook anders voorstellen. Omdat ik bang ben voor Indië, min of meer, bang voor de geestelijke gevaren, bang voor vervlakking en verslapping, bang om in die wereld van niets-doen en flirten te leven, heb ik je mij nooit kunnen voorstellen als mijn aanstaande man. Omdat ik ons verschil van kerk als iets ernstigs zag, kon ik vrij met je praten, zonder verder te denken. De kerk stond immers tusschen ons."

„Ondertusschen ben ik daar maar het slachtoffer van."

Bep kreeg het te kwaad. Ze had moeite de tranen in te houden: „Dat is leelijk van je, Jan. Dat mag je niet zeggen. Ik heb nooit aan zooiets gedacht. Ik heb nooit met je willen flirten".

„Vergeef me, Bep. De teleurstelling is zoo groot. Je hebt gelijk. Je bent altijd hartelijk en vriendelijk voor

me geweest, als voor een broer. Maar je hebt me nooit aangemoedigd. Ik mocht dat niet zeggen."

Ze liepen een paar minuten zwijgend voort.

Eindelijk vroeg Jan:

„Kun je me niet een weinig hoop geven? Ik heb je misschien wat overvallen. Je staat toch niet geheel en al onverschillig tegenover me?"

„Dat niet. Maar ik kan je nu eenmaal niet zien als mijn toekomstigen man. Je bent als een goeden vriend voor me geweest, bijna als een broer. Ik vond het wel prettig met je te praten. Maar met je trouwen . . . . Daar is iets meer voor noodig. Ik wil je niet met een valsche hoop vleien. Het spijt me vreeselijk. Maar ik kan niet anders."

„Is er een ander?"

„Neen.

Nu ga ik mijn boodschap doen. En jij naar het postkantoor. We praten er thuis maar niet over. Later zal ik het wel eens aan moeder vertellen. Deze laatste dagen moeten we maar probeeren gewoon te zijn. Ter wille van Gerard moet je toch tot Maandag blijven."

„Goed, Bep."

Jan was liefst meteen naar Amersfoort gegaan. Maar hij begreep: „Bep had gelijk". Hij moest flink zijn.

Hij hield zich goed. Toch zei mevrouw van Hulzen tegen haar man Zondagavonds: „Het is net, alsof Jan van Gruppen wat anders is dan gewoon. Nu eens stil, dan weer druk vroolijk. Zou er wat wezen?"

„Ik heb het niet gemerkt", antwoordde mijnheer. „Vanavond hebben we nog heel prettig gepraat over het kerkelijk leven in Indië. Jan vond het zoo mooi, dat de orthodox Hervormden met de Gereformeerden veelal

samenleefden. „Belijders van één Christus behooren bijeen. En loochenaars van Christus als den Zoon van God kunnen nooit rechten in Christus' kerk hebben." Zoo zei hij nog. En ik was het in den grond der zaak met hem eens."

Na Jans vertrek vertelde Bep haar moeder van zijn aanzoek en hoe ze hem afgewezen had.

„Jammer voor hem, kind. Ik had hem graag een beteren uitslag toegewenscht. Maar je moet je eigen hart volgen."

Jan ging na zijn verlof minder moedig naar Indië dan de eerste maal. Toch vertrouwend op zijn God.

De Trompen waren verhuisd. Geert Tromp was als administrateur op een andere plaats benoemd. Hij zou dus zijn best moeten doen, om bij andere menschen te kunnen eten. Nu waren er gelukkig twee Gereformeerde gezinnen in Lau Rakit. Wellicht kon hij bij een van hen het middagmaal gebruiken. Het leven leek hem met dat al moeilijker dan vroeger.

Gerard merkte telkens weer, dat de menschen in Schoonhoven zijn vrouw als een rariteit beschouwden en zijn huwelijk als een feit, waardoor op hun keurig stadje toch min of meer een smet was geworpen. Men was beleefd, vriendelijk. Maar niemand zocht eenige toenadering tot de Indische familie. Men wilde afstand bewaren.

Loesi maakte het best op school. Die wilde wel graag blijven. Ze trok steeds groepen vriendinnen, die ze wist te boeien door haar verhalen uit het Indische leven en haar zorgelooze vrijmoedigheid.

Toch leek het Gerard en Marja beter de zomer-

maanden op de Veluwe door te brengen. Ze huurden een keurig huisje bij Beekbergen. Gerard kocht een goede tweedehands auto. Na zijn verlof kon hij die weer verkoopen. Zoo vestigden zij zich op de hei, ver van kwaad-denkende en kwaad-sprekende menschen. Toch dicht genoeg bij Arnhem en Apeldoorn, Deventer en Zutphen, dat ze van het Nederlandsche cultuurleven konden genieten.

Zondags in de oude kerk van Beekbergen lette niemand bizonder op den blanken kerkganger met zijn Javaansche vrouw en hun aardig dochtertje. De menschen groetten hen vriendelijk. Dominee kwam hen eens opzoeken. Ze praatten prettig. Ze kwamen eens samen aan de pastorie. Gerard en Marja leefden er weer op, en leefden ook meer naar elkaar toe. Marja leerde Holland waardeeren en Hollandsche menschen liefhebben.

Mijnheer en mevrouw van Hulzen kwamen in den zomer een week of drie naar „Heidelust". Eén week bleven ze alleen met de kinderen. Gerard en Marja maakten een reisje naar Zwitserland. Hij wou zijn vrouw de sneeuwbergen laten zien. Zoo ging de vacantie prettig voorbij.

De laatste twee weken kwamen ze weer naar Schoonhoven. Behalve een enkelen blik van „zijn die er nog?", niets bizonders.

„Jelui hadden hier moeten blijven", zei Aart. „Je moet nooit aan de verkeerde elementen toegeven. Verreweg de meeste menschen hier waren keurig en vriendelijk. Voor een paar kletsers zijn jelui naar de Veluwe gevlucht. Ik had het nooit gedaan."

„Wij hebben een fijn verlof gehad", vond Gerard.

„Als Marja nu maar niet denkt, dat alle Schoonhovenaren eigengerechtige en onbeschaafde menschen zijn."

„Beslist niet hoor. Al woonden in Schoonhoven alleen maar je ouders, en waren alle anderen ruw en onbeschaamd, dan had Schoonhoven voor mij toch een prettigen klank."

„En ik dan?"

„Nu wonen je vrouw en jij er ook. Zooveel te beter dus."

Einde September vertrokken ze weer naar Indië. Gerard oneindig gelukkiger dan den vorigen keer. Hij ging nu met God. En Marjati had iets van het Christelijk gezinsleven in Holland gezien. Hoe een vrouw hard werken kan en toch mevrouw blijven. Hoe de vreeze Gods het gezinsleven omhoog heft. Haar begeerte ging er hoe langer hoe meer naar uit den heiligen Doop te ontvangen.

Het was druk op de soos.

Mijnheer Cremer, de hoofdadministrateur, zou komen. De planters en hun vrouwen zetten hun beste beentje voor, om een goeden indruk op mijnheer te maken. Vooral de dames deden hun best. Mijnheer Cremer was nog al gevoelig voor de bekoring van een paar lieve vrouwen-oogen. Een goede indruk kon promotie-kansen verbeteren.

Er moest op Pertjoet een administrateur benoemd worden. De tantièmes waren de laatste jaren veel minder. Het stond te vreezen, dat er aan 't eind van dit jaar in 't geheel geen tantièmes zouden worden uitbetaald. Het leven was belangrijk duurder dan voor een tiental jaren. Bijna ieder had nu een auto. De Hollandsche vrouwtjes kostten hun mannen schatten. Bijna alle planters-families begonnen in te teren. Zoolang men immers nog enkele duizenden op de bank had staan, ging men toch niet bezuinigen? Door dat alles was het verlangen naar promotie groot. De dames begeerden die promotie zeker niet minder dan hun mannen. Want promotie beteekende voor de dames: zich meer weelde te kunnen veroorloven.

Voor den administrateurs-post te Pertjoet maakten

een drietal heeren goede kans. De oudste, die het meest recht had op den post, was ongetwijfeld van Hulzen. Een harde werker, maar hij had een Inlandsche getrouwd. Dat een administrateur met een Inlandsche leeft, hindert niets. Maar was hij met een Javaansche getrouwd, dan moet men haar als administrateursmevrouw erkennen en eeren. Daar voelden de meeste heeren niets voor. En de dames nog minder.

Van Hulzen had zich door zijn huwelijk al een paar maal een promotie zien ontgaan. Men had er echter steeds een aannemelijke reden voor weten te vinden, waarom een ander voor moest gaan. „Die ander kende het werk op den vacanten post beter", zoo heette het. Of: „van Hulzen zou toch gauw met verlof gaan". Er was steeds een schijn van recht geweest hem te passeeren.

Nu was het anders.

De administrateurs-plaats, die open was gekomen, lag niet ver van Lau Rakit. Van Hulzen was er bekend genoeg. En hij kwam juist terug.

„Maar je kunt toch met zoo'n Javaantje niet als gelijke omgaan. En dan administrateurs-vrouw . . . . Dat is al te gek. Die benoeming kan niet doorgaan. Dat moeten we mijnheer Cremer toch aan het verstand zien te brengen."

In afwachting van de komst van mijnheer Cremer, ging het op de soos tamelijk rustig toe. Mijnheer Cremer zag zijn assistenten niet graag dronken. Dat werkte verkeerd op 't ontzag van de Inlanders. En al wist hij, dat het op de soos soms barbaars kon toegaan, in zijn tegenwoordigheid duldde hij geen dronkenschap.

„Daar komt de baas", fluisterde Scholten.

„Mevrouwtje, U moet maar goed uw best doen. Uw man maakt ook kans. Dien gun ik het liever dan dien fijnen van Hulzen." Stevels keek mevrouw de Wit knipoogend aan. Ze waren goede vrienden, soms wat al te goed, Stevels en mevrouw de Wit. Ze wist, aan Stevels lag het niet, als haar man niet benoemd werd.

„Ik zal mijn best doen, Cor. Maar van Ginhoven en Bakker zijn er ook nog."

„Geen van die hebben zoo'n lief vrouwtje als jouw man. En de baas is gevoelig voor vrouwelijk schoon."

„We zullen het hopen", lachte Dien.

Het was vol. Alle tafeltjes bezet. Stevels zorgde handig, dat er een paar leege stoelen bij het tafeltje stonden, waaraan de Wit en zijn vrouw en hij met nog een paar zaten.

De hoofdadministrateur was een joviale baas, die het niet beneden zich achtte, bij zijn assistenten plaats te nemen.

„Mijnheer, waar zal ik deze stoelen voor U en mevrouw neerzetten", vroeg Stevels gedienstig, een stoel opnemend.

„Laat U maar staan, mijnheer Stevels. Wij kunnen bij U aan het tafeltje wel plaats nemen."

Stevels keek Dien de Wit even aan. Kon het mooier? „Een prachtkans, Dien!", fluisterde hij.

„Nu het beste beentje voor, meid", zei Dien tegen zichzelf.

Mevrouw Cremer was een dame van middelbaren leeftijd, drie en veertig ongeveer, zeer gezet, traag in haar bewegingen, erg op haar gemak gesteld. Ze soesde gewoonlijk maar wat in haar stoel.

„Aardig, mevrouw, dat U ook is meegekomen",

zeide Dien de Wit met haar liefste stem. „We vinden het altijd fijn als de hoofdadministrateur en mevrouw een avond bij ons op de soos komen. Het toont, dat ze met ons meeleven. En dat hebben we in de eenzaamheid wel eens noodig."

„En wij willen graag op de hoogte blijven van wat er onder de employé's leeft. Dat is noodig voor de goede samenwerking."

„Het is tegenwoordig achteruitgang wat de klok slaat", lachte Dien. „De een praat al meer over bezuiniging dan de ander."

„Het leven is hier ook enorm opgevoerd", begon mevrouw Cremer haar uiteenzettingen. „Toen wij hier kwamen . . . .". Dien wist al wat er kwam. Nog geen auto's, primitieve woningen . . . . Dien nam een houding aan, alsof ze met alle aandacht het relaas van mevrouw Cremer volgde. Ze zei naar behooren eens: „Ach", of: „Ja, dat was vreeselijk", maar ondertusschen spitste ze haar ooren om het gesprek der heeren op te vangen. Mevrouw moest straks tegen haar man kunnen zeggen: „Een aardig vrouwtje, die mevrouw . . . och, hoe heet ze ook alweer? waar ik vanavond aldoor naast heb gezeten? Ze was zoo opmerkzaam en beleefd". Zulk een woord van mevrouw verhoogde de promotie-kansen, te meer waar het ging tegen een Javaansche. Ze moest echter tegelijk noodig van het gesprek met de heeren op de hoogte blijven.

Van Dam had juist gevraagd: „En wien denkt U, dat op Pertjoet benoemd wordt".

„Dat kan niemand anders worden dan van Hulzen", gaf mijnheer Cremer ten antwoord, alsof het een afgedane zaak gold. „Hij is al lang aan de beurt. Hij is een

ijverig employé. Ik heb nooit anders dan goede rapporten van hem gehad. Hij heeft er recht op."

De heeren wisten: „Als mijnheer Cremer zich zoo beslist uitsprak, was het beter er niet tegen in te gaan". Het beteekende wel een teleurstelling. Maar tegenstribbelen baatte niet. Het deed den baas zijn eigen idee te steviger vasthouden.

Van Dam zei daarom: „Hij zal wel blij zijn. Gaat hij er direct na zijn terugkomst heen, naar U weet?"

„Als hij in Medan komt, zal hem wel gezegd worden, dat hij naar Pertjoet moet als administrateur."

„Weet hij er al van?"

„Nog niet. De benoeming heeft nog niet officieel plaats gehad."

„Als hij hier was, konden wij hem wel alvast feliciteeren."

Dien deed alsof ze er niets van hoorde. Ze begon tegenover mevrouw zichzelf gelukkig te prijzen, dat ze in zooveel gunstiger tijden naar Indië gekomen was. „Ik mag wel heel blij zijn, mevrouw. We klagen wel eens over achteruitgang, maar het is nu nog heilig bij vroeger."

„Ik kwam pas over", vertelde mevrouw verder, „toen mijn man al administrateur was en dicht bij Medan woonde. Op de meer afgelegen concessies was het voor een Europeesche vrouw in die dagen onmogelijk te wonen."

Ondertusschen bedacht Dien: „Ik moet toch straks noodig mijnheer Cremer te spreken zien te krijgen. Natuurlijk doen, alsof ze van zijn beslissing niets gehoord had, en hem, indien eenigszins mogelijk, voor-

zichtig nog tot andere gedachten probeeren te brengen. Die niet waagt, die niet wint".

Er werd gedanst.

Van Dam vroeg Dien een keer.

Toen hij haar weer terugbracht, vroeg Dien mijnheer Cremer: „Danst U niet meer, mijnheer?"

„Heel weinig, mevrouw. Ik word wat oud en stram."

„He, mijnheer Cremer. Als een ander dat eens van U zei, wat zou U boos worden. Het is ook heelemaal niet waar. U bent nog zoo kwiek en zoo fit. U kunt vast nog goed dansen."

Haar man probeerde ondertusschen mevrouw Cremer tot een dansje over te halen. „Wel een karwei met zoo'n klomp vleesch. Maar je moet wat voor een promotiekans overhebben", dacht hij.

„Mevrouw, als U me toestaat. Wilt U het eens met mij wagen?", vroeg mijnheer Cremer aan Dien.

„Wat graag, hoor", lachte Dien vriendelijk.

Zoo gingen mijnheer Cremer met Dien en ook de Wit met mevrouw Cremer naar den dansvloer.

„Stevels, je zult er straks ook aan moeten om met mevrouw Cremer te dansen. Het lijkt wel een olifant", fluisterde van Dam.

Wanneer jij me dan maar aflost. Ieder op z'n beurt."

„Als ze maar niet op mijn teenen trapt. Ze gaan gewoon plat."

Dien danste ondertusschen met den baas.

„Mijnheer Cremer, hoe hebt U dat kunnen zeggen? U oud en stram? U danst nog als de beste."

„Toch doe ik het tegenwoordig maar weinig. Mijn vrouw voelt er niet zooveel meer voor."

„Maar daarom hoeft U het toch niet te laten? Men

blijft er jeugdig door. En dat hebben we hier in Indië noodig."

Toen de dans uit was, vroeg Dien: „Nog eens?" Het was wel niet, zooals het hoorde, maar door haar jeugd mocht ze, wat een ander niet mocht.

Het beviel den heer Cremer best. „Die mevrouw de Wit is een kittig wijfje", dacht hij. „Moest je haar bij zijn vrouw vergelijken. De jeugd bekoort toch."

Dien legde haar arm vertrouwelijker op zijn schouders. Hij voelde zich jonger worden.

„He, het wordt warm", vond Dien na den tweeden dans. „Ik zou wel zin hebben even buiten wat frissche lucht te happen."

„Laten we dan een wandelingetje maken. Dat kan best. Maar dan moeten we eerst een sjaaltje of zoo iets voor U halen, anders mocht U eens kou vatten."

Even later wandelden ze in den tuin.

„Ik geef U maar een arm", zei Dien. „U denkt maar, dat ik uw dochter ben." Ze keek mijnheer Cremer ondertusschen ondeugend aan. Hij vond het wel leuk.

Ze wandelden wat en praatten over ditjes en datjes. Dien drong zich hoe langer hoe meer vertrouwelijk tegen mijnheer Cremer aan.

„U moest eens weten, wat ze van U vertellen", zei Dien, quasi verontwaardigd.

„Wat dan?", vroeg hij. „Is het zoo erg?"

„Ze zeggen, dat U die Javaansche vrouw van van Hulzen als administrateurs-vrouw op Pertjoet wilt hebben. Stel U voor een njai. En daar zou U en mevrouw geregeld mee om moeten gaan. Wat kunnen de menschen toch kletsen, he?" Ze keek mijnheer Cremer

onschuldig aan, alsof ze verontwaardigd was over zulke praatjes.

„Ze zullen bedoelen, dat ik gezegd heb, dat van Hulzen administrateur zou worden."

„Dat is toch hetzelfde. Een Javaansche vrouw als administrateurs-mevrouw . . . En die van Hulzen heeft nog wel zooveel praats. Hij wil niet, dat je zijn vrouw als een njai behandelt. Waar hij komt, neemt hij haar mee.

Dat zult U ons toch niet aandoen, mijnheer Cremer?"

„'t Is een ellendige historie. Maar ik kan die van Hulzen toch niet passeeren, omdat hij een Javaansche wettig getrouwd heeft en niet als njai houdt?"

Dien merkte, dat hij tegen haar lang zoo beslist niet was, als bij de heeren. Ze had in ieder geval iets gewonnen. Ze mocht er over praten.

„Een administrateur heeft ook een representatieve betrekking. En een Javaansche vrouw is niet te presenteeren. Bovendien, van Hulzen moge bekwaam zijn en ijverig, maar zoo zijn er meer, ze mogen dan al één of twee dienstjaren minder hebben."

Even stilte. Ze wandelden verder.

„Fijn hier buiten, he, mijnheer Cremer? Je frischt er van op na de benauwende drukte in de zaal."

Dien begreep. Ze moest er niet te lang over praten. Mijnheer moest er maar eens over nadenken, of hij liever haar, of die Javaansche als administrateurs-vrouw bij zich wilde hebben.

Mijnheer Cremer zat met de moeilijkheid. „Iets was er wel van waar. Een administrateur moest representatief kunnen optreden. En een Javaansche voorstellen als mevrouw van Hulzen . . . . het wou er moeilijk in.

Maar overigens: van Hulzen was een ijverige en bekwame vent. Wat deed hij ook die vrouw te trouwen?

Die mevrouw de Wit was een alleraardigst wijfje. Ze danste fijn. Je voelde je weer jong als je met zoo'n frisch ding danste. Die wilde je wel graag een dienst bewijzen. Had van Hulzen zoo'n vrouwtje maar.

Hij wilde er nog maar eens een nachtje over slapen.

Toen mijnheer Cremer drie dagen later den naam moest invullen van den te benoemen administrateur te Pertjoet, schreef hij haast zonder er bij te denken G. de Wit. Hij had zijn hoofd de laatste dagen zoo vol gehad van dat charmante vrouwtje, dat hij er pas aan dacht, dat hij van Hulzen gepasseerd had, toen de naam eenmaal was ingevuld.

Dien de Wit kwam mijnheer Cremer recht hartelijk bedanken: „U bent een schat, mijnheer". Spontaan gaf ze hem een zoen: „Dien hebt U verdiend". Mijnheer Cremer dacht: „Was ik nog maar jong."

Van Hulzen hoorde bij zijn aankomst in Medan van den onderdirecteur, dat hij voortaan zijn standplaats had op Namoe Soeroe. Hij bleef assistent.

Toen schoot er iets bitters in zijn ziel. „Was dat recht? Had hij dit nu verdiend? Als hij Marjati had weggestuurd en een Hollandsche vrouw getrouwd, dan was hij nu administrateur. En als hij Marjati als njai had gehouden ook. Maar omdat hij gedaan had, wat hij meende volgens Gods Woord verplicht te zijn, werd hij gepasseerd. Alsof hij een suffert was, een die onbekwaam was voor zijn werk. Het hinderde hem in zijn geloofsleven.

De tijden werden slechter. Planters, die hun gemak-

kelijk verdiende kapitalen in rubber of olie hadden belegd, zagen hun bezit tot ongeveer een tiende verminderd. Lui, die gepocht hadden: „Ik heb nu twee ton; als ik drie ton heb, dan schei ik er uit", zagen zich genoodzaakt nog jaren in Indië te blijven.

Gerard had zijn meeste geld naar zijn vader opgestuurd. Die had er staatsschuld voor gekocht, zelfs enkele aandeelen van kerken en philantropische inrichtingen. Hij was er wel eens even kwaad om geweest. Nu was hij dankbaar. Die stukken stonden goed. Zijn vader had een twintigduizend gulden veilig voor hem belegd. Zelf had hij tien mille gehouden. Daarvan was hij driekwart kwijt. Maar bij anderen vergeleken, had hij het er best afgebracht.

De heeren moesten ook zuiniger zijn met hun fijne auto's. De eerste malaise-jaren hield men zich groot. Niemand wilde bezuinigen. Hoewel tantièmes uitbleven en tractementen zelfs verminderden, leefde men op den ouden voet voort. Maar zoo kon het niet blijven. Menige assistent moest zijn wagen verkoopen. Buicks en Paiges waren voor belachelijk lage prijzen tweedehands te koop.

De dames mopperden meer dan ooit. Hun mannen klaagden vreeselijk over de sociëteits-rekeningen. Het ging daar zoo gemakkelijk. Men at en dronk, men schreef bonnetjes, aan het eind van de maand werd het wel betaald. Nu, met de sterk-verminderde inkomsten, had men soms meer aan rekeningen staan, dan betaald kon worden. Menige huiselijke oneenigheid was hiervan het gevolg.

„Rita, het moet anders, kind. Ik gun je graag een pretje. Ik houd er zelf ook van. Maar zoo kan het niet.

Een maandrekening van de soos van honderd drie en veertig gulden, kan mijn portemonnaie niet verdragen. Ik verzoek je dus dringend: „Blijf wat meer thuis. Beperk je uitgaven een beetje"."

„Ik wou, dat je me nooit meegenomen had naar dit smerige Indië. Ik was nog een kind. Jij deed groot, met je schijnbaar kapitale inkomen. Je gaf cadeautjes. Ik hield van een avontuurtje. Het leek me leuk hierheen. En . . . . wat heb ik: mijn kleur weg, mijn frischheid weg; altijd loom en akelig; heimwee naar huis; en in Holland voel je je ook niet meer thuis. Je bent afgeleerd te werken. En niets-doen verveelt zoo gauw. Nu wil je mij mijn eenige pretje nog afnemen. Op de soos is het ten minste gezellig. Of liever: Je doet alsof het er gezellig is. Want ik merk ook wel, hoe jij die Kitty Verhagen altijd naloopt. Gelukkig ben je de eenige niet. Heel de stoet heeren zwermt om dat kokette ding. Over twee jaren zal ze wel merken, wat Indië van je maakt. Dan is ze ook haar frischheid en aantrekkelijkheid kwijt.

Jelui maken eerst in Holland de meisjes het hoofd op hol. En als je ze hebt getrouwd en hier gebracht, en ze suf geworden zijn, flirten jelui met een ander.

Was ik maar dood."

„Och, Rita. Wees nu verstandig. Jij hebt ook met allerlei lui geflirt. Een mensch is blij als hij eens een frisch kind ziet. Maar nu is er juist een gelegenheid om je man meer aan je te binden. Blijf thuis en maak het thuis gezellig. Dan hoef je je nergens aan te ergeren. En dan kunnen we ten minste rondkomen. Want als we ons kleine kapitaaltje opmaken, hebben we niets over als we eens naar Holland terug moeten."

„Jij kunt mooi praten. Jij hebt je werk. Ik verveel me den heelen dag dood. En naar Holland terug? Daar ben je ook vreemd. Hier niet thuis en in Holland niet thuis. Dat heb jij van mij gemaakt.

Ik moet er eens uit, eens wat opwinding hebben, wat spanning. Ook al weet ik, dat ik het den volgenden dag bezuren moet."

„En ik bedank ervoor het te betalen."

Een huilbui het antwoord.

De van Hulzens hadden van de malaise minder last. Wel drukte het schoolgeld van Loesi tamelijk zwaar. Ze gingen echter weinig uit. Ze hadden in Namoe Soeroe weinig contact. Ze misten Jan van Gruppen en de Trompen.

Er woonde op Namoe Soeroe een Gereformeerd gezin. Maar hoe anders dan hun vrienden in Lau Rakit! Als dominee bij hen kwam, waren ze wel genoodzaakt Gerard met Marja te ontvangen. Overigens bleek uit heel hun houding, dat mevrouw van Galen zich veel te hoog voelde, om omgang te willen hebben met een Javaansche vrouw. Het standsbesef stak haar. Daarom bleef Gerard bij hen nog meer op een afstand, dan bij ongeloovige planters. Van ongeloovigen kon hij het beter hebben, dat ze op een Javaansche neerzagen; van Christenen verwachtte hij het niet.

Zoo leefden ze in Namoe Soeroe eenzaam. Bij de verbittering over de achteruitstelling, werkte ook die eenzaamheid niet gunstig op de ontwikkeling van hun geestelijk leven.

De malaise in het zaken-leven hield aan.

Reeds waren de laatste jaren geen nieuwe employé's aangenomen.

Enkele minder-bekwame assistenten had men na hun verlof niet terug laten komen.

Er moest echter meer bezuinigd.

Er gingen geruchten van dreigend ontslag. Eerst lachte men er om. „Dat zullen ze toch niet durven? Menschen, die jaren hier gewerkt hebben, zoo maar op straat zetten? Dat kon toch niet. Dan moest de maatschappij wachtgeld geven en de repatrieering vergoeden. Dat kostte ook een kapitaal."

Enkelen hadden er wel zin in.

„'t Zou mij niets kunnen schelen. Laten ze mij met vervroegd pensioen naar huis sturen. Ik ben nu vijf en dertig. Ik heb nog een kapitaaltje over uit den goeden tijd. Achttienhonderd piek pensioen. Ik red me best. Als ik hier nog langer blijf, teer ik hoe langer hoe meer in."

„Ja, jij hebt dienstjaren en recht op pensioen. Maar als ze ons, jongeren, aan den dijk zetten . . . . In Holland krijg je ook niets. En die paar centen, die ik oververdiend heb, zijn zoo op."

Voor de meesten beteekende ontslag armoede, ellende.

Januari negentienhonderd vier en dertig verschenen in plaats van de tantièmes de eerste lijsten van ontslagenen.

't Viel nog al mee.

Meest menschen, die het volgend jaar met pensioen zouden gaan, of met twee jaar. Vervroegd, en, wat daarmee samenhing, verminderd pensioen. Toch, ze waren nog goed af. Ook enkele mislukkelingen kregen ontslag, menschen, die nooit naar Indië hadden moeten gaan, ongeschikt voor hun werk, zonder energie.

„Dat ze zoo'n kerel als van Hamel nog zoolang gehouden hebben, verwondert me. Het was hoog tijd, dat hij wegging. Hij had geen slag om met de Inlanders om te gaan. Ze hielden hem gewoonweg voor den gek."

„En meneer krijgt nog een vijftienhonderd piek wachtgeld. Hij mag blij zijn."

„Gaasma gaat ook eindelijk weg. De helft van den tijd is hij ziek."

„Behalve als er een fuif is, dan is hij er bij."

„Ziek van het fuiven zeker."

„Hij zegt wat. Hij denkt aan zichzelf."

„Dat ze zulke menschen ontslaan, is wel goed."

De vrees voor het ontslag was weggenomen. Ontslag was voor de minder geschikten en voor de ouderen. Maar flinke lui hoefden er niet bang voor te zijn.

Van Hulzen ging met zijn vrouw en kinderen zoo dikwijls mogelijk Zondags naar Medan. Dat was vanuit Namoe Soeroe best te doen. Hij had zich een wagen aangeschaft. Dat moest er in ieder geval nog maar af.

Nu beteekende „zoo dikwijls mogelijk" nog maar eens in de zes of acht weken. Toch, het was iets. Daar konden

ze naar de kerk gaan en verder den dag met Loesi doorbrengen.

De Protestantsche kerk was links ethisch. Daar voelde Gerard zich niet thuis. Hij ging daarom altijd naar de Gereformeerde kerk aan den Presidentsweg. Ook op andere vrije dagen gingen ze zooveel mogelijk naar Loesi.

Bij de inzinking in zijn geestelijk leven ten gevolge van achteruitzetting en gemis aan vrienden, had hij minder aan de preeken dan gewoonlijk. Hij was innerlijk koud. Aan Marjati had hij in dit opzicht weinig. Spreken over de geestelijke dingen deed ze nog altijd niet. Het kwam niet in haar op, dat zij voor haar man geestelijk tot steun kon wezen. Daarvoor werkte de oude idee, dat de toean boven haar stond, te veel nog na. Toch bleef Gerard, zooveel hij kon, naar de kerk gaan. En Zondags thuis las hij met zijn vrouw een preek „Uit de Levensbron".

Op een Zondag preekte de dominee over Romeinen acht, vers twee en dertig: „Die ook Zijn eigen Zoon niet gespaard heeft, maar voor ons allen heeft overgegeven, hoe zal Hij ons ook met Hem niet alle dingen schenken?" Een tijdpreek.

Dominee sprak heel persoonlijk, op den man af.

„U gelooft, dat God Zijn Zoon voor U gegeven heeft?

U gelooft, dat Jezus van den hoogen hemel neerkwam om voor uw zonden te lijden en te sterven?

U gelooft die groote liefde?

Als dat waar is, moet U ook verzekerd zijn, dat die God, die zóó lief U had, U ook verder alles schenken zal, wat U werkelijk noodig is.

U gezondheid, kracht, werk, geld te geven, — dat kost God niets.

U uw zonden vergeven, — dat kostte God het offer van Zijn eigen Zoon.

Wie waarlijk gelooft, dat God Zijn Zoon voor hem gegeven heeft, zal ook verzekerd zijn, dat al wat God doet, goed, dat is: tot zegen voor hem zijn zal.

Wanneer we niet vertrouwen, dat God goed voor ons zorgt, dan is dat een bewijs, dat we ook niet gelooven, dat God ons werkelijk lief heeft, en ons onze zonden heeft vergeven.

Toen uw Heiland hing aan het kruis, dachten de discipelen, dat Gods werk geheel en al verloren was. De vijand had het gewonnen. De Christus Gods aan het kruis.

Wij, die er achter staan, weten, hoe juist uit het donker van Golgotha het licht van onze verlossing is gekomen.

Zoo lijkt ook veel in ons leven donker en bang.

Maar wij hebben Gods liefde in Christus gezien.

Eens zal blijken, dat wat het moeilijkst leek, het meest heerlijk is, tot Gods eer en tot ons heil."

Gerard luisterde. Het leek wel, alsof dominee voortdurend hem op het oog had. Hij had zich immers meer dan eens afgevraagd: „Wat geeft het me nu, dat ik in gehoorzaamheid Marja getrouwd heb? De menschen kijken je er scheef om aan, zelfs Christenen. Ik heb mijn rechtmatige promotie me erdoor zien ontglippen".

Hij was den laatsten tijd ontevreden geweest met het lot, dat God over hem beschikte. Hij had gedacht: „God moet me wel beloonen, nu ik mijzelf opoffer om Marja te trouwen". En waar die belooning uitbleef, waar, in-

tegendeel, moeilijkheden door dat huwelijk zijn deel werden, werd hij mismoedig, soms bijna onverschillig.

Nu zag hij het anders: „Hij had God verlaten. Als God hem gedaan had naar zijn zonde, had de Heere hem moeten verstooten. Maar God trok hem. God vergaf hem. Hij mocht nog eenigszins goedmaken, wat hij bedorven had, door Marja te trouwen. God had Zijn Zoon gegeven, opdat er ook voor hem genade zou zijn. Christus was gestorven, opdat hij leven zou. Wel moest hij enkele bittere vruchten van zijn dwaasheid plukken. Maar boven alle donkerheid bleef Gods genade.

En Marja? Was het zoo'n opoffering, dat hij haar tot vrouw had? Zeker, in een Hollandsche vrouw had je meer een kameraad. Dat was ten minste zoo in enkele zeer gunstige gevallen. Maar met de meeste huwelijken in Holland zou hij niet willen ruilen. Een vrouw, zoo zorgzaam en weinig eischend als Marja, was moeilijk te vinden. En al kon hij niet gemakkelijk met haar praten over de eeuwige dingen, haar hart en wandel gingen er naar uit den Heere te dienen. Had hij haar niet, toen Jaap laatst ziek was, op de knieën gevonden in de slaapkamer, biddend. Ze uitte zich moeilijk. Er zat nog altijd iets van de oude Oostersche onderdanigheid in haar. Maar van de tien Westersche huwelijken waren er zeker zes minder gelukkig dan het zijne. Hij mocht God dankbaar zijn, dat Hij hem Marja had doen ontmoeten".

Gerard overdacht al deze dingen op weg naar huis. Thuis gekomen gaf hij Marja een extra hartelijken zoen. Ze keek hem aan. „Een mooie preek, he", zei hij. „Ja", gaf ze ten antwoord; maar het verband tusschen preek en kus was voor haar verborgen.

„Je bent een best vrouwtje voor me", zei hij ontroerd.
Marja gaf geen antwoord. Wat moest ze er op zeggen? Ze voelde zich heel gelukkig door Gerards woorden.

Er kwamen meer ontslagen. Enkele jongeren trof het lot naar 't vaderland terug te moeten gaan.
De maatschappij hield zich best: Vrije overtocht naar het vaderland en een half jaar salaris.
Maar hoe kwam je in Holland aan een betrekking?
Je was het Hollandsche leven ook geheel ontwend.

Het was voor den hoofdadministrateur Cremer allerminst prettig te moeten opgeven, wie uit zijn district het best konden worden ontslagen.
In het begin, bij de eerste ontslag-aanzeggingen, had hij er haast pleizier in. Ouderen een vervroegd pensioen bezorgen, was zoo'n kwaad werk nog niet. Er waren er verschillende bij, die kinderen in Holland op studie hadden. Hij deed hen er een genoegen mee, dat ze een paar jaar eerder naar huis mochten. En ongeschikte en luie menschen ontslaan? Hij had hart voor zijn werk: het werk knapte er van op. De luilakken hadden niet beter verdiend. En de ongeschikten? De maatschappij was nu eenmaal geen weldadigheids-instituut. Als iemand zijn werk niet voor het volle pond doen kon, was het maar beter, dat hij er uit ging.
Maar nu ging het om mannen in de kracht van hun leven.
Er moest worden gecentraliseerd. Goedkoopere inlandsche krachten zouden voor een deel het werk van Hollandsche planters overnemen. Wie moest hij noemen als degene die het best gemist kon worden?

Mijnheer Cremer ging in zijn gedachten de verschillende concessies na . . . . „Stevels, van Dam, de Wit, Geertsma, van Gruppen . . . . Die was ongetrouwd. Voor 'n twintig jaar waren de meeste lui ongetrouwd, nu hadden de meesten een vrouw. Het was wel veranderd. Van Gruppen was anders een harde werker. Die kon hij niet missen. Van Beuningen, die was ook ongetrouwd, en de Wolf. Die moesten dan maar weg. Wel beroerd voor die kerels. In Holland was ook niets. Maar het moest eenmaal. Als die lui zuinig waren geweest, hadden ze gemakkelijk een tien à vijftien mille over kunnen houden. Menigeen in Holland zou blij zijn, als hij met zoo'n kapitaaltje den goeden tijd kon afwachten." Telkens wilde zich aan mijnheer Cremers gedachten den naam van Hulzen opdringen. Maar daar wilde hij niet aan denken. Die naam klaagde hem aan. Hij was zich bewust van Hulzen onrecht te hebben gedaan . . . . „Bergsma, Gimborn, Tromp." Hij moest er nog twee hebben. „Gimborn dan maar. Die had hier veel te hoog geleefd. Hij zou niet veel overhebben. Maar een prima werker was hij niet. Hij kon mee, meer niet."

„Nu nog één", zei hij onwillekeurig hardop.

„Dit is het ellendigste werk, dat ik ken." Hij trommelde met zijn vulpen op 't bureau. „Zou het zoo erg zijn voor van Hulzen? Die dochter van hen moet ook noodig naar Holland. Dat kind is al een jaar of veertien, vijftien. Hij heeft al vijftien Indische jaren. Ik kan hem voor pensioen voorstellen. Verminderd pensioen. Toch zal hij een twaalfhonderd gulden per jaar kunnen krijgen". Diep in mijnheer Cremers hart leefde iets van: „Dan ben ik die levende aanklacht kwijt". Hij

praatte zichzelf en zijn geweten voor: „Waarschijnlijk bewijs ik er van Hulzen nog een dienst mee".

Zoo kreeg Gerard van Hulzen September vier en dertig een brief van de directie.

Hij keek op, nieuwsgierig.

„Van de directie . . . . Wat zou het zijn?"

Even gloorde de hoop: Toch nog een administrateursbenoeming? Wilden ze het onrecht goedmaken?

Hij las. Zijn oogen staarden. Zijn gezicht verstrakte.

„Wat is er?", vroeg Marja, die wel aan hem zag, dat het iets ernstigs was.

„Ontslag."

„Ontslag? Dus moeten we hier weg?"

„Ja, ontslag. Jij moet uit je vaderland weg. En ik mag naar mijn vaderland terug."

Marja begreep hem niet. Ze dacht in haar angst even, dat hij bedoelde, dat zij moest achterblijven.

„Moet ik dan hier blijven? Mag ik niet met je mee? En de kinderen . . . .?"

Gerard zag haar angst. Hij was er blij om.

„Neen, dat bedoel ik niet. Ik bedoelde jij moet uit Indië weg mee naar Holland. Hier is toch je vaderland? Zou je het zoo vreeselijk vinden mij te moeten missen?"

„Jouw vaderland is mijn vaderland. We hooren toch bij elkaar. Ik ben toch je vrouw."

„Ik heb ontslag tegen één December. Dus komen we in het hartje van den winter in Holland aan."

„En wat moet je daar doen?"

„Dat is juist het vreeselijkste. Daar heb ik niets te doen. Daar heerscht ook werkloosheid, net als hier. We moeten van ons geld en van ons pensioen leven.

Zorgen hoeven we niet te hebben. Ik heb ruim

twintigduizend gulden overgespaard. Tegen vier procent rente maakt dat achthonderd gulden per jaar. Met twaalfhonderd gulden pensioen maakt dat twee mille. Daar kunnen we best eenvoudig van leven. Een huis met een flinken tuin huren, dan kan ik wat groente verplanten." Hij zei het wat bitter.

„Maar het is toch ellendig, dat je, vier en dertig jaar oud, moet ophouden met werken. Als ik niet goed mijn best had gedaan, het was te begrijpen. Maar ze doen het alleen, omdat ik jou getrouwd heb. Al had ik tien huishoudsters gehad, het hinderde niet. Maar een Indische vrouw hindert de lui hier in hun standshoogheid."

Gerard had, zonder aan Marja te denken, zijn meening ten beste gegeven, wat boos en geagiteerd. Hij dacht er niet aan, hoe hij er Marja mee treffen moest.

Marja liet niet merken, wat in haar omging. Ze wist zich te beheerschen. Ze zei niets terug.

Heel den verderen dag was ze stil. 's Avonds wilde Gerard Marja wat vragen. Hij zag haar nergens, hij ging in de slaapkamer kijken. Daar lag ze snikkend in een hoekje.

„Marja, kind, wat is er?", vroeg hij.

Geen antwoord.

„Vind je het zoo vreeselijk, dat je hier weg moet?"

„Dat ik de schuld ben, dat jij weg moet."

„Maar vrouwtje, daar kan jij toch niets aan doen. Daar moet je je niets van aantrekken. Ik had dat vanmiddag niet zoo tegen jou moeten zeggen. Ik wilde je geen verdriet doen. Wij blijven samen, hoor."

„Samen met Loesi en Jaap en Lies."

„Daar komt de telegrambesteller, Marja."
Terwijl hij dit zeide, haastte mijnheer van Hulzen zich naar de deur. Hij nam den jongen het telegram uit de hand, scheurde het open, las.

Geslaagd. Loesi.

„Loes is geslaagd, vrouw. Vier uur zestien kan ze in Zutphen wezen. Zorg gauw voor wat lekkers. Ik ga ondertusschen haar van den trein halen."

Toen Gerard van Hulzen met vrouw en kinderen in Holland terugkwam, waren ze eerst een paar weken naar Schoonhoven gegaan. Aart had de zaak overgenomen. Vader en moeder leefden stil.
„Wat nu, jongen?", had de oude heer gevraagd.
„Ergens op een rustig dorp een huisje zien te huren of te koopen. De huizen zijn tegenwoordig goedkoop. Het voordeeligste is misschien te koopen. Een huis met grooten tuin, waarin ik wat werken kan, kippen houden of iets dergelijks."
„Zou er niets te krijgen zijn, waar je een levenstaak in kunt vinden. Je bent toch te jong om nu al te gaan rentenieren?"

„Het is voor de menschen hier al zoo moeilijk een boterham te verdienen. Waar zal ik een betrekking kunnen vinden? Als het kon . . . . graag. Maar ik vrees. Ik heb me dan ook geen illusies gemaakt."

„Je hebt wat geld. Daar is een zaak voor te koopen. Je hebt ook kinderen. Niets-doen brengt geen geluk. Ik ben nu zes en zestig. Toch ga ik graag nog eens naar de fabriek en werk er mee. Van niets-doen word je nooit beter. Werken houd je fit. God werkt. En de mensch, naar Zijn beeld geschapen, moet ook werken. Je moet wat zien te krijgen."

„Maar hoe?"

„Zet een advertentie en vraag b.v. een bloemisterij te koop. Dat ligt min of meer in de lijn van je werk ginds in Indië. Ondertusschen kun je studeeren om wat planten-kennis te verkrijgen. Lijkt dat je niets?"

Gerard stond verwonderd over den practischen kijk van zijn vader. Hij had nooit aan zoo iets gedacht. De lui, die uit Indië kwamen met pensioen, gingen allen rentenieren. Hij wist: Voor de meesten werd het een ellendig leven. Ze gevoelden zich hier nooit echt thuis.

Nu deed vader hem een voorstel aan de hand, dat schitterend was.

„Vader, ik dank U. U maakt me de toekomst veel lichter. Als het eens lukken mocht."

„Den Heere bidden, Gerard. En dan je best doen. Het is een gezegende beschikking Gods, dat je hier niet met leege handen staat. Je hebt ook altijd nog een pensioen. Je hoeft dus van zoo'n zaak ook niet geheel en al te leven.

Zullen we samen een advertentie opstellen?"

„Graag."

In het Zaterdagavond-nummer van „De Standaard", „De Rotterdammer" en „De Nederlander" was de volgende advertentie te lezen:

Jonge man zoekt bloemisterij of boomkweekerij ter overname. De vorige eigenaar moet genegen zijn drie maanden met den kooper saam te werken, om hem in het vak in te leiden. Brieven letter O. I., van Gorcums Boekhandel, Schoonhoven.

Er kwamen een drietal brieven.

Vader was mee gaan kijken. De keus was gevallen op een bloemisterij annex boomkweekerij bij Warnsveld onder Zutphen.

Gerard had zich een aantal boeken aangeschaft over het kweeken van bloemen en planten. Hij was een paar maanden bij een kweeker in de buurt in de leer gegaan. Begin April had hij de zaak overgenomen. Een paar flinke knechts konden blijven. Die waren wat dankbaar, dat de nieuwe baas ze houden wilde. Het werk ging goed naar zijn zin. En de verdienste was redelijk. Wel had hij bijna heel zijn kapitaal in de zaak moeten beleggen. Maar de zaak was het waard. De eigenaar zelf ging rentenieren en bleef in de buurt wonen. Die wilde hem ook voortaan met alle raad en daad ter zijde staan.

Een moeilijkheid gaf hun kerkelijke positie.

In Indië was van Hulzen in naam lid van de Protestantsche kerk geweest, practisch had hij steeds met de Gereformeerde kerk meegeleefd. In Schoonhoven had hij voorloopig zijn attestatie bij de Hervormde kerk ingediend. Hij voelde zich daar al niet geheel meer thuis. Er zit in het Gereformeerde leven meer lijn dan in het leven van de Hervormde kerk. De Gerefor-

meerden zagen meer als hun roeping heel het leven voor Christus op te eischen. Zij gaven zich meer voor politieke actie, vakbeweging, middelbaar en hooger onderwijs. Gerard was in Indië lid geworden van de Vrije Universiteit. Waarom niet? De Vrije Universiteit was niet kerkelijk Gereformeerd, maar confessioneel. In Schoonhoven was geen enkele Hervormde zelfs maar begunstiger van de Vrije Universiteit. Men voelde er niets voor.

Nu in Warnsveld wilde hij niet naar de Hervormde kerk gaan. De moderne prediking zag hij als verloochening van den Christus. Zoo kwam hij er toe in Zutphen de Gereformeerde kerk te bezoeken. Loesi ging daar op de Christelijke U.L.O.; Jaap en Lies bezochten er de lagere school.

Toen Gerard en Marja een jaar in Warnsveld woonden, werd de kleine Aart geboren.

Wat nu?

Bij een modernen dominee laten doopen? Dat nooit. Of wachten tot er een orthodoxe beurt in de Hervormde kerk te Zutphen was? Dat leek hem evenmin eerlijk.

Gerard miste ook het Heilig Avondmaal. In Medan had hij een enkele maal in de Gereformeerde kerk als gast er aan deel mogen nemen. Zulk gast-recht bestond in Nederland niet.

Hij ging naar den Gereformeerden predikant, vertelde zijn bezwaren en vroeg hem raad.

Die raad kon moeilijk anders luiden dan: overkomen.

Dominee met een paar ouderlingen hadden hem en zijn vrouw bezocht, ernstig met hen gesproken. Het gevolg was, dat op een Zondag in Februari zes en dertig in de Gereformeerde kerk te Zutphen werd afgekon-

digd: „Tot de gemeenschap der Kerk zijn toegelaten: Gerard van Hulzen en zijn echtgenoote Marjati van Hulzen". Van dat oogenblik af waren ze lidmaten in volle rechten van de Gereformeerde kerk.

's Avonds werd de kleine Aart gedoopt.

De oude heer van Hulzen had dezen overgang niet zoo prettig gevonden. Toch kon hij het billijken. Hij was bovenal blij, dat het Gerards ernstige begeerte was God naar Zijn Woord lief te hebben en te dienen. En Marjati kende dien lust ook.

Loesi kon goed leeren. Ze zou in den zomer voor het M.U.L.O.-examen opgaan. Het was een dag van spanning voor de ouders, niet minder dan voor de examinanda zelf. Loesi's telegram maakte den gunstigen uitslag bekend.

's Avonds feest.

Den volgenden morgen was er een brief: „Opa en oma kwamen met tante Bep".

Bep was nog altijd ongetrouwd gebleven. Ze had meer dan eens een aanzoek gehad, maar nooit had ze vrijmoedig „Ja" durven zeggen. De oorzaak was wel, dat het aanzoek van Jan van Gruppen dieper indruk op haar gemaakt had, dan ze op het moment zelf dacht. Hij had haar te veel overvallen. Ze had tevoren geen oogenblik aan hem als aan haar toekomstigen echtgenoot gedacht. Ze schrok ervan. Daarom was haar antwoord „Neen" geweest. Later had ze nog dikwijls aan hem gedacht. „Het was toch een aardige jongen, flink ook." Dieper gingen haar gedachten niet. Ze treurde er niet om, dat ze „Neen" gezegd had. Het was voor haar een afgedane zaak. Maar onwillekeurig vergeleek ze

andere jongelui met Jan van Gruppen. En dan viel de vergelijking ten nadeele van de nieuwe pretendenten uit.

Jan had de familie van Hulzen nog wel eens geschreven. Hij liet altijd speciaal de groeten aan Bep doen. Verder niets. Van nazeuren hield hij niet. Ze moest hem van harte nemen of niet.

Gerard had Jan van uit Holland verschillende keeren geschreven. In een brief had hij de opmerking gemaakt: „Bep is nog altijd niet verloofd. Soms heb ik den indruk, dat ze jou nog niet geheel vergeten is". Voor de rest handelde de brief over zijn gezin en zijn werk.

Jan had echter van die rest niet veel meer gelezen. Hij zag in Bep nog altijd een ideaal van een vrouw. „Zou God hem dat geluk nog gunnen?"

Daarom had hij Bep nog eens geschreven: „Ik heb je nooit kunnen vergeten, Bep. Ik houd nog altijd evenveel van je. Een kiekje, waar je opstaat met Loesi, heb ik altijd in mijn portefeuille. Gerard schreef, dat je nog niet verloofd was. Je zou mij heel gelukkig maken, als je me nog hoop wilde geven . . . ."

Dien brief had Bep vorige week ontvangen. Nu vader en moeder naar Gerard zouden gaan, wilde zij graag mee. Zij wilde nu niet „Neen" zeggen zonder meer. Jans brief deed haar beseffen, dat ze niet los van hem was. Maar ze was nog allerminst zeker van zichzelf. Gerard kende Jan. Ze wilde daarom wel met hem over Jans brief praten.

Bij de aankomst van de Schoonhovensche familie werd uiteraard allereerst Loesi gefeliciteerd.

„En wat wil je nu, Loes?" vroeg opa.

„Naar de kweekschool. En als ik onderwijzeres ben, naar Indië, voor de zending."

„Kind, hoe kom je daarbij?", vroeg haar vader verwonderd. „Daar heb je vroeger nooit iets van gezegd."

„Ik wilde eerst door mijn examen wezen. U vindt het toch goed? Ik ben een halve Javaansche. Ik wil de Javanen van Christus vertellen."

„Prachtig, Loes. Ik ben er heel blij om, dat je deze begeerte hebt", zei opa. „Alleen, je moet niet teleurgesteld wezen, als je je ideaal niet bereikt. Ze zenden tegenwoordig geen nieuwe onderwijzers naar Indië uit, evenmin onderwijzeressen. Het is hier ook bezuiniging. Doe in ieder geval je best. Want in Indië moet je zeker je hoofdacte hebben."

's Avonds vertelde Bep van Jans brief.

„Wat dacht je, Ger? Je kent hem, je kent mij. Dacht je, dat wij bij elkaar zouden passen?"

„Je moet je eigen hart nagaan, Bep. Maar als ik je aan één man zou gunnen, zou het wezen aan Jan van Gruppen. Hij is een man van beginsel, die ook in Indië eenvoudig en trouw zijn God probeert te dienen. Als je tegen het leven daar niet opziet en als je werkelijk van hem houdt, zeg dan „Ja"."

„Wij zullen je wel erg missen, kind. Maar als je hem liefhebt, zullen wij ons graag schikken. Een huwelijk, waarin je met je man den Heere dienen kunt, is de hoogste levensbestemming van een vrouw. Daar moeten de belangen van vader en moeder voor wijken."

„Het is zoo moeilijk te beslissen. Ik heb nu Jan in vier jaar niet gezien."

„Je hoeft nog vandaag niet te beslissen, Bep. Denk er ernstig over na. Jan is het waard, dat je zijn aanzoek

ernstig overweegt, het vóór en het tegen. Als hij een vrouw krijgt, moet hij een vrouw hebben, die hem met heel haar hart liefheeft, niet een die hem uit medelijden neemt, of om een man te hebben."

„Dat zou ik ook niet willen, Ger."

„En de kerk dan?", vroeg vader.

„In Indië laat ik me als inwonend lid van de Gereformeerde kerk inschrijven. Voel ik me daar thuis, dan ga ik over. Zoo niet, dan blijf ik de Hervormde kerk getrouw."

„Je zegt dat zoo beslist, alsof je het antwoord al klaar hebt."

„De kerk is niet het laatste, waar ik over heb nagedacht. Daarvoor neemt de kerk een te groote plaats in het leven in. Maar dat is me nu toch ook het moeilijkste niet. De moeilijkheid is: Ik heb Jan nu vier jaar niet gezien, weinig aan hem gedacht. Heb ik hem genoeg lief om met hem te trouwen?"

„Dat moet je met jezelf uitmaken."

Het werd een mooie vacantie.

De omstreken van Warnsveld zijn schitterend. Opa maakte nog fietstochtjes naar Lochem en naar Vorden. Hij genoot volop. Gerard maakte een enkelen middag vrij voor een autotocht door den Achterhoek. Oma was veel in de bloemisterij. Thuis had ze altijd allerlei planten gekweekt. Hier ging het in het groot. Maar ieder plantje werd toch met dezelfde zorg behandeld. Ze wilde nu en dan met alle geweld meehelpen.

De twee weken, dat opa met oma en Bep in Warnsveld zouden blijven, waren om, eer ze er aan dachten.

„En Bep, wat doe je?", vroeg Gerard den laatsten avond.

„Ik hoop te gaan, Ger. Ik heb over mijn leven van de laatste vier jaar nagedacht en ben me bewust geworden, dat ik andere aanzoeken heb afgeschreven, omdat ik iederen jongen man onwillekeurig met Jan vergeleek."

„Fijn, Bep. Ik ben er blij om. Ik heb zooveel aan Jan te danken, bizonder voor mijn geestelijk leven. Ik gun hem zoo van harte een flinke, lieve vrouw."

„Als ik hem maar niet teleurstel . . . . Ja, dat meen ik echt. Ik ben soms bang, dat hij mij door den afstand te veel idealiseert."

„Daar ben ik niet bang voor.

Maar wat zeggen de oude luitjes?"

„Bep heeft ons gisteren haar besluit medegedeeld. Het is voor ons een gemis. Maar we zien haar met meer gerustheid weggaan dan jou indertijd, Gerard. Ik zeg dat niet, om je nog iets te verwijten. Ik zeg het, om je eenig idee te geven van onze stemming. We zijn dankbaar, dat Bep een man krijgt, die één van geest met haar is. En . . . . het zal nog wel even duren voor ze weggaat. Voorjaar acht en dertig komt Jan met verlof. We hopen haar dus tot den herfst van acht en dertig nog bij ons te houden."

Mijnheer van Hulzen zei het moedig. Toch greep de gedachte aan de scheiding hem sterk aan. Zou hij zijn dochter hier ooit weerzien? Even werd het hem bijna te machtig. Maar hij wilde aan zijn gevoel niet toegeven. „God maakt alle dingen wel, Gerard. Daar vertrouwen wij op."